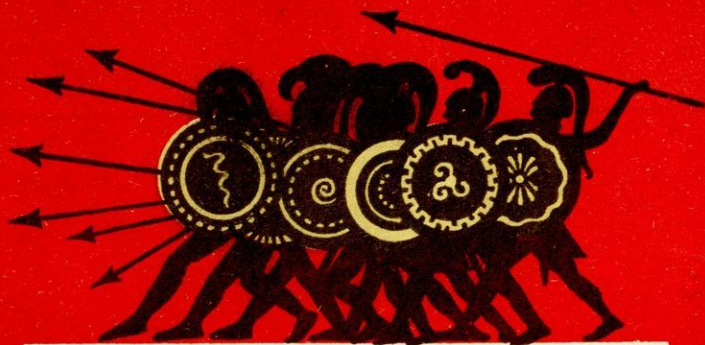

Ν. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΓΙΑ ΤΗΝ Δ' ΔΗΜΟΤΙΟΥ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1311^D
1H

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ - ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1311 D4

ΝΙΚΟΛ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

γραμμένοι σύμφωνα με τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα
τοῦ Υπουργείου τῆς Παιδείας καὶ χωρισμένοι
σὲ 35 μαθήματα.

ΓΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

— • • • • —

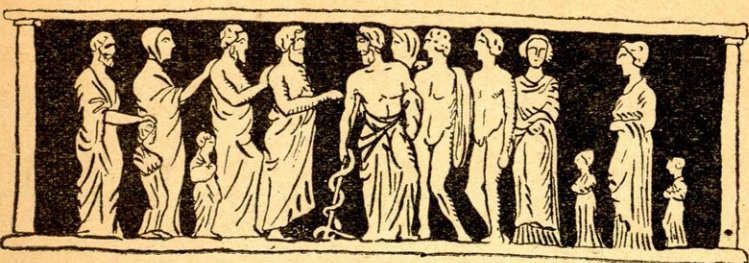
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
4 - ΟΔΟΣ ΣΤΡΑΔΙΟΥ - 4
1930

Κάθε αντίτυπο έχει την υπογραφή του συγγραφέα.

Handwritten signature

Handwritten date: 20/11/1931

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1^ο

Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος.

1. *Ἑλληνικὲς φυλές.* Στὴν Ἑλλάδα δὲν ζοῦσαν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ ἄλλοι λαοί, πού εἶχαν διάφορα ὀνόματα. Οἱ Ἕλληνες ἦρθαν ἀργότερα στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ γῶρες βορινές· κι αὐτοὶ δὲν ἦρθαν ὅλοι μαζί, ἀλλὰ μοιρασμένοι σὲ ομάδες καὶ ὄχι στὰ ἴδια χρόνια. Πρῶτα ἦρθε στὴν Ἑλλάδα μιὰ ομάδα καὶ ὕστερα ἡ ἄλλη. Γι' αὐτὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ οἱ Ἕλληνες βρῖσκονται μοιρασμένοι σὲ τέσσερες φυλές, πού κάθε μιὰ εἶχε δικό της ὄνομα. Ἐλέγονταν δηλαδή: *Ἀχαιοί, Ἰῶνες, Δωριεῖς* καὶ *Αἰολεῖς*. Μὰ ὅλοι μιλοῦσαν τὴν ἴδια γλῶσσα, τὴν ὁμορφη Ἑλληνικὴ γλῶσσα—μὲ μικρὲς καὶ ἀσήμαντες διαφορές, ὅπως θὰ ποῦμε παρακάτω.

2. *Ἑλληνικὰ κρατίδια.* Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες τὸν παλιὸ καιρὸ δὲν εἶχαν ἓνα κράτος, ὅπως ἐμεῖς σήμερα. Στὸν καιρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, καθὼς εἶδαμε, ἦταν τόσοι βασιλιάδες, ὅσες πόλεις ἦταν· δηλαδή κάθε πόλη μὲ τὴν περιοχὴ της ἀποτελοῦσε ἓνα βασίλειο, πού εἶχε δικό του βασιλέα, δικούς του νόμους καὶ δικό του

στρατό. Μὲ ὅλ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες πίστευαν πὺς ἦταν ἓνα ἔθνος, τὸ **Ἑλληνικὸ** καὶ ἦταν περήφανοι, γιατί ἦταν Ἕλληνες καὶ ὄχι κανέναν ἄλλον λαὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς, πὺ κατοικοῦσαν γύρω τους. Οὔτε καταδέχονταν μάλιστα νὰ συγκριθοῦν μὲ αὐτοὺς - κι ἄς ἦταν ἐκεῖνοι πὺ πλούσιοι καὶ πὺ δυνατοί· τοὺς περιφρονοῦσαν μάλιστα, τοὺς θεωροῦσαν κατώτερους καὶ τοὺς ὠνόμαζαν **βαρβάρους**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Ἡ ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

20

Οἱ μεταναστεύσεις.

1. **Μετανάστευση τῶν Θεσσαλῶν.** Ὑστερα ἀπὸ τὸν Τρωικὸ πόλεμο, δηλαδὴ 1000 χρόνια πᾶνω κάτω προτοῦ γεννηθῇ ὁ Χριστός, ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα πολ-λὲς μεταβολὲς καὶ μεταναστεύσεις, πὺ ἄλλαξαν πέρα ὡς πέρα τὴν ὄψη τῆς Ἑλλάδας. Καὶ αὐτὸ ἔγινε, γιατί βο-ρινὲς φυλὲς—φυλὲς πολεμικὲς καὶ ὄχι πολὺ πολιτισμέ-νες—κατέβαιναν ὁλοένα στὰ νότια. Καὶ πρῶτοι οἱ **Θεσσαλοί**, πὺ ὡς τώρα κατοικοῦσαν στὴν Ἥπειρο, ἀναγκάστηκαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους Ἰλλυριοὺς νὰ φύ-γουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ νὰ κατεβοῦν στὴ χώρα, πὺ ἦταν κοντὰ στὸν Πηνειὸ ποταμό· κατάκτη-σαν τὴν πλούσια καὶ εὐφορὴ αὐτὴ χώρα καὶ ἐγκατα-στάθηκαν σ' αὐτή. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομά τους ὠνο-μάσθηκε **Θεσσαλία**. Τότε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς παλιούς κα-τοίκους ὑποτάχτηκαν στοὺς Θεσσαλοὺς, ἄλλοι ἄφησαν τὴν πατρίδα τους καὶ κατέβηκαν πὺ κάτω. Οἱ **Βοιωτοί** πάλι κατάκτησαν τὴ χώρα, πὺ ἦταν γύρω στὴ λίμνη

Κωπαΐδα· γι' αὐτὸ ἡ χώρα αὐτὴ ὠνομάσθηκε *Βοιωτία*. Οἱ Δωριεῖς ὕστερα ἔπιασαν τὴν χώρα, ποὺ ἦταν ἀνάμεσα στὴν Οἴτη καὶ στὸν Παρνασσό· ἀπὸ τότε ἡ χώρα αὐτὴ ὠνομάσθηκε *Δωρίδα*.

2. *Μετανάστευση τῶν Δωριέων στὴν Πελοπόννησο*. Μὰ ἡ πρὸ σπουδαία μετανάστευση ἦταν ἡ μετανάστευση τῶν Δωριέων στὴν Πελοπόννησο. Οἱ Δωριεῖς δηλαδή, φυλὴ δυνατὴ καὶ πολεμικὴ, ἐπειδὴ ἡ Δωρίδα δὲν ἦταν ἀρκετὴ νὰ τοὺς θρέψῃ, κατέβηκαν σὲ διάφορες ἐποχὲς καὶ ἀπὸ διαφορετικοὺς δρόμους καὶ πέρασαν στὴν Πελοπόννησο—μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὴν κατακτήσουν. Στὴν Πελοπόννησο ὅμως ἦταν πολλὰ δυνατὰ βασίλεια—τὰ βασίλεια τῶν Ἀχαιῶν· γι' αὐτὸ οἱ Δωριεῖς ἔπειτα ἀπὸ ἀγῶνες μακροὺς καὶ φονικούς, νίκησαν τοὺς παλιοὺς κατοίκους, κατὰστρεψαν τὰ ἀρχαῖα βασίλεια καὶ κατὰλαβαν τὰ καλύτερα μέρη τῆς Πελοποννήσου, δηλαδή τὴν Ἀργολίδα, τὴ Μεσσηνία καὶ τὴ Λακωνικὴ καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὰ μέρη αὐτά. Ἡ μετανάστευση αὐτὴ ὠνομάσθηκε *Δωρικὴ μετανάστευση* καὶ ἀκόμα *κάθοδος*—δηλαδή γυρισμὸς στὴν πατρίδα—τῶν *Ἡρακλειδῶν*. Γιατὶ ἔλεγαν τάχα πὼς τοὺς Δωριεῖς τοὺς ἔφεραν στὴν Πελοπόννησο ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλῆ, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν διωχτῇ ἀπὸ αὐτήν· καὶ πὼς τάχα μὲ σὺτοὺς πῆραν πάλι τὴν πατρικὴ βασιλεία.

Ἑλληνικὲς ἀποικίαι.

1. *Οἱ πρῶτες Ἑλληνικὲς ἀποικίαι*. Ἡ ἀναστάσις, ποὺ ἔφερε στὴν Ἑλλάδα ἡ δωρικὴ μετανάστευση, ἀνάγκασε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κατοίκους ν' ἀφήσουν τὶς πατρίδες τους καὶ νὰ μετὰναστεύουν στὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας· τὸ παράδειγμα αὐτῶν τὸ μιμήθηκαν ὕστερα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νικητὲς Δωριεῖς· καὶ ἔτσι τὰ ἀκρογιάλια ἐκεῖνα γέμισαν ἀπὸ ἀποι-

Ἡ Μεγάλη Ἑλλάδα. Ἀποικίες Ἑλληνικές, πού ἀπλώθηκαν
 στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία.

κίες Ἑλληνικές. Καὶ πρῶτα πολλοὶ Ἀχαιοὶ, ἀφοῦ ἀνακατεύτηκαν μὲ ἄλλους συγγενεῖς λαοὺς ἀπὸ τῆ Βοιωτίας καὶ Θεσσαλίας, πῆγαν καὶ κατάλαβαν τὰ δύο νησιὰ Λέσβο καὶ Τένεδο καὶ μαζὶ τὰ βορινὰ ἀκρογιάλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας· ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ καὶ ἐπειδὴ ἦταν μαζέματα ἀπὸ διάφορους λαοὺς ὠνομάστηκαν *Αἰολεῖς* καὶ οἱ ἀποικίες *Αἰολικές*. Παρακάτω ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη, στὰ νησιὰ Χίο καὶ Σάμο, ἐγκαταστάθηκαν οἱ *Ἴωνες* καὶ ἴδρυσαν τὶς *Ἴωνικὲς* ἀποικίες. Τελευταῖα πολλοὶ *Δωριεῖς* κατάλαβαν τὰ νοτιώτερα ἀκρογιάλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας καὶ τὰ νησιὰ Ρόδο καὶ Κῶ καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ τὶς *Δωρικὲς* ἀποικίες.

2. *Δεύτερος Ἑλληνικὸς ἀποικισμός*. Ἀργότερα, δηλαδὴ κατὰ τὸ 800 πάνω κάτω πρὶν γεννηθῇ ὁ Χρυστός, οἱ Ἕλληνες τόσο πλήθυναν στὴν Ἑλλάδα, πὺν αὐτὴ δὲν ἦταν πιά ἀρκετὴ νὰ θρέψῃ τόσον πληθυσμό. Εἶχαν ἀρχίσει ἀκόμα νὰ νοιῶθουν πόσες ὠφέλειες θὰ εἶχαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο μὲ ξένους καὶ πλούσιους τόπους καὶ λαοὺς. Γιὰ ὅλ' αὐτὰ ἄπειρες χιλιάδες Ἕλληνες πῆγαν στὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Μαύρης θάλασσας· ἄλλοι χύθηκαν στὰ βορινὰ ἀκρογιάλια τῆς Ἀφρικῆς· ἄλλοι πῆγαν στὴ Σικελία καὶ τὴ νότια Ἰταλία, ὅπου ἔχτισαν μεγάλες πόλεις. Στὴ νότια Ἰταλία μάλιστα τόσες πολλὲς καὶ μεγάλες πόλεις χτίσθηκαν, πὺν ἡ χώρα ἐκείνη ὠνομάστηκε *Μεγάλη Ἑλλάδα*.

Ἡ Ἐθνικὴ ἔνωση τῶν Ἑλλήνων.

1. *Διαιρέση τῶν Ἑλλήνων*. Οἱ τόποι, πὺν σκορπίστηκαν οἱ Ἕλληνες ἦταν πολλοὶ καὶ μακρινοί· ἀκόμη χωρίζονταν ἀναμεταξύ τους ἀπὸ μεγάλες θάλασσες· γι' αὐτὸ δὲν εἶχαν κανένα πολιτικὸ σύνδεσμο ἀναμεταξύ τους. Ἐπειτα καὶ οἱ Ἕλληνες, πὺν ἔμειναν στὴν Ἑλλάδα δὲν ἐνώθηκαν ποτέ, γιὰ νὰ κάμουν ὅλοι μαζὶ

ένα κράτος, καθὼς σήμερα. Κάθε πόλη, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, μὲ τὴν περιοχὴ τῆς γύρω ἀποτελοῦσε ἓνα μικρὸ κράτος, ποὺ εἶχε δικό του βασιλέα, δικούς του νόμους καὶ δικό του στρατό. Κατόπιν οἱ βασιλεῖς καταργήθηκαν καὶ πῆραν στὰ χέρια τους τὴν κυβέρνηση οἱ **ἄριστοι**, δηλαδή οἱ πλούσιοι καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ ἔτσι ἔγιναν τώρα οἱ **ἀριστοκρατίες**. Σὲ ἄλλα μέρη ὁ λαὸς ἦ, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ὁ **δῆμος**, πῆρε τὴν ἔξουσία στὰ χέρια του καὶ ἔτσι ἔγιναν οἱ **δημοκρατίες**. Ἀλλὰ μὲ ὅλο τὸ σκόρπισμα τῶν Ἑλλήνων καὶ μὲ ὅλη τὴ διαίρεσή τους σὲ μικρὰ κρατίδια, εἶχαν πολλὰ μέσα ποὺ τοὺς ἔνωναν· τοὺς ἔνωναν μάλιστα τόσο στενὰ, ποὺ ὅλοι ἐνιωθάν πως ἀποτελοῦσαν ἓνα ἔθνος—ἔθνος ἐνιαῖο καὶ ἀχώριστο.

2. **Μέσα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως.** Τὰ μέσα ποὺ ἔνωναν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ νιώθουν πὼς εἶναι ἓνα ἔθνος ἦταν: πρῶτα-πρῶτα ἡ σκέψη πὼς εἶναι **Ἕλληνες** καὶ ὄχι κανέναν ἄλλον λαὸς ἀπὸ τοὺς γύρω λαούς, ποὺ περιφρονητικὰ τοὺς ἔλεγαν βαρβάρους· ἔπειτα μιλοῦσαν τὴν ἴδια **γλῶσσα**, τὴν Ἑλληνική—μὲ κάποιες μικρὲς διαφορές, ποὺ εἶχε κάθε φυλὴ Ἑλληνική. Ὅλοι ἐνιωθάν πως μιλοῦνε Ἑλληνικὰ καὶ ἐννοοῦσε πολὺ καλὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο ἀπὸ ὅποια φυλὴ κι ἂν ἦταν, ἀπαράλλαχτα καθὼς σήμερα ὁ Ἑπειρώτης καταλαβαίνει τὸν Κωσταντινοπολίτη, ὁ Ἀθηναῖος τὸν Πελοποννήσιο καὶ ὁ Μικρασιάτης τὸν Κρητικό. Ἀκόμη εἶχαν τὶς ἴδιες **συνήθειες τῆς ζωῆς** καὶ πρὸ πάντων τὴν ἴδια **θρησκεία**—θρησκεία διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ θρησκεία τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Λάτρευαν τοὺς ἴδιους θεούς, θυσίαζαν στοὺς ἴδιους βωμούς, ἔτρεχαν στοὺς ἴδιους ναοὺς γὰρ νὰ λατρέψουν τοὺς θεοὺς των καὶ εἶχαν τὴν ἴδια ἱστορίαν τῆς θρησκείας τους, ποὺ τὴν ἔγραφαν δυὸ μεγάλοι ποιητές, ὁ **Ὅμηρος** καὶ ὁ **Ἡσίοδος**.

Ποιὰ ἄλλα μέσα ἔνωναν τοὺς Ἑλληνας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μέσα, ποὺ ἀναφέραμε, ἦταν καὶ ἄλλα μέσα, ποὺ ἔνωναν τοὺς Ἑλληνας ἀναμεταξύ τους καὶ ἦταν τὰ Μαντεῖα, οἱ Ἀμφικτιονίες καὶ οἱ Πανελευσίνιοι ἀγῶνες.

1. **Μαντεῖα.** Τὰ μαντεῖα ἦταν τόποι ἱεροί, ποὺ πίστευαν πὼς ὁ θεὸς ἔδινε τὴ δύναμη ἢ τὴ χάρη στὸν

Ἡ Πυθία δίνει τοὺς χρησμούς.

ἱερέα του ἢ τὴν ἱερεῖά του νὰ φανερώνη ποιὰ εἶναι ἡ θέληση τοῦ θεοῦ ἢ φανέρωνε τὸ μέλλον σὲ κείνους, ποὺ τὸν ρωτοῦσαν. Ὅλοι πῆγαιναν νὰ ζητήσουν συμβουλὴ ἀπὸ τὸ θεό. Τὸν παλιὸ καιρὸ οὔτε ἄνθρωποι οὔτε πόλεις ἔκαναν τίποτα σπουδαῖο, ἂν δὲν ρωτοῦσαν πρωτύτερα τὸ μαντεῖο γιὰ νὰ μάθουν, ἂν ὁ θεὸς ἐγ-

κρίνη ἢ ὄχι τὴν ἀπόφασή τους. Μαντεῖα τὴν παλιὰ ἐποχὴ ἦταν πολλά· μὰ τὰ πιὸ σπουδαῖα ἦταν δύο: τὸ μαντεῖο τοῦ Δία στὴ **Δωδώνη** τῆς Ἑπείρου καὶ τὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς **Δελφούς**. Τὸ πιὸ ξακουσμένο ὅμως ἀπὸ ὅλα ἦταν τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἐκεῖ τὴ θέληση τοῦ θεοῦ ἢ τὸ μέλλον τὸ φανέρωνε μιὰ ἱέρεια τοῦ θεοῦ, ποὺ τὴν ἔλεγαν **Πυθία**. Ἡ γυναῖκα δηλαδὴ αὐτὴ ὅταν ἤθελε νὰ προφητέψῃ, κάθονταν σ' ἓνα τρίποδα, ποὺ ἦταν ἀπάνω σὲ ἓνα χάσμα· ἀπὸ τὸ χάσμα ἔβγαιναν καπνοί, ποὺ τὴ ζάλιζαν καὶ ἔλεγε μερικὰ λόγια σκοτεινὰ καὶ ἀσυνάρτητα. Τὰ λόγια αὐτὰ οἱ ἱερεῖς τὰ ἔγραφαν καὶ ὕστερα ἔκαναν τὸ **κη-σμός**, δηλαδὴ τὴν ἀπάντηση, ποὺ ἔδινε ὁ θεὸς στὴν ἐρώτηση τῶν ἀνθρώπων. Σὲ κάθε δύσκολη ἢ σπουδαία περίσταση ἔτρεχαν στὸ μαντεῖο αὐτὸ Ἕλληνες ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας· καὶ ἔτσι τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν εἶχε γίνῃ ἓνα σπουδαῖο ἐθνικὸ κέντρο γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες.

2. **Ἀμφικτιονίες**. Οἱ Ἀμφικτιονίες ἦταν συνέδρια γειτονικῶν πόλεων ἢ λαῶν, ποὺ μαζεύονταν σὲ ἓνα κοινὸ ἱερό, ὅταν τὸ ἱερὸ αὐτὸ γιῶρταζε. Ἐκεῖ δὲ γιῶρταζαν μονάχα τὴν κοινὴ γιορτὴ, παρὰ φρόντιζαν καὶ γιὰ τὰ συμφέροντά τους καὶ τὶς ὑποθέσεις τους καὶ ἔλυαν τὶς διαφορὲς τους, ἂν εἶχαν, σὰν καλοὶ γείτονες. Ἔτσι ἔκαναν μικροὺς πολιτικοὺς συνδέσμους, ποὺ τοὺς ἔλεγαν **ἀμφικτιονίες**· γιατί ἀμφικτίονες θὰ πῇ ὅσοι κατοικοῦνε γύρω, δηλαδὴ γύρω στὸ ἴδιο ἱερό. Κι αὐτὲς λοιπὸν συντελοῦσαν νὰ ἐνώνωνται πολλοὶ μαζὶ Ἕλληνες καὶ ἔτσι νὰ ἀποτελοῦν μιὰ συμπολιτεία. Ἀμφικτιονίες τὸν παλιὸ καιρὸ ἦταν πολλές, μὰ ἡ πιὸ ξακουσμένη ἀπὸ ὅλες ἦταν ἡ ἀμφικτιονία, ποὺ εἶχε κέντρο τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Σ' αὐτὴν λάβαιναν μέρος δέκα λαοί· κάθε λαὸς ἔστελνε δυὸ ἀντιπροσώπους—ἓνα γιὰ τὶς θρησκευτικὲς ὑποθέσεις, ποὺ τὸν ἔλεγαν **Ἱερομνήμονα** καὶ ἓνα γιὰ τὶς πολιτικὲς, ποὺ τὸν ἔλεγαν **Πυλαγόρα**.

3. *Πανελλήνιοι ἄγῳνες*. Ἦταν ὁμοῦ καὶ ναοὶ ἢ ἱερά, ποὺ δὲν πῆγαιναν μόνο οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ποὺ γιῶρταζε κοὶ οἱ γείτονες, παρὰ καὶ ἄλλοι προσκυνητὲς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ἐκεῖ γνωρίζονταν ἀναμεταξύ τους καὶ ἔκαναν μαζικὰς θυσίας καὶ μαζικὰς γιορτὲς. Στὶς γιορτὲς αὐτὲς τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν γύρω ἀπὸ τὸ βωμὸ καὶ ἔκαναν καὶ ἀγῳνες ἀναμεταξύ τους, δηλαδὴ παρὰβγαιναν στὸ τρέξιμο, στὸ πά-

Ὀλυμπιακοὶ ἀγῳνες

λημα, στὸ λιθάρι καὶ σὲ ἄλλα ἀγωνίσματα. Τέτοιες γιορτὲς—γιορτὲς μὲ ἀγῳνες ἦταν πολλὰς τὴν παλιὰ ἐποχὴ. Τέσσερες ὁμοῦ ἀπὸ αὐτὲς ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸ *Πανελλήνιες*, δηλαδὴ μαζεύονταν σ' αὐτὲς Ἑλληνες ἀπὸ ὅλες τὶς Ἑλληνικὰς χώρες. Οἱ Πανελλήνιοι ἀγῳνες ἦταν:

1. Τὰ *Πύθια*, ποὺ γίνονταν κάθε 4 χρόνια στοὺς Δελφούς, στὴ γιορτὴ τοῦ Ἀπόλλωνα.

2. Τὰ *Ἰσθμια*, ποὺ γίνονταν κάθε 2 χρόνια στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου, στὴ γιορτὴ τοῦ Ποσειδῶνα.

3. Τὰ **Νέμεια**, πού γίνονταν κάθε 2 χρόνια στὴ Νεμέα τῆς Κορινθίας, στὴ γιορτὴ τοῦ **Δία**.

4. Τὰ **Ὀλύμπια**, πού γιορτάζονταν κάθε 4 χρόνια στὴν ὁμορφή κοιλάδα τῆς Ὀλυμπίας, στὴ γιορτὴ πάλι τοῦ Δία. Τὰ Ὀλύμπια ἦταν ἡ πιὸ παλαιά, μὰ καὶ πιὸ σπουδαία ἀπὸ ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς γιορτές.

Σπάρτη καὶ Λυκοῦργος.

1. **Οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς.** Ἀπὸ τὸν καιρὸ, πού κατάκτησαν οἱ Δωριεῖς τὴ Λακωνική, οἱ κάτοικοι διαιρέθησαν σὲ τρεῖς τάξεις· οἱ τάξεις αὐτὲς ἦταν οἱ **Σπαρτιάτες**, οἱ **Περίοικοι** καὶ οἱ **Εἰλωτες**. **Σπαρτιάτες** λέγονταν ὅσοι ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς κατοίκησαν στὴ Σπάρτη. **Περίοικοι** λέγονταν ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κατοίκους ὑποτάχτηκαν χωρὶς ἀντίσταση στοὺς Δωριεῖς καὶ κατοικοῦσαν τὶς πόλεις καὶ τὴ γῶρες, πού ἦταν ὁλόγυρα στὴ Σπάρτη αὐτοὶ ἦταν ἐλεύθεροι καὶ κατὰ γίνονταν στὴν καλλιέργεια τῶν κτημάτων τους κι ἀκόμα στὴν κτηνοτροφία, σὶ ἐμπόριο καὶ σὶς τέχνες· στὴν κυβέρνησις ὅμως τοῦ τόπου δὲν εἶχαν κανένα δικαίωμα, μὰ πλήρωναν φόρους καὶ πῆγαιναν στρατιῶτες. **Εἰλωτες** λέγονταν ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κατοίκους ἀντιστάθηκαν στοὺς Σπαρτιάτες καὶ νικήθηκαν ἀπ' αὐτούς· γι' αὐτὸ ἐγίναν δοῦλοι τους καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τῶν νικητῶν καὶ ἀπὸ τοὺς καρποὺς ἐπαιρναν τόσο μονάχα, ὅσο νὰ ζοῦν!

Στὴν ἀρχὴ οἱ Δωριεῖς, πού κατοίκησαν στὴ Σπάρτη εἶχαν ἴσα πολιτικὰ δικαίωματα· ἀλλὰ δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς, πού ἄρχισαν φιλονικίες ἀναμεταξύ τους καὶ ἐγίναν κόμματα. Αἰτίες ἦταν πού δὲν εἶχαν νόμους, δὲν εἶχαν ἴσες περιουσίες κι εἶχαν καὶ δυὸ βασιλιάδες καὶ ὄχι ἓνα, πού δὲν ἦταν ποτὲ σύμφωνοι ἀναμεταξύ τους. Οἱ φιλονικίες πολλὰς φορὲς ἔφταναν σὲ ταρα-

χες και ἐπαναστάσεις, πού θά ἔφερναν χωρίς ἄλλο καταστροφή στή Σπάρτη.

Κατά καλή τύχη βρέθηκε στήν ἁκὴ αὐτὴ περίσταση ἓνας ἄντρας, πού ἔσωσε τὴ Σπάρτη ἀπὸ τὴν καταστροφή· καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ μεγάλος νομιοθέτης **Λυκοῦργος**.

2. **Λυκοῦργος**. Ὁ Λυκοῦργος ἔζησε κατὰ τὰ 800 πᾶνω κάτω ἢ 850 χρόνια προτοῦ γεννηθῇ ὁ Χριστός· καὶ ἦταν νεώτερος γιὸς τοῦ βασιλέα τῆς Σπάρτης, πού λέγονταν **Εὐνομος**.

(Λυκοῦργος)

Ὁ Εὐνομος αὐτὸς σκοτώθηκε σὲ μιὰ ἐπανάσταση καὶ ἄφησε διάδοχό τὸ μεγαλύτερο γιό του, πού τὸν ἔλεγαν **Πολυδέκτη**· μὰ κι αὐτὸς λίγον καιρὸ βασίλεψε. Ὑστερα ἀπὸ λίγους μῆνες πέθανε· ἄφησε ὅμως τὴ γυναῖκα του ἔγκυο. Τότε οἱ Σπαρτιάτες ἔκαναν βασιλέα τὸ Λυκοῦργο, ὥσπου νὰ γεννήσῃ ἡ χήρα τοῦ Πολυδέκτη. Πραγματικὰ ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ἡ χήρα γέννησε ἄρσενικό παιδί. Ὁ Λυκοῦργος δὲν ἔχασε καιρό, πῆρε τὸ παιδί, τὸ φερε στήν

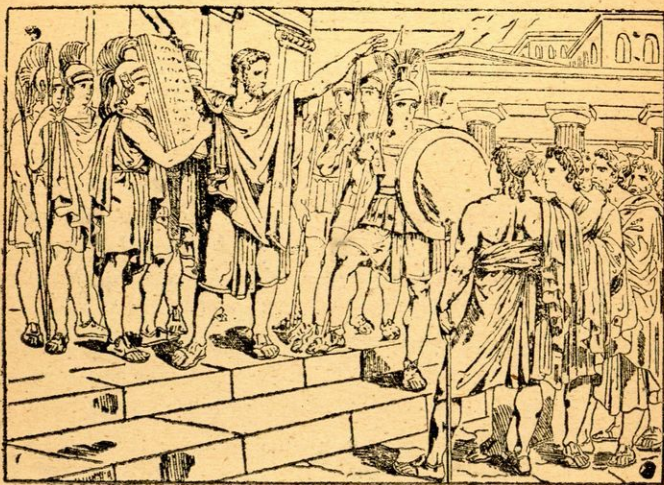
ἀγορὰ καὶ ἐκεῖ μπροστὰ στὸ λαὸ τὸν φώναξε βασιλέα· τὸν ἔβγαλε μάλιστα **Χαρίλαο**, γιατί ἀληθινὰ χάρηκε ὁ λαὸς γιὰ τὴ γέννησή του. Καὶ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Λυκοῦργος ξακολουθοῦσε νὰ βασιλεύῃ στὸ ὄνομα τοῦ ἀνήλικου ἀνιψιοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἀργότερα συκοφαντήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς του, πὼς τάχα εἶχε σκοπὸ νὰ κρατήσῃ τὸ θρόνο τοῦ ἀνιψιοῦ του, ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ πατρίδα του. Γύρισε τότε πολλὲς πόλεις καὶ ξένες χῶρες καὶ μελέτησε τοὺς νόμους καὶ τίς συνήθειές τους. Δέκα χρόνια ἔμεινε μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του ὁ Λυκοῦργος. Ἐπειδὴ ὅμως σκοτώθηκε ὁ Χαρίλαος σὲ κάποια ἐπανάσταση καὶ ἡ ἀναρχία θά ρήμαζε τὴ Σπάρτη, ἀναγκάστηκαν οἱ Σπαρτιάτες νὰ προσκαλέ-

σουν τὸ Λυκοῦργο, γιὰ νὰ βάλῃ σὲ τάξιν τὴν πολιτεία καὶ πάσῃ οἱ ταραχές. Τότε ὁ Λυκοῦργος γύρισε στὴν πατρίδα του καὶ ἔβαλε νόμους σύμφωνα μὲ τὶς συνήθειες, τὶς ἀνάγκες καὶ τὸ χαρακτῆρα τῶν Σπαρτιατῶν — νόμους ποὺ ἔσωσαν τὴ Σπάρτη ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ ἀκόμη τὴν ἔκαμαν δυνατὴ καὶ δοξασμένη.

Νόμοι τοῦ Λυκούργου

1. *Τὸ πολίτευμα.* Ὁ Λυκοῦργος πρῶτα-πρῶτα κράτησε τὴ παλιὰ συνήθεια νὰ ἔχῃ ἡ Σπάρτη δύο βασιλιάδες· μὰ περιορίσε κάπως τὴν ἐξουσία τους, γιὰτὶ σύστησε τὴ *γερουσία*, δηλαδή μιὰ παντοτινὴ βουλὴ. Τὴ γερουσία τὴν ἀποτελοῦσαν 28 γέροντες, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἡλικία ἀπὸ 60 χρόνια καὶ ἀπάνω καὶ εἶχαν τὸ ἀξίωμα σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ. Πρόεδροι τῆς γερουσίας ἦταν οἱ δύο βασιλιάδες. Ἡ γερουσία εἶχε στὰ χέρια τῆς ὅλη τὴν κυβέρνηση τοῦ τόπου· αὐτὴ πρότεινε τοὺς νόμους, δίκαιε τὰ σπουδαῖα ἐγκλήματα καὶ μπορούσε νὰ ἀποφασίζῃ, ἂν πρέπει νὰ γίνῃ πόλεμος ἢ εἰρήνη. Μὰ γιὰ νάχουν κῦρος οἱ ἀποφάσεις τῆς ἔπρεπε νὰ τὶς δεχτῇ ἡ *Ἐκκλησία*, δηλαδή ἡ συνάθροιση τοῦ λαοῦ. Τὴν ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἀποτελοῦσαν ὅλοι οἱ πολῖτες, ποὺ εἶχαν ἡλικία ἀπάνω ἀπὸ 30 χρονῶν· καὶ ἔργα εἶχε νὰ δέχεται ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ τὶς προτάσεις τῆς γερουσίας, νὰ διαλέγῃ τὰ μέλη τῆς γερουσίας καὶ πέντε ἄλλους ἄρχοντας, ποὺ λέγονταν *ἐφοροι*. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων βαστοῦσε ἓνα χρόνο καὶ ἦταν ἡ ἀληθινὴ κυβέρνηση τῆς χώρας. Στὴν ἀρχὴ οἱ ἐφοροι ἔκαναν μόνο χρῆμα ἀστυνομικά, μὰ μετὸν καιρὸ πῆραν στὰ χέρια τους ὅλη τὴν ἐξουσία καὶ ὅλα τὰ δικαιώματα, ποὺ μπορούσαν νὰ δικάζουν καὶ νὰ φυλακίζουν καὶ αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς βασιλιάδες.

2. **Διαίρεση τῆς Λακωνικῆς.** Οἱ Ἀωριεῖς ἀπὸ ἡ ζωῇ στὴ Σπάρτῃ. τότε, πὺ ὑπὸταξαν τὴ Λακωνικὴ, μοίρασαν τὴ γῇ ἀναμεταξύ τους σὲ **κλήρους**, δηλαδὴ ἴσα μερίδια. Καὶ ὁ Λυκοῦργος κράτησε τὴ μοιρασιά αὐτὴ· μὰ ὥρισε νὰ μὴν μπορῇ κανένας νὰ πουλᾷ τὸ μερίδιό του, παρὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα νὰ πηγαίνει στὸν πρῶτο γιὸ ἢ, ἂν δὲν εἶχε γιό, στὴν πιὸ μεγάλη κόρη. Ἐπειτὰ γιὰ νὰ σβύσῃ τὴν ἀγάπη στὰ χρήματα κατάργησε τὰ χρυσὰ καὶ ἀσημένια νομί-

Ὁ Λυκοῦργος ἐγκρίζει τοὺς Σπαρτιάτες νὰ φυλάξουν τοὺς νόμους του.

σματα καὶ ἄφησε κάτι σιδερένια· μὰ κι αὐτὰ ἦταν τόσο μεγάλα καὶ τόσο βαριά, πὺ χρειάζονταν ἓνα ἄμαξι γιὰ νὰ μεταφέρῃ κανένας μερικά. Ἀπαγόρευε ἀκόμα σὲ κάθε Σπαρτιάτῃ νὰ κάμνῃ καμμιά ἐργασία, δηλαδὴ ἐμπόριο ἢ τέχνη ἢ ἐπιστήμη. Ὁ Σπαρτιάτης γεννιότουν καὶ πέθαινε στρατιώτης—στρατιώτης καὶ τίποτε ἄλλο! Γι' αὐτὸ νέοι, παιδιὰ καὶ ἄντρες δὲν ἔτρωγαν στὰ σπίτια τους, ἀλλὰ ἔτρωγαν σὰ στρατιῶτες

ὅλοι μαζί σὲ *συσσίτια*, δηλαδή κοινὰ τραπέζια, πὺν κάθονταν σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ 15 μαζί. Στὰ τραπέζια αὐτὰ ἢ πιδ συννηθισμένη τροφή ἦταν ψωμὶ κριθαρένιο καὶ ὁ *μέλας ζωμός*, δηλαδή ἓνα μαῦρο ζουμί, πὺν γίνονταν ἀπὸ χοιρινὸ κρέας βρασμένο μὲ ἀλάτι καὶ ξύδι!

Κάθε Σπαρτιάτης ἔφερνε ἀπὸ τὸ κτῆμα του καὶ ἔδινε στὸ συσσίτιο ὠρισμένο ποσὸ ἀπὸ ἀλεύρι, σῦκα, κρασί καὶ τυρί, γιὰ νὰ λαβαίνει μέρος στὸ συσσίτιο. Στὰ συσσίτια αὐτὰ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τρῶνε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ βασιλιάδες!

80

Ἀνατροφή τῶν παιδιῶν καὶ ξενιτεμός τοῦ Λυκούργου.

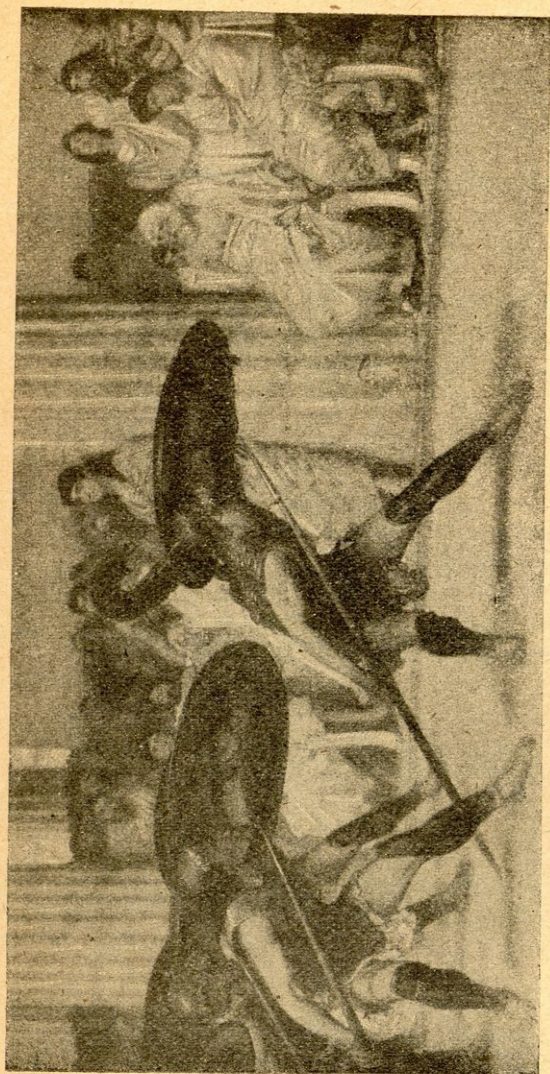
1 *Πῶς γίνονταν ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν.* Ὁ Λυκούργος γιὰ νὰ κάμῃ τοὺς Σπαρτιάτες δυνατοὺς καὶ γενναίους φύλακες καὶ υπερασπιστὲς τῆς πατρίδας, ἔδωσε μεγάλη προσοχὴ στὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Φρόντισε δηλαδή νὰ γεννιῶνται γερὰ καὶ νὰ ἀνατρέφονται καὶ νὰ ζοῦν σὰ στρατιῶτες. Γι' αὐτὸ διάταξε μόνις γεννιέται κάθε παιδί νὰ τὸ φέρουν οἱ γονιοὶ του μπρὸς στοὺς ἐφόρους. Καὶ ἂν οἱ ἔφοροι τὸ ἔβρισκαν ἀσθενικὸ ἢ μὲ κανένα ἐλάττωμα σωματικὸ, διάταζαν νὰ τὸ ρίξουν σὲ ἓνα βάραθρο, πὺν ἦταν στὸν Ταῦγετο· γιὰτὶ παιδί ἀσθενικὸ δὲν θὰ γίνονταν καλὸς στρατιώτης καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἄχρηστο γιὰ τὴν πολιτεία. Ἄν ὅμως τὸ ἔβρισκαν γερὸ καὶ δυνατό, τὸ ἔδιναν πάλι στοὺς γονιούς του γιὰ νὰ τὸ ἀνατρέψουν ὡς τὰ ἑπτὰ χρόνια. Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ χρόνια καὶ ὕστερα ἔπαιρνε τὸ παιδί ἢ πολιτεία καὶ τὸ ἀνάτρεφε πλέον αὐτὴ μαζί μὲ τὰ ἄλλα παιδιά τῶν ἄλλων πολιτῶν.

Τὰ παιδιά στὴ Σπάρτη ἀνατρέφονταν μὲ μεγάλη σκληραγωγία, γιὰ νὰ κάνουν σώματα δυνατά. Τὰ συνή-

θιζαν δηλαδή νὰ ὑποφέρουν τὴν πείνα, τὴ δίψα καὶ τοὺς κόπους. Περπατοῦσαν ξυπόλυτα καὶ ξεσκούφωτοι κουρεύονταν σύρριζα καὶ φοροῦσαν τὸ ἴδιο φόρεμα χερμῶνα καὶ καλοκαίρι· ἀκόμα τὰ συνήθιζαν νὰ κοιμῶντο σὲ στρώμα ἀπὸ καλάμια καὶ τοὺς ἔδιναν λίγη τροφή γιὰ νὰ ἀναγκάζονται νὰ βρίσκουν φαγί, ὅπως μποροῦσαν — ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν κλεισιά. Κάθε ἡμέρα τὰ γύμναζαν στὸ τρέξιμο, στὸ λιθάρι, στὸ πήδημα καὶ στὸ ἀκόντιο.

Γράμματα μάθαιναν λίγα τὰ παιδιά στὴ Σπάρτῃ· μάθαιναν μόνο νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Μάθαιναν ἀκόμη ἀπ' ἑξῶς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ τραγούδια πατριωτικά, ποὺ τὰ τραγουδοῦσαν στίς γιορτές τους. Μάθαιναν καὶ μουσικὴ καὶ ἓνα χορὸ στρατιωτικό, ποὺ τὸν ἔλεγαν **πυρρίχη**. Ἀλλὰ πρὸ πάντων μάθαιναν νὰ ἀγαποῦνε καὶ νὰ πεθαίνουνε γιὰ τὴν πατρίδα, νὰ εἶναι ντροπαλοὶ καὶ νὰ σέβωνται τοὺς γέροντες. Ἄν κανένας γέρος περνοῦσε ἀπὸ κοντὰ τους, ἔπρεπε νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴ θέσση τους. Μπροστὰ στοὺς γέροντες ποτὲ δὲ μιλοῦσαν τὰ παιδιά, ἐκτὸς ἂν τὰ ρωτοῦσαν· μὰ καὶ τότε ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσουν μὲ λίγα λόγια καὶ ἔξυπνα. Καὶ τὰ **κορίτσια** ἀκόμη στὴ Σπάρτῃ τὰ ἀνάτρεφε ἡ πολιτεία, ὅπως καὶ τὰ ἀγόρια καὶ τὰ ἀνάτρεφε καὶ αὐτὰ μὲ σκληροαγωγή. Γιατὶ τὰ γύμναζε στὸ πήδημα, στὸ λιθάρι, στὸ τρέξιμο καὶ στὸ ἀκόντιο· ἔτσι μὲ τὴν ἀνατροφή αὐτὴ γίνονταν γερά, γενναῖα καὶ ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα· γιὰ τὴν πατρίδα μποροῦσε τὰ πάντα νὰ θυσιάσῃ ἡ Σπαρτιάτισσα. Γι' αὐτὸ οἱ μητέρες, ὅταν ἔστελναν τὰ παιδιά τους στὸν πόλεμο καὶ τοὺς ἔδιναν τὴν ἀσπίδα, τοὺς ἔλεγαν σύντομα, Λακωνικά: «**ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς**», δηλαδή ἢ αὐτὴν τὴν ἀσπίδα νὰ φέρῃς πίσω νικητὴς ἢ ἀπάνω σ' αὐτὴ νὰ σὲ φέρουν νεκρὸ!

Σὲ κανένα Σπαρτιάτη δὲν ἐπιτρέπονταν νὰ ἀφήσῃ τὴ θέσση, ποὺ τὸν ἔβαναν οἱ ἀνώτεροί του — καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ σκοτωθῇ. Ἄν κανένας ἔφευγε στὴν ὥρα

Στρατιώτες πού χορεύουν τόν πολεμικό χορό «πινόζη».

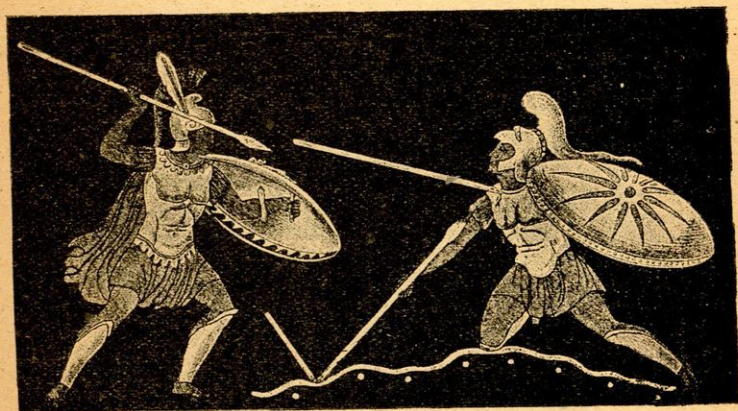
τῆς μάχης, ἔχανε τὰ πολιτικά του δικαιώματα, κανένας δὲν τὸν χαιρετοῦσε, οὔτε φωτιά τοῦ ἔδινε, οὔτε σὺν σπίτι τὸν δέχονταν· σὺν δρόμο παραμεροῦσε γιὰ νὰ περνοῦν καὶ οἱ νεώτεροί του ἀκόμα. "Ἄν τὸν ἔβριζε ἢ τὸν χτυποῦσε κανένας, δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ πῇ σὺν δικαστήριον γιὰ νὰ βρῇ τὸ δίκαιον του! Γι' αὐτὸ ὁ Σπαρτιάτης προτιμοῦσε θάνατον δοξασμένο, παρὰ ζωὴν ἄτιμην καὶ ντροπιασμένην!

2. **Ξενитеμὸς τοῦ Λυκούργου.** Ὑστερὰ ὁ Λυκούργος, γιὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ φυλάξουν τοὺς νόμους του, μάζεψε τὸ λαὸν καὶ τοὺς εἶπε πὺς θὰ πάῃ σὺν μαντεῖο τῶν Δελφῶν νὰ ρωτήσῃ, ἂν οἱ νόμοι του εἶναι καλοὶ καὶ ταυτόχρονα τοὺς ὥρρισε νὰ μὴ τοὺς ἀλλάξουν ὥσόντου αὐτὸς γυρίσῃ. Ἀφοῦ λοιπὸν πῆγε σὺν μαντεῖο καὶ ρώτησε, τὸ μαντεῖο τοῦ ἀπάντησε πὺς οἱ νόμοι του εἶναι λαμπροὶ καὶ πὺς ἡ Σπάρτη θὰ εἶναι δοξασμένη καὶ δυνατὴ, ὅσο φυλάει τοὺς νόμους αὐτοὺς. Τὴν ἀπάντησιν αὐτὴ δὲν τὴν ἔφερε ὁ ἴδιος, παρὰ τὴν ἔστειλε μὲ ἀλλὸν σὺν Σπάρτῃ αὐτὸς δὲν ξαναγύρισε σὺν Σπάρτῃ, παρὰ πῆγε σὺν Κρήτῃ καὶ ἐκεῖ πέθανε. Λένε μάλιστα πὺς πρὶν πεθάνῃ παράγγειλε νὰ κάψουν τὸ σῶμα του καὶ τὴν σκόνην νὰ τὴν σκορπίσουν σὺν ἀγέρας, γιὰ νὰ μὴ μπορέσουν οἱ Σπαρτιάτες νὰ τὴν μεταφέρουν σὺν Σπάρτῃ καὶ ἔτσι νὰ λύσουν τὸν ὄρκον τοὺς!

Κατακτητικοὶ πόλεμοι τῆς Σπάρτης.

Μὲ τέτοιους νόμους, καὶ μὲ τέτοιο στρατὸ οἱ Σπαρτιάτες ἔγιναν σὺν λίγον καιρὸν οἱ καλύτεροι στρατιῶτες καὶ οἱ πρὸ γενναῖοι πολεμιστὲς ἀνάμεσα σὺν γείτονέσ τοὺς καὶ σὺν ὅλῃ τὴν Ἑλλάδα. Κι ἀφοῦ πρῶτα κατάκτησαν ὅλην τὴν Λακωνικὴν, ἔρριξαν τὸ μάτι τοὺς σὺν πλούσια καὶ γειτονικὴν **Μεσσηνίαν**.

1. *Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.* Βοῶνταν λοιπὸν μιὰ πρόφασις καὶ ἦρθαν σὲ πόλεμον μετὰ τοὺς Μεσσηνίους· καὶ ἔκαμαν μετὰ αὐτοὺς δυὸ μεγάλους πολέμους, ποῦ λέγονται *Μεσσηνιακοί*. Κατὰ τὸν *πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον* οἱ Μεσσήνιοι στήν ἀρχὴν ἄμπωχναν τοὺς Σπαρτιάτες· μὰ ὕστερα οἱ Σπαρτιάτες τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ἀφήσουν τοὺς κάμπους καὶ νὰ κλειστοῦνε σὲ ἓνα δυνατὸ φρούριον, τὴν *Ἰθώμην*. Ἐκεῖ οἱ Μεσσήνιοι, μετὰ τὸ γενναῖον τοὺς ἀρχηγὸν *Ἀριστόδημον*, ἀντιστάθηκαν πολλὰ χρόνια· μὰ στὸ τέλος, δηλαδὴ στὰ

Ὅπλιτες, ποὺ πολεμοῦν.

750 πρὶν Χριστοῦ, ἡ Ἰθώμη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τότε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους ἔφυγαν στὸ Ἄργος καὶ ἄλλοι σὲ ἄλλα μέρη· ὅσοι ὅμως ἔμειναν στὴ Μεσσηνία ἔγιναν εἰλωτες, δηλαδὴ δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν.

2. *Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.* Μὰ καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἦταν λαὸς γενναῖος καὶ δὲν μποροῦσε νὰ συνηθίσῃ στὴ σκλαβιά· γι' αὐτὸ στὰ 650 πρὶν Χριστοῦ δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ 100 χρόνια, ἐπαναστάτησαν μετὰ τὸ γενναῖον τοὺς ἀρχηγὸν *Ἀριστομένην*· ἔτσι

ἄρχισε ὁ **δεύτερος** Μεσσηνιακὸς πόλεμος, πὺν βάσταξε 17 χρόνια! Στὴν ἀρχὴ οἱ Μεσσήνιοι νίκησαν σὲ πολλὰς μάχας τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τοὺς κυνήγησαν ὡς τὴν Σπάρτη· μὰ στὴ φοβερὴ ἐκείνη περίστασις ἔσωσε τοὺς Σπαρτιάτες ὁ **Τυρταῖος**. Αὐτὸς ἦταν λαμπρὸς ποιητής, πὺν μὲ τὰ πολεμικά του τραγούδια, ἀναψὲ μεγάλο θάρρος καὶ ἐνθουσιασμό στὶς καρδιὰς τῶν Σπαρτιατῶν· ἀμέσως ἔπεσαν ἀπάνω στοὺς ἐχτροὺς μὲ ἀκράτητη ὁρμή, τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ κλειστοῦν σ' ἓνα δυνατὸ φρούριο, πὺν ἦταν ἀπάνω στὸ βουνὸ **Εἰρα**. Ἀπὸ κεῖ ἔντεκα χρόνια οἱ Μεσσήνιοι ἀπόδιωχναν τοὺς ἐχτροὺς· μὰ στὸ τέλος οἱ Σπαρτιάτες σὲ μιὰ βροχερὴ νύχτα τὸ πάτησαν καὶ τὸ κυρίεψαν. Τότε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους πῆγαν στὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἄλλοι ἔφυγαν στὴ Σικελίαν, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν σὲ μιὰ πόλιν, πὺν τὴν ὠνόμασαν **Μεσσήνη**, δηλαδὴ μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀγαπημένης των πατρίδας! Ὅσοι δὲν ἔφυγαν, ἔγιναν εἰλωτες τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ Μεσσηνία ἀπὸ τότε ἔγινε χτῆμα τῶν Σπαρτιατῶν.

3. **Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης**. Ὑστερα ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας, οἱ Σπαρτιάτες νίκησαν καὶ ἄλλους γειτονικοὺς λαοὺς, ὅπως τοὺς Ἀρκαᾶδες, τοὺς Ἀργεῖους καὶ ἄλλους καὶ στὸ τέλος ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου τοὺς ἐκολουθοῦσαν στοὺς πολέμους καὶ τοὺς θεωροῦσαν ἡγεμόνες τους.

10^ο

Ἡ Ἀθῆνα καὶ τὸ πολίτευμά της.

1. **Κόδρος**. Οἱ Δωριεῖς ἀφοῦ κατάκτησαν τὴν Πελοπόννησον, πέρασαν τὸν Ἰσθμὸν καὶ δοκίμασαν νὰ κυριεύουν τὴν Ἀθῆναν· μὰ τὴν ἔσωσε ἓνας καλὸς βασιλέας, πὺν ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα. Ὁ καλὸς αὐτὸς βασιλέας ἦταν ὁ **Κόδρος**. Προτοῦ δηλαδὴ ξεκινήσουν γιὰ τὴν Ἀθῆναν οἱ Δωριεῖς, ρώτησαν τὸ μαντεῖον

τῶν Δελφῶν, ἂν θὰ νικήσουν· τὸ μαντεῖο τοὺς ἀπάν-
τησε πὼς θὰ νικήσουν, ἂν δὲ σκοτώσουν τὸ βασιλεῖα
τῆς Ἀθήνας. Μὰ σὰν τὸ ἔμαθε ὁ Κόδρος, ἀποφάσισε
νὰ θυσιάσῃ τῇ ζωῇ του, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν Πατρίδα.
Ντύθηκε λοιπὸν μὲ ροῦχα χωριάτικα καὶ μὲ ἓνα τσε-
κοῦρι στὸν ὄμο σὰν ξυλοκόπος πλησίασε στὸ στρατό-
πεδο τῶν ἐχτρῶν· ἐκεῖ φιλονίκησε ἐπίτηδες καὶ χτύπησε
ἓνα στρατιώτῃ Δωριέα· ὁ στρατιώτης θύμωσε καὶ τὸν
σκότωσε. Τὴν ἄλλῃ ἡμέρα οἱ Ἀθηναῖοι ζήτησαν τὸ
σῶμα τοῦ βασιλεῖα τους, γιὰ νὰ τὸ θάψουν· οἱ Δωριεῖς
τότε κατάλαβαν πὼς ὁ χωρικός, ποὺ σκοτώθηκε ἦταν
ὁ Κόδρος· γι' αὐτὸ ἀπελπίστηκαν πὼς θὰ νικήσουν καὶ
γύρισαν πάλι στὴν Πελοπόννησο.

2. **Κατάργηση τῆς βασιλείας.** Ὑστερα ἀπὸ τὸ
θάνατο τοῦ Κόδρου βασιλεῖας ἔγινε ὁ γιὸς του **Μέδον-
τας**· μὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κόδρου ἡ βασιλεία ἄρ-
χισε λίγο λίγο νὰ χάνῃ τὴν παλιά της δύναμη. Καὶ
πρῶτα ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Μέδοντα
δὲν ἦταν ἱκανοὶ στὰ πολεμικά, διᾶλεξαν ἓναν ἄλλον
ἄρχοντα ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, πρὶν τὸν ἔλεγαν **πολέμαρχο**.
ἔπειτα ἔκαμαν κι ἓναν ἄλλον ἄρχοντα, ἀπὸ τοὺς εὐ-
γενεῖς κι αὐτόν, ποὺ λέγονταν **ἄρχοντας**. Ἔτσι οἱ
ἄρχοντες ἔγιναν τρεῖς καὶ στὸ βασιλεῖα δὲν ἔμεινε ἄλλῃ
ἐξουσία, παρὰ τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα. Στὴν ἀρχὴ
οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἄρχοντες, δηλαδὴ ὁ **ἄρχοντας**, ὁ **πολέ-
μαρχος** καὶ ὁ **βασιλεῖας**, εἶχαν τὴν ἐξουσία ὅσο ζοῦ-
σαν, ὕστερα τὴν κρατοῦσαν δέκα χρόνια καὶ στὰ τε-
λευταῖα ἓνα χρόνο μονάχα. Ἀργότερα στοὺς τρεῖς
αὐτοὺς ἄρχοντες οἱ εὐγενεῖς πρόσθεσαν κι ἄλλους 6,
ποὺ τοὺς ἔλεγαν **θεσμοθέτες**, γιὰτὶ αὐτοὶ φύλαγαν
τὰ **θέσμια**, δηλαδὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ σύμφωνα
μὲ αὐτὰ δίκασαν κάθε φταίχτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 9
ἄρχοντες μεγάλη δύναμη εἶχε καὶ ἡ γεροσύνα τῆς Ἀθή-
νας, δηλαδὴ καθὼς τὴν ἔλεγαν ἐκεῖ ἡ **Βουλὴ τοῦ**
Ἀρείου Πάγου, ποὺ μέλη της ἦταν ὅσοι εἶχαν χρη-
ματίσει 9 ἄρχοντες, δηλαδὴ εὐγενεῖς κι αὐτοί. Ἔτσι σιγὰ

σιγὰ καταργήθηκε ἡ βασιλεία στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ πολίτευμα ἔγινε **ἀριστοκρατικό**, γιατί ὅλες τὶς ἐξουσίες τὶς πῆραν οἱ εὐγενεῖς, δηλαδή οἱ πλούσιοι ἰδιοκτῆτες, ποὺ λέγονταν καὶ **ἀριστοί**.

3. **Δράκοντας** καὶ **Σόλωνας**. Μὰ γρήγορα ἡ κυβέρνηση τῶν εὐγενῶν ἔγινε μισητὴ στὸ λαό· γιατί οἱ εὐγενεῖς δὲν πῆραν μονάχα ὅλα τὰ ἀξιώματα στὰ χέρια τους, μὰ φέρονταν στὸ λαὸ μὲ σκληρότητα· εἶχαν πάρει ὅλα τὰ μεγάλα κτήματα· δάνειζαν μὲ μεγάλους τόκους καὶ μὲ σκληροὺς ὅρους τοὺς μικροκτηματίες, τοὺς **ξευγῖτες**· φέρονταν μὲ ἀπανθρωπιά σ' αὐτοὺς, ποὺ καλλιεργοῦσαν τὰ κτήματά τους καὶ ποὺ λέγονταν **πελάτες** ἢ **ἐκτῆμοροι**. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ δίκιο του ἔβρισκε ποτὲ ὁ λαός, γιατί οἱ εὐγενεῖς δίκαζαν ὅπως ἤθελαν. Γι' αὐτὸ ὁ λαὸς ἐπαναστάτησε καὶ ζήτησε νὰ διορθωθοῦν ὅλα τὰ κακὰ μὲ νόμους γραπτούς. Οἱ εὐγενεῖς τότε ἀναγκάσθηκαν νὰ ἀναθέσουν στὸ **Δράκοντα** νὰ γράψῃ νόμους καὶ σύμφωνα μὲ αὐτοὺς νὰ διοικοῦνται οἱ Ἀθηναῖοι. Πραγματικὰ ὁ Δράκοντας ἔγραψε νόμους, ποὺ ὥρισε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν καὶ νόμους ποὺ ὥρισε βαρεῖες ποινὲς γιὰ τὰ ἐγκλήματα. Μὰ καὶ οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν καλυτέρεψαν τὴν κατάστασιν· ὁ λαὸς πῆρε κάποια δικαιώματα, μὰ δὲ γλίτωσε ἀπὸ τὴ φτώχεια, ποὺ τὸν τσάκιζε, οὔτε ἐλαφρώθηκε ἀπὸ τὰ βάρη του· κι ὅσοι δὲν μπορούσαν νὰ πληρώσουν τὰ χρεὴ τους, γίνονταν δοῦλοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ οἰκογένειά τους. Γι' αὐτὸ οἱ ταραχὲς καὶ οἱ ἐπαναστάσεις ξανάρχισαν πάλι· ἡ δυστυχία κατάντησε ἀνυπόφορη. Τότε πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἀποφάσισαν νὰ διαλέξουν ἓνα σπουδαῖον ἄνθρωπο, ποὺ νὰ τοῦ ἔχουν ὅλοι ἐμπιστοσύνη καὶ νὰ τοῦ ἀναθέσουν νὰ λύσῃ τὶς διαφορὲς τῶν καὶ νὰ γράψῃ νέους νόμους, ποὺ νὰ φέρουν τὴν τάξιν καὶ τὴν ὁμόνοια ἀνάμεσα στοὺς πολῖτες. Καὶ γιὰ τέτοιον ἄνθρωπο διάλεξαν τὸ **Σόλωνα**. Πραγματικὰ ὁ Σόλωνας ἦταν ὁ πρὸ κατάλληλος ἄνθρωπος γιὰ τὴν ἐργασία αὐτή· γιατί ἀγαποῦσε πολὺ

τὴν πατρίδα καὶ τόδειξε ὅταν ἐξ αἰτίας τοῦ ξαναπῆραν οἱ Ἀθηναῖοι τὴ Σαλαμίνα ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς εἶχε ταξιδέψει σὲ πολλοὺς ξένους τόπους, γνώρισε τὶς συνήθειάς τους, μελέτησε τοὺς νόμους τους καὶ ἀπόκτησε πολλὰς γνώσεις, πὺν γι' αὐτὰς λογαριάζονταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐφτά σοφοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

110

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνα

1. *Νόμοι τοῦ Σόλωνα γιὰ τοὺς φτωχοὺς.* Ὁ Σόλωνας μόνις πῆρε τὴν ἀρχὴν στὰ χέρια του ἀμέσως φρόντισε νὰ σώσῃ τοὺς φτωχοὺς ἀπὸ τὰ χρέη καὶ ἀπὸ τὴ δουλεία. Ἀλάφρωσε λοιπὸν καὶ ἀπόκοψε τὰ χρέη, εἴτε τοῦ δημοσίου ἦταν εἴτε ἰδιωτικά· μὰ γὰ νὰ μὴ ζημιωθοῦν καὶ πολὺ οἱ πλούσιοι ἀπὸ αὐτό, αὖξησε τὴν ἀξία τοῦ νομίσματος. Ὑστερα κατάργησε τὴ βάρβαρη ἐκείνη συνήθεια: νὰ δανείζονται καὶ νὰ βάνουν οἱ ὀφειλέτες ὑποθήκην τὰ σώματά τους, πὺν ἂν δὲν μποροῦσαν νὰ πληρώσουν τὰ χρέη, γίνονταν δοῦλοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ οἰκογένειά τους! "Ετσι δὲ γίνονταν πιά κανένας δοῦλος γιὰ χρέη· μὰ λευτέρωσε καὶ ὅσους εἶχαν γίνει πρωτύτερα δοῦλοι γι' αὐτὴ τὴν αἰτία.

"Ολοι οἱ νόμοι αὐτοὶ ὠνομάστηκαν *σεισάχθεια*, γιατί μὲ αὐτοὺς οἱ φτωχοὶ ἐγλίτῳσαν ἀπὸ τὸ *ἄχθος*, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ χρέους, πὺν τόσο τοὺς βάραινε καὶ τοὺς ἐπνιγε...

Ὁ Σόλωνας.

2. *Πῶς κανόνισε τὸ πολίτευμα.* Ἀπὸ τὸν παλιὸν

καιρό οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν χωρισμένοι σὲ 4 τάξεις, ἀνάλογα μὲ τὸ εἰσόδημα, ποὺ εἶχε καθέννας· ὁ Σόλωνας ὥρισε μὲ νόμο τὸ χωρισμὸ αὐτὸ καὶ κανόνισε τὰ βάρη καὶ τὰ δικαιώματα, ποὺ θὰ εἶχε κάθε πολίτης, ἀνάλογα μὲ τὴν περιουσία του. Ὅλες οἱ τάξεις εἶχαν ψῆφο, μὰ οἱ ἄρχοντες γίνονταν ἀπὸ τὶς τρεῖς πρώτες τάξεις, γιατί αὐτὲς πλήρωναν τοὺς φόρους καὶ εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ πηγαίνουν στρατιῶτες καὶ νὰ ὀπλιζόνται μὲ δικά τους ἔξοδα καὶ μὲ βαριὰ ὄπλα· ἡ τελευταία τάξη, δηλαδή

Ὁ Σόλωνας ὁρμίζει τοὺς Ἀθηναίους νὰ φυλάξουν τοὺς νόμους του.

οἱ φτωχοὶ εἶχαν μονάχα τὴν ὑποχρέωση νὰ πηγαίνουν στὸν πόλεμο μὲ ἐλαφριὰ ὄπλα, μὰ δὲν ἔπαιρναν κανένα ἀξίωμα, παρὰ μόνο λάβαιναν μέρος στὴν **ἐκκλησία τοῦ δήμου**, δηλαδή στὴ συνάθροιση τοῦ λαοῦ καὶ σὲ ἓνα γενικὸ δικαστήριο, ποὺ λέγονταν **Ἡλιαία**.

Τὴν πιὸ μεγάλη ἐξουσία μέσα στὴν πολιτεία ὁ Σόλωνας ὥρισε νὰ τὴν ἔχη ἡ **ἐκκλησία τοῦ δήμου**· σ' αὐτὴ λάβαιναν μέρος ὅλοι οἱ λεύτεροι πολῖτες, ποὺ εἶχαν ἡλικία ἀπὸ 20 χρόνια κι ἀπάνω. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀποφάσιζε γιὰ τὴν εἰρήνη, γιὰ τὸν πόλεμο καὶ

ἀ ὅλα τὰ σπουδαῖα ζητήματα· αὐτὴ μονάχα εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κάνῃ νόμους, μὰ τὰ νομοσχέδια ἔπρεπε προϋπόθετα νὰ τὰ ἐτοιμάζῃ μιὰ **βουλὴ** ἀπὸ 400 πολῖτες.

Στὴν Ἀθήνα ἦταν πολλὰ δικαστήρια, μὰ τὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα ἦταν ὁ **Ἀρειος Πάγος**, ποὺ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ, ὅπως καὶ πρωτύτερα, τὰ σπουδαῖα κλήματα, νὰ βλέπῃ ἂν ἐφαρμόζονται οἱ νόμοι καὶ νὰ προσέχῃ τίς συνήθειες τῶν πολιτῶν.

3. **Ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν.** Καὶ γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν φρόντισε ὁ Σόλωνας· ὑποχρέωσε ἑκάστην τοῦς γονιοὺς νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους στὰ γυμνασια, γιὰ νὰ μαθαίνουν γράμματα καὶ μουσικὴ. Ἄν ἕνας γονιὸς δὲ φρόντισε νὰ μορφώσῃ τὸ παιδί του, τὸ παιδί δὲν εἶχε καμμιὰ ὑποχρέωση νὰ τὸν γεροκομήσῃ. Ἀπὸ τὸν ἑβδόμο χρόνον ὡς τὸ δέκατο ἑβδόμο ὑποχρέωσε τὰ παιδιὰ νὰ πηγαίνουν στὰ γυμναστήρια γιὰ νὰ γίνωνται δυνατοὶ καὶ γενναῖοι ὑπερασπιστὲς τῆς πατρίδας. Γιατὶ καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπως καὶ στὴ Σπάρτη, θάνατος γιὰ τὴν πατρίδα, λογαριάζονταν πὼς ἦταν πρὸς εὐγενικὸς καὶ δοξασμένους θάνατος. Γι' αὐτό, ὅσοι θάιναν γιὰ τὴν πατρίδα, τοὺς ἔθαβαν μὲ μεγάλες τιμὰς καὶ τὰ παιδιὰ τους ἀνατρέφονταν μὲ ἔξοδα τοῦ δημοσίου.

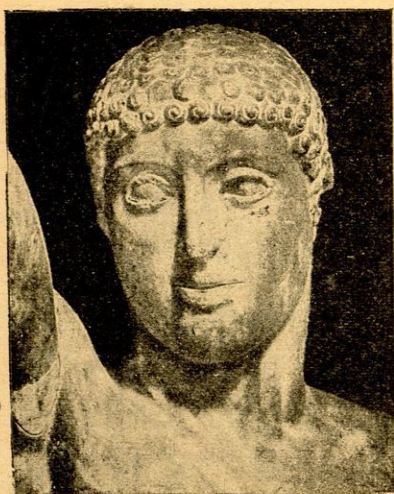
Ὁ Σόλωνας ἀφοῦ ἔβαλε τοὺς νόμους του, ὥρκεισε τοὺς συμπατριῶτες του νὰ τοὺς φυλάξουν γιὰ 10 ἐλάχιστο χρόνια. Ὑστερα γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τίς ἐνοχλήσεις, ποὺ εἶχε κάθε μέρα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δυσκολεύονταν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ πῆγε στὴν Αἴγυπτο καὶ σὲ ἄλλα μέρη. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Σόλωνα βάσταξε 10 χρόνια.

120

Ἡ τυρρανία στὴν Ἀθήνα.

1. **Πεισίστρατος.** Τέσσερα χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ ἐκτετεύτηκε ὁ Σόλωνας, οἱ Ἀθηναῖοι πέρασαν ἡσυχά·

μὰ τὸ πέμπτο χρόνον ἄρχισαν πάλι οἱ φιλονικίες καὶ οἱ
ταραχές. Ἀπὸ τῆς κατάστασις αὐτῆς κοίταξε νὰ ὠφεληθῇ
ἓνας εὐγενὴς καὶ ἔξυπνος ἄνθρωπος, ὁ **Πεισίστρατος**
καὶ πραγματικὰ μὲ τοὺς καλοὺς τοὺς τρόπους, μὲ τὶς κα-
λὰς τοὺς πράξεις καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν ἔξυπνάδα τοῦ
κατώρθωσε νὰ πύξη στὰ 560 πρὶν γεννηθῇ ὁ Χριστός
τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τοῦ καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῆς
Ἀθήνας, δηλαδὴ ἀπόλυτος ἄρχοντας στὴν πόλιν. Δυ-

Ὁ Ἀρμόδιος.

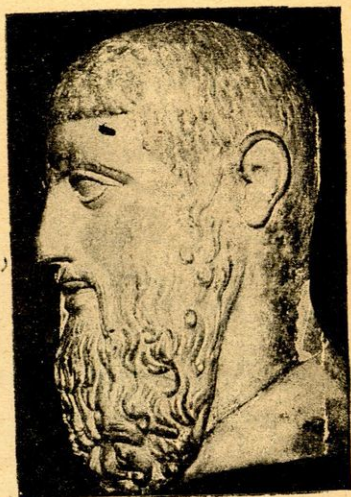
φορὲς οἱ ἀρχηγοὶ
τῶν ἄλλων κομμά-
των κατώρθωσαν νὰ
τὸν διώξουν ἀπὸ
τὴν Ἀθήνα, μὰ κα-
τὶς δυὸ φορὲς κα-
τώρθωσε νὰ ξανα-
γυρίσῃ καὶ νὰ πάρῃ
πάλιν στὰ χέρια τοῦ
τὴν ἐξουσία, πού τὴν
κρατήσῃ ὥς τὸ θά-
νάτοῦ τοῦ. Ὁ Πει-
σίστρατος ἦταν ἄν-
θρωπος καλὸς καὶ
εὐγενικός, ἀγαποῦς
τὴν πατρίδα καὶ κυ-
βέρνησε μὲ καλὴν
σύνη καὶ δικαιοσύνην.

Προστάτευσεν τοὺς

φτωχοὺς, ὑποστήριξε τὴ γεωργίαν καὶ τὶς τέχνες, τα-
γραμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες· στόλισε τὴν Ἀθήναν μὲ
πολλὰ ἔργα καλλιτεχνικὰ καὶ ἄρχισε νὰ χτίζῃ τὸν ὠρεῖον
ναὸ τοῦ Ὀλύμπιου Δία, πού εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ σημε-
ρινὸ Ζάππειον καὶ στὸ τέλος φρόντισε νὰ μαζευτοῦν καὶ
νὰ γραφτοῦν τὰ ὠρεῖα ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, πού ὡς
τότε ἦσαν ἄγραφτα καὶ σκορπισμένα.

2. Τὰ παιδιὰ τοῦ Πεισίστρατος. Ὅταν πέθανεν
ὁ Πεισίστρατος πῆραν τὴν ἐξουσία δυὸ ἀπὸ τοὺς γιούς

του, ὁ Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος· καὶ αὐτοὶ κυβερνοῦσαν, ὅπως ὁ πατέρας τους, μὲ καλwsύνη καὶ φρόνηση. Ἔχτισαν στήν Ἀθήνα ναοὺς καὶ ὥραϊς δημόσια χτίρια καὶ ὑποστήριζαν τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς ποιητές. Μὲ ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀγαποῦσαν τὴν τυραννίαν· ἤθελαν τὴ λευτεριά. Τότε δυὸ νέοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτονας, ποὺ εἶχαν λόγους προσωπικoὺς μὲ τοὺς τυράννους, κατώρθωσαν νὰ σκοτώσουν τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυό, τὸν Ἰππαρχο. Ἀπὸ τότε ὁ Ἰππίας ἔγινε σκληρὸς καὶ ἄδικος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχισαν νὰ ὑποφέρουν πολὺ. Τότε μὲ ἐξόριστη οἰκογένεια, οἱ **Ἀλκμεωνίδες**, μὲ τὴ βοήθεια τῶν Σπαρτιατῶν κατώρθωσαν νὰ διώξουν τὸν τύραννο καὶ νὰ σώσουν τὴν Ἀθήνα· ὁ Ἰππίας τότε ἔφυγε καὶ πῆγε στὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν Δαρεῖο.

Ὁ Ἀριστογείτονας.

Ἐπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ξανάφεραν τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνα καὶ διάλεξαν νέους ἄρχοντες. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ **Κλεισθένης**. Αὐτὸς συμπλήρωσε τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα, ἔκαμε τὸ πολίτευμα πρὸ δημοκρατικὸ καὶ μεγάλωσε τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα τῆς Ἀθήνας.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

130

Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων μὲ
τοὺς Πέρσες.

1. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων. Οἱ Ἑλληνικὲς ἀποικίαι, ποὺ ιδρύθησαν, καθὼς εἶπαμε, στὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας, στὴν

Πέρσες.

ἀρχὴ ἦταν λεύτερες καὶ πλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυτιλίᾳ καὶ πρόκοψαν πολὺ στὶς τέχνες καὶ στὰ γράμματα· ἔπειτα ὁμως ὑποτάχτηκαν ἀπὸ τοὺς Πέρσες

α μεγάλο κράτος τῆς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες ὑπό-
 μαν πολὺ στὸ ζυγὸ τῶν Περσῶν· ἔχασαν τὴ λευ-
 ᾶ τους καὶ σὲ κάθε πόλη πῆραν τὴν ἐξουσία ντόπιοι
 ἄνθρωποι, ποὺ ἦταν ἀφωσιωμένοι στοὺς Πέρσες. Γι-
 ᾶ ὅταν ἦταν βασιλέας στὴν Περσία ὁ Δαρεῖος, ἐ-
 πιστάτησαν οἱ Ἴωνες καὶ ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ
 ἄλλους Ἕλληνες, ποὺ ἦταν στὴν καθαυτὸ Ἑλ-
 ᾶ. Οἱ Σπαρτιᾶτες δὲ θέλη-
 νὰ τοὺς βοηθήσουν· τοὺς
 ᾶσαν μονάχα οἱ ὁμόφυ-
 τούς Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ
 τριεῖς ἀπὸ τὴν Εὐβοία.
 ᾶναστᾶτες προχώρησαν
 τὶς Σῆδες· μάλιστα τὶς
 ᾶσαν καὶ τὶς ἔκαψαν.
 εἰτα ὁμως ὁ βασιλέας τῶν
 ᾶσων ἔστειλε πολὺ στρατό
 ᾶσε τοὺς ᾶναστᾶτες καὶ
 ᾶ κατ'στρεψε καὶ τὴ με-
 ᾶ πόλιν Μίλητο. Ἔτσι ἡ
 ᾶσιαση τῶν Ἴόνων πνί-
 στὸ αἷμα τῆς! Ὁ Δαρεῖος
 ᾶ ἀποφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ
 τοὺς Ἀθηναίους καὶ Ἑ-
 ᾶεῖς, ποὺ βοήθησαν τοὺς
 ᾶναστᾶτες· ἔστειλε λοιπὸν
 στὴν Ἑλλάδα πολὺ στρατὸ καὶ
 στόλο μὲ τὸ γαμπρὸ του **Μαρδόνιο** στὰ 492. Μὰ ἡ
 ἐκστρατεία αὐτὴ δὲν πέτυχε. Γιατὶ ὁ στόλος σὰν ἔφτασε
 στὸν Ἀθῶ, τὸ σημερινὸ «Ἅγιον Ὄρος», ἔπαθε μεγάλη
 καταστροφὴ ἀπὸ τὶς τρικυμίες· ὁ στρατὸς πάλι σὰν
 ἔφτασε στὴ Θράκη, ἔπαθε μεγάλη καταστροφὴ ἀπὸ
 τοὺς πολεμικοὺς λαοὺς τῆς Θράκης. Κι ἔτσι νικημένος
 καὶ ντροπιασμένος γύρισε πίσω στὴν Περσία ὁ Μαρ-
 ᾶνιος...

Ὁ Μιλτιάδης

2. Ἡ μάχη τοῦ **Μαραθῶνα**. Ἐπειτα ἀπὸ δυὸ

χρόνια ὁ Δαρεῖος ἔστειλε νέο στρατὸ καὶ στόλο στὴν Ἑλλάδα με νέους στρατηγούς, τὸ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη. Μαζὶ ἦταν καὶ ὁ διωγμένος Ἰππίας, ποὺ θ

Ὅπλιτης

ὠδηγοῦσε τοὺς Πέρσες στὴν Ἀθήνα, με τὴν ἐλπίδα νὰ γίνῃ πάλι τύραννος. Ἑκατὸ χιλιάδες στρατὸς μῆλκε

σὲ 600 πλοῖα καὶ ξεκίνησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Πρῶτα πῆγαν στὴν Ἑρέτρια· τὴν κυρίεψαν σὲ ἕξι μέρες καὶ πῆραν σκλάβους ὅλους τοὺς κατοίκους. Ἔπειτα προχώρησαν καί, ὅπως τοὺς συμβούλεψε ὁ Ἴππίας, πέρασαν ἀντίκρου στὴν Ἀττικὴ καὶ βγῆκαν στὸ Μαραθῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι σὰν τάμαθαν αὐτά, ἄρπαξαν ὅλοι τὰ ὅπλα καὶ δέκα χιλιάδες γενναῖοι ἄντρες ἔτρεξαν στὸ

Οἱ Ἀθηναῖοι στὸ Μαραθῶνα.

Μαραθῶνα. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες μονάχα 1000 Πλαταιεῖς ἦρθαν νὰ τοὺς βοηθήσουν· οἱ Σπαρτιᾶτες δὲν μπόρεσαν νὰ ἔρθουν ἔγκαιρα, γιὰτὶ εἶχαν μιὰ περίεργη θρησκευτικὴ συνήθεια—νὰ μὴν ἐκστρατεύουν προτοῦ γεμίσῃ τὸ φεγγάρι· καὶ τὸ φεγγάρι τότε ἦταν ἐννιά μονάχα ἡμερῶν.

Τὸ στρατὸ τῶν Ἀθηναίων τὸν ὠδηγοῦσαν δέκα

Ἱστορικοὶ Χρόνοι Δ' τάξ.

στρατηγοί, πού καθέννας εἶχε τὴν ἀρχηγία γιὰ μὰ ἡμέρα μόνο. Ὁ πῶς ἱκανὸς ὅμως ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατηγούς ἦταν ὁ **Μιλτιάδης**, πού εἶχε χρηματίσει ἄλλοτε τύραννος στὴ Θρακικὴ χερσόνησο καὶ ἤξερε καλὰ τοὺς Πέρσες. Ἐνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ἦταν καὶ ὁ δίκαιος **Ἀριστείδης** αὐτός, γιὰτὶ ἤξερε καὶ ἐκτιμοῦσε τὴν πείρα καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ Μιλτιάδη, τοῦ παραχώρησε τὴν ἡμέρα τῆς στρατηγίας του· τὸ εὐγενικὸ παράδειγμά του τὸ μιμήθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ ἔτσι ὁ Μιλτιάδης ἀναγνωρίστηκε ἀρχιστράτηγος. Οἱ Πέρσες ἦταν πολὺ περισσότεροι, μὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν περισσότερο γενναῖοι καὶ πῶς καλὰ γυμνασμένοι. Γι' αὐτὸ μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μιλτιάδη οἰχτήκαν μὲ τόση ἀνδρεία καὶ ὁρμὴ στοὺς Πέρσες, πού σὲ λίγο τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς σκόρπισαν. Ὑστερα τοὺς κυνήγησαν ὥς τὴν ἀκρογιαλιά. Τρομαγμένοι τότε μπῆκαν στὰ καράβια οἱ Πέρσες καὶ ἔφυγαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχισαν νὰ γιορτάζουν τὴ μεγάλη τους νίκη, ὅταν ξαφνικὰ μαθαίνουν πὼς οἱ Πέρσες πῆγαιναν στὸ Φάληρο, μὲ τὴν ἐλπίδα νάβρουν τὴν Ἀθήνα ἔρημη ἀπὸ στρατὸ καὶ ἔτσι μπορέσουν νὰ τὴν καταλάβουν. Τρέχουν ἀμέσως, φτάνουν στὴν Ἀθήνα καὶ παρατάζονται σὲ ἓνα ὕψωμα μπροστὰ στὴν πόλη. Οἱ Πέρσες τότε μόλις εἶδαν, πὼς τὸ σχέδιό τους ἀπότυχε, ἔφυγαν καὶ γύρισαν ντροπισμένοι στὴν Ἀσία...

Τὴν τρίτη ἡμέρα ἀπὸ τὴ μάχη ἔφτασαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶτες στὴν Ἀθήνα καὶ ὕστερα στὸ Μαραθῶνα· ἐκεῖ, σὰν εἶδαν τοὺς σκοτωμένους καὶ τοὺς σκλάβους καὶ τὰ λάφυρα, پاίνεσαν καὶ συγχόρηκαν τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴ μεγάλη τους νίκη. Λυπήθηκαν μόνο πού δὲν εὐτύχησαν καὶ αὐτοὶ νὰ λάβουν μέρος στὴ μάχη—τὴν ἀθάνατη μάχη, πού δόξασε καὶ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμό...

Τὰ κατόπιν ἀπὸ τῆ μάχης τοῦ Μαραθῶνα.

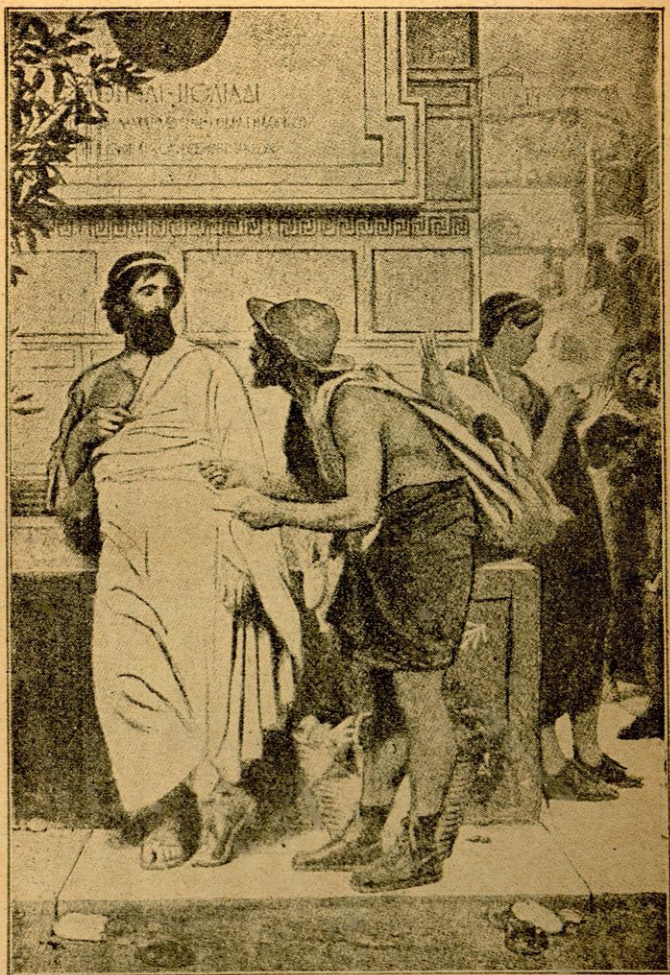
1. **Θάνατος τοῦ Μιλτιάδης.** Ὁ Μιλτιάδης μὲ τὴ νίκη τοῦ Μαραθῶνα δοξάστηκε πολὺ· ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὸν εἶχαν στὸ στόμα τους. Μὰ τὸ τέλος του ἦταν δυστυχισμένο· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα, ἔκαμε μιὰ ἐκστρατεία γιὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς νησιῶτες, ποὺ ὑποτάχτηκαν στοὺς Πέρσες. Μὰ ἡ ἐκστρατεία ἀπώταυχε καὶ ὁ Μιλτιάδης γύρισε πίσω πληγωμένος στὸ πόδι· τότε βρῆκαν καιρὸ οἱ ἐχτροὶ του καὶ τὸν κατηγόρησαν. Οἱ ἀχάριστοι Ἀθηναῖοι τοὺς ἄκουσαν καὶ εἰσι ἔβαλαν στὸ Μιλτιάδην πρόστιμο 50 τάλαντα! Ὁ Μιλτιάδης ὅμως δὲν εἶχε νὰ τὰ πληρώσῃ· γι' αὐτὸ τὸν ἔρριξαν στὴν φυλακὴ καὶ ἐκεῖ πέθανε ἀπὸ τὴν πληγὴ του καὶ ἀπὸ τὴν λύπη του!

2. **Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.** Ὑστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μιλτιάδην φάνηκαν δυὸ σπουδαῖοι πολιτικοὶ στὴν Ἀθήνα, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄνθρωποι ἀντίθετοι στὸ χαρακτῆρα. Ὁ Ἀριστείδης ἦταν ἄνθρωπος μαλακὸς καὶ ἐνάρετος, ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴ δικαιοσύνη· γι' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔλεγαν **δίκαιο**.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν ἀνήσυχος, ὀρμητικὸς καὶ ἀγαποῦσε τὰ νέα πράματα.

Ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ἐξορία τοῦ Ἀριστείδη.

Ήταν πολὺ φιλόδοξος καὶ γιὰ νὰ φτάνη στὸ σκοπὸ τοῦ μεταχειρίζοταν κάθε μέσο—ἀκόμα καὶ ἀδικο. Στὰ παιδικὰ του χρόνια ἦταν ἀκατάστατος καὶ ἀγαποῦσε τὶς διασκεδάσεις. Ὅταν ὅμως εἶδε τὶς τιμὲς καὶ τὴ δόξα, πὺ πῆρε ὁ Μιλτιάδης, ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνα, ἀλλάξε καθολοκληρίᾳ· ἄφησε δηλαδὴ τὶς διασκεδάσεις καὶ ἔμενε πολλὰς νύχτες ἄϋπνος· ὅλο σκέπτονταν πὺς νὰ φανῇ ὡφέλιμος στὴν πατρίδα, γιὰ ν' ἀποκτήσῃ καὶ αὐτὸς τὴ δόξα καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Μιλτιάδη. Λένε μάλιστα πὺς εἶπε σὲ κάποιον, πὺ τὸν ρώτησε γιὰτὶ ἄλλαξε ἔτσι:

— «Δὲ μὲ ἀφήνει νὰ κοιμηθῶ τὸ κατόρθωμα τοῦ Μιλτιάδη».

Κι ἐπειδὴ ἐπρόβλεπε πὺς οἱ Πέρσες θὰ δοκιμάσουν καὶ πάλιν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ἔπεισε νὰ κάμουν στόλο δυνατό, γιὰτὶ νόμιζε πὺς μόνο ἀπὸ τὴ θάλασσα θὰ μπορούσαν νὰ νικήσουν τοὺς ἐχτροὺς. Ὁ Ἀριστείδης ὅμως εἶχε ἀντίθετη γνώμη· νόμιζε δηλαδὴ πὺς οἱ Ἀθηναῖοι θὰ μπορούσαν καὶ πάλι μὲ τὸν πεζικὸ στρατὸ νὰ νικήσουν τοὺς Πέρσες, ὅπως στὸ Μαραθῶνα. Τότε ἄρχισε ἕνας ἀγῶνας ἀναμεταξύ τους—ποῖα γνώμη θὰ νικήσῃ. Στὸ τέλος νίκησε ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλῆ. Καὶ μὲ τὸ λαό, πὺ τὸν ἀγαποῦσε πολὺ, κατώρθωσε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πολιτικὸ του πρόγραμμα. Τότε ὁ Ἀριστείδης ἔφυγε χωρὶς κακία ἀπὸ τὴν πατρίδα του· λένε μάλιστα πὺς σήκωσε τὰ χέρια του στὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε:

— «Εὐχομαι ἡ πατρίδα μου νὰ μὴ λάβῃ τὴν ἀνάγκη μου...»

15^ο

Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα.

1. Ὁ Λεωνίδας στὶς Θερμοπύλες. Καὶ ἀληθινὰ ὅ,τι πρόβλεψε ὁ Θεμιστοκλῆς, ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ

ἔγινε. Ὁ Δαρεΐος δηλαδή, ἀφοῦ νικήθηκε στὸ Μαραθῶνα, δὲ θέλησε νὰ ἡσυχάσῃ· σὲ λίγο ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ πάλι νέο στρατὸ καὶ στόλο—πολὺ περισσότερο τῇ φορᾷ αὐτῇ—γιὰ νὰ τιμωρήσῃ καὶ ὑποτάξῃ τὴν Ἀθῆνα καὶ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Μὰ ὁ Δαρεΐος πέθανε πρὶν τελειώσουν οἱ προετοιμασίαι· στὸ θρόνον ἀνέβη τότε ὁ γιὸς του Ξέρξης—ἓνας νέος περήφανος καὶ ξιππασμένος. Ὁ Ξέρξης ξακολούθησε τὶς ἐτοιμασίαι τοῦ πατέρα του καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 480 ξεκίνησε ὁ ἴδιος γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ δυὸ ἑκατομμύρια πεζικὸ καὶ ἱππικὸ στρατὸ καὶ μὲ στόλο ἀπὸ 120 πλοῖα! Ὅταν τάμαθαν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες προσπάθησαν, ἐμπρὸς στὸ μεγάλο κίνδυνον νὰ ἐνωθοῦνε. Μὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν· γιατί ἄλλοι ἀπὸ φόβον πῆγαν μὲ τοὺς Πέρσας κι ἄλλοι ἔμειναν οὐδέτεροι. Οἱ πόλεις, ποὺ ἐνώθηκαν, ἔστειλαν τὸ βασιλεῖα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα, γιὰ νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν· γιατί τὸ στενὸ αὐτὸ ἦταν τὸ μόνον μέρος, ποὺ μπορούσε νὰ κατεβῇ κανένας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴ νότια Ἑλλάδα. Ὁ Λεωνίδας εἶχε μαζί του 5000 Ἕλληνες, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς μόνον οἱ 300 ἦταν Σπαρτιάτες. Ἐκεῖ κοντὰ στὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν πῆγε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, γιὰ νὰ φυλάῃ τὶς πλάτες αὐτῶν, ποὺ θὰ πολέμοῦσαν στὸ στενόν.

2. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ Ξέρξης, ἀφοῦ πέρασε τὸν Ἑλλήσποντον μὲ γεφύρι ἀπὸ πλοῖα, ἤρθε στὴ Θράκη καὶ Μακεδονία καὶ ὕστερα κατέβη στὴ Θεσσαλία. Οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνὰ πλημμύρισαν ἀπὸ τὸ στρατὸ του καὶ τὰ ποτάμια στέρεψαν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα. Ὅταν ἔφτασε στὶς Θερμοπύλες ἔστειλε διαταγὴν στὸ Λεωνίδα νὰ τοῦ παραδώσῃ τὰ ὅπλα· μὰ ὁ γενναῖος Σπαρτιάτης τοῦ ἀπάντησε ἄφοβα καὶ Σπαρτιατικά:

—«Μολὼν λαβέ», δηλαδή «ἔλα νὰ τὰ πάρῃς!» Τότε ὁ Ξέρξης θύμωσε καὶ διάταξε τοὺς στρατιῶτες του νὰ πιάσουν ζωντανοὺς τοὺς λίγους ἐκείνους Ἕλληνες καὶ νὰ τοὺς φέρουν μπροστά του! Μὰ οἱ Ἕλληνες τοὺς

τσάκισαν καὶ τοὺς ἔκαναν πολλὰς φορὰς νὰ γυρίσουν πάλι ντροπιασμένοι. Ἡμέρες ἀγωνίστηκαν ν' ἀνοίξουν δρόμο ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνας· μὰ τοῦ κάκου! Τότε ὁ Ξέρξης κατάλαβε, πὼς δὲν εἶχε μπροστά του κοινοὺς ἀνθρώπους, παρὰ ἥρωες. Στενοχώρια καὶ ἀπελπισία τὸν ἔπιασε· δὲν ἤξερε τί νὰ κάμῃ. Μὰ τότε ἤρθε μπροστά του ἓνας προδότης—ποὺ θὰ τὸν βαραίνει τὸ αἰώνιο ἀνάθεμα τῆς Πατρίδας—ὁ Ἐφιάλτης, καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Πέρσες ἀπὸ ἓνα κρυφὸ μονοπάτι, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ περικυκλώσουν τοὺς

«Μολὼν λαβέ».

Ἑλληνας· καὶ πραγματικὰ ἔτσι ἔγινε. Ὁ Λεωνίδας ἔμαθε ἔγκαιρα τὴν προδοσίαν· γι' αὐτὸ εἶπε στοὺς ἄλλους Ἑλληνας νὰ φύγουν, γιὰ νὰ βρεθοῦν σὲ ἄλλη ἀνάγκη τῆς πατρίδας. Αὐτὸς ὅμως, μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες καὶ μὲ 700 Θεσπιεῖς, ποὺ ἔμειναν θεληματικὰ μαζί του, πολέμησαν σὰν λεοντάρια, ἕως ὅτου σκοτώθηκαν ὅλοι ἐκεῖ, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοὺς ἔβαλε ἡ πατρίδα!

Ἀργότερα στὸ στενὸ ἐκεῖνο στήθηκε ἀπάνω στὸν τάφο τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν 300 του ἓνα μαρμάρينو

λεοντάρι, μὲ τὸ ὥραϊο ἐπίγραμμα, ποὺ θύμιζε στὸ διαβάτη τὴν ἀντρεία καὶ τὴν αὐτοθυσία τους:

Ἄς πῇ κάτω στὴ Σπάρτη μας
ὁ ξένος, ὁ διαβάτης,
πὼς ὅλοι πέσαμε ἐδῶ,
πιστοὶ στὸ θέλημά της.

16°

Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

1. *Συμβούλια τῶν Ἑλλήνων στὴ Σαλαμίνα.* Τὸ καιρὸ, ποὺ ὁ Λεωνίδας πολεμοῦσε στὶς Θερμοπύλες, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κοντὰ στὸ ἀκρωτήρι Ἀρτεμίσιο ἔκαμε τρεῖς ναυμαχίες μὲ τὸν Περσικό. Οἱ Ἕλληνες νίκησαν καὶ κατὰστρεψαν πολλὰ ἐχθρικά καράβια. Μὰ ὅταν ἔμαθαν, πὼς ὁ Λεωνίδας σκοτώθηκε καὶ οἱ Πέρσες προχωροῦσαν χωρὶς ἐμπόδιο πρὸς τὰ κάτω, ἔφυγαν κι αὐτοὶ καὶ ἤρθαν στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας. Ἐκεῖ τότε ἔγινε πολεμικὸ συμβούλιο, γιὰ νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀποφασίσουν, ποῦ ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὑποστήριξε τὴ γνώμη, πὼς ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν ἐκεῖ στὸ στενό. Οἱ Πελοποννήσιοι ὅμως ἔλεγαν, πὼς ἦταν καλύτερα νὰ πάνε στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου. Μὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπίμενε στὴ γνώμη του τόσο, ποὺ ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν Εὐρυβιάδης θύμωσε καὶ σήκωσε τὸ ραβδί του νὰ τὸν χτυπήσῃ! Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως—ποὺ δὲν εἶχε ἄλλο τίποτα στὸ νοῦ του παρὰ τὸ συμφέρο τῆς πατρίδας—ὑπόμεινε τὴν προσβολὴ καὶ τοῦ εἶπε μὲ ἀταραξία :

—«Χτύπησέ με, μὰ ἄκουσέ με!»

Ἔτσι μὲ τὴν ἐπιμονή του κατώρθωσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μείνουν ἐκεῖ. Μὰ μόλις εἶδαν ἔπειτα τὶς φλόγες, ποὺ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἀκρόπολη, ποὺ τὶς κυρίεψαν καὶ τοὺς ἔβαλαν φωτιά οἱ

Πέρσες, ἀποφάσισαν ὀριστικὰ πὰ νὰ φύγουν γιὰ τὸν Ἴσθμό. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ ἓνα ἔξυπνο τέχνασμά

Οἱ Πέρσες κυριεύουν τὴν Ἀκρόπολη

του—τὴν ἀποστολὴ τοῦ Σίκιννου—τοὺς ἀνάγκασε νὰ μείνουν ἐκεῖ.

2. **Ἡ ναυμαχία.** Ὅταν δηλαδὴ ξημέρωνε ἡ 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 480, οἱ Ἕλληνες βρέθηκαν περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Τότε πὰ σὰν εἶδαν, πὼς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τραβηχτοῦν στὸν Ἴσθμό, παρατάχθηκαν γιὰ ναυμαχία καὶ σὲ λίγο τραγουδώντας τὸ ἐμβατήριον: «Ἐμπρός, παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐμπρός νὰ

σῶστε τὴν πατρίδα», ἔπασαν ἀπάνω στοὺς ἐχτρούς. Πρῶτοι νίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Φοίνικες, πού εἶχαν τὴν πῖο δυνατὴ μοῖρα τοῦ Περσικοῦ στόλου· ἡ ὑποχώρηση τῶν Φοινίκων ἔφερε μεγάλη ἀταξία καὶ ταραχὴ σὲ ὅλον τὸ Περσικὸ στόλο. Σὲ λίγο ὅλος ὁ Περσικὸς στόλος ἄρχισε τρομαγμένος νὰ φεύγῃ· οἱ Ἕλληνες τοὺς χτυποῦσαν τότε μὲ περισσότερη ὁρμή.

Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

καὶ ἐνθουσιασμό. Οἱ Πέρσες ἔπαθαν μεγάλη, τρομακτικὴ συμφορὰ. Διακόσια καράβια τοὺς βούλιαξαν μὲ ὅλους τοὺς ναῦτες καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι Πέρσες σκοτώθηκαν—καὶ μάλιστα συγγενεῖς καὶ ἀδέρφια τοῦ Ξέρξη. Ἡ συμφορὰ αὕτῃ τόσο τρόμαξε τὸν Ξέρξη, πού ἀμέσως ἔφυγε γιὰ τὴν Περσία· ἄφησε μόνο τὸ στρατηγὸ τοῦ Μαρδόνιο μὲ 300 χιλιάδες ἐκλεχτοὺς στρατιῶτες, γιὰ νὰ ξακολουθήσῃ αὐτὸς τὸν πόλεμο. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες, καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι, κέρδισαν μιὰ μεγάλη νίκη, πού ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπῃ.

Ἡ χαρά τῶν Ἑλλήνων ὕστερα ἀπὸ τῆ νίκης.

ολόκληρη από τὴ βαρβαρική σκλαβία. Ἐτσι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔξεπλήρωσε τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς του—δοξάστηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνες, γιατί ὅλοι παραδέχτηκαν πὼς ἡ νίκη ἦταν κατόρθωμα δικό του...

170

Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων με τοὺς Πέρσες.

1. *Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν.* Ὁ Μαρδόνιος, ἀφοῦ ξεχειμώνιασε στὴ Θεσσαλία, ποὺ ἦταν τόπος πλούσιος καὶ ἤμποροῦσε νὰ θρέψῃ τόσους ἄντρες, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 479 κατέβηκε στὴ Βοιωτία. Πρωτύτερα προσπάθησε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους· τοὺς παράγγειλε δηλαδή πὼς ἂν συμμαχοῦσαν μὲ αὐτόν, θὰ τοὺς ξανάχιζε τὴ πόλιν τους καὶ τοὺς ναοὺς της καὶ πὼς θὰ τοὺς ἔκανε ἡγεμόνας σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχαν χάσει τὰ πάντα, ὅμως ἀπάντησαν μὲ τὰ ὑπερήφανα καὶ ἀθάνατα ἐκεῖνα λόγια: «ὅσο ὁ ἥλιος κάνει τὸ συνηθισμένο δρόμο του στὸν οὐρανό, οἱ Ἀθηναῖοι ποτὲ δὲ θὰ πάψουν νὰ πολεμοῦν τοὺς Πέρσες—αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἔκαψαν τὴν πόλιν τους καὶ τοὺς ναοὺς τους...» Τότε ὁ Μαρδόνιος μπῆκε στὴν Ἀττικὴ καὶ ἔκαψε γιὰ δεύτερη φορὰ τὴν Ἀθήνα· ἔπειτα γύρισε πάλι μὲ τὸ στρατό του στὴν Βοιωτία καὶ στρατοπέδευε κοντὰ στὶς Πλαταιές, μιὰ μικρὴ πόλιν τῆς Βοιωτίας. Ἐκεῖ ἔφτασε σὲ λίγο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ 100 χιλιάδες ἄντρες· στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦταν ὁ **Ἀριστείδης** καὶ ἀρχιστράτηγος ὁ Σπαρτιάτης **Πανσανίας**. Ἐγινε τότε μιὰ μάχη φοβερή. Οἱ Πέρσες πολέμησαν μὲ μεγάλῃ τόλμῃ· μὰ ἔμπρὸς στὴν ὁρμὴ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ στὴ γενναιότητα τῶν Ἀθηναίων, δὲν μπόρεσαν νὰ κρατηθοῦν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς τσάκισαν τελειωτικά· ἐσκοτώθη καὶ αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος, ποὺ γενναῖα πολεμοῦσε ἀνάμεσα

τοὺς πρώτους. Ἀπὸ τὶς 300 χιλιάδες μόνο λίγοι γλίψαν, πὺν κι αὐτοὶ σὲ κακὴ κατάσταση γύρισαν στὴν Περσία.

2. *Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης.* Τὸν ἴδιο χρόνο καὶ τὴν ἴδια ἡμέρα, καθὼς λένε, πὺν νικοῦσαν οἱ Ἕλληνες στὶς Πλαταιές, νικοῦσε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τὸν Περσικὸ κοντὰ στὴ *Μυκάλη*, ἓνα ἀκρωτήρι τῆς Ἀσίας, πὺν εἶναι ἀντίκρου στὴ Σάμο. Ἐκεῖ εἶχαν μαζευτῇ 300 Περσικὰ πλοῖα καὶ 6 χιλιάδες Περσικὸς στρατός. Οἱ Ἕλληνες, μὲ ἀρχηγούς τὸ Σπαρτιάτη *Λεωτυχίδη*, καὶ τὸν Ἀθηναῖο *Ξάνδιππο*, κατῶρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς Πέρσες καὶ νὰ τοὺς κάψουν τὰ καράβια!

Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων, πὺν σ' αὐτοὺς οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστη γενναιότητά τους ὄχι μόνο τὴν πατρίδα μας γλίτωσαν ἀπὸ ἓνα φοβερὸ κίνδυνο, παρὰ καὶ τὴν Εὐρώπη ὁλόκληρη ἔσωσαν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα καὶ τὸ δεσποτισμό. Ἀπὸ τότε τόσο προώδεψαν στὰ γράμματα, στὶς τέχνες καὶ στὶς ἐπιστῆμες, πὺν ἔγιναν οἱ δασκάλοι τοῦ πολιτισμοῦ σὲ ὅλον τὸν κόσμον....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

180

Τὸ περικτεῖχισμα τῆς Ἀθήνας. Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.

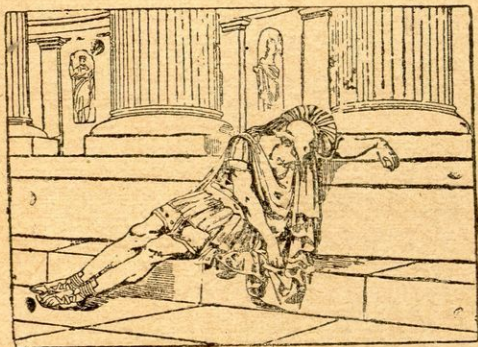
Πὼς περικτεῖχίστηκε ἡ Ἀθήνα καὶ ὁ Πειραιάς. Ἐπειτα ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν, σὰν γύρισαν οἱ Ἀθηναῖοι στὴν πόλιν τους, δὲ βρῆκαν ἄλλο, παρὰ στάχτη καὶ ἑρείπια. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, πὺν πρόβλεπε πὼς μιὰ μέρα ἡ Ἀθήνα θὰ ἀγωνιστῇ μὲ τὴ Σπάρτη γιὰ τὴν ἡγεμονία, πρότεινε, πρὶν χτίσουν τὰ σπῖτια τοῦ

υ

νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν μὲ ἓνα τεῖχος δυνατό, γιὰ νὰ μὴ φοβᾶται πιά τοὺς ἐχτρούς. Καὶ πραγματικὰ οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἄκουσαν καὶ σὲ λίγο ἄρχισαν τὸ περιτειχισμα. Τὸ ἔργο προχωροῦσε γρήγορα· μὰ μόλις τὸ ἔμαθαν οἱ Σπαρτιάτες, ζήτησαν νὰ πάψῃ τὸ περιτειχισμα, γιὰτὶ τάχα ἂν ξαναἤρχονταν οἱ ἐχτροί, θὰ ἔβρισκαν ἓνα δυνατό ὀρμητήριο, γιὰ νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἦταν, πὼς δὲν ἤθελαν νὰ γίνουν οἱ Ἀθηναῖοι δυνατόι καὶ στὴν ξηρὰ, ὅπως ἦταν καὶ στὴ θάλασσα. Μὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ποὺ κατάρταβε τὶς σκέψεις τους, κατῴρθωσε μὲ ἓνα-ἔξυπνο τέχνασμα νὰ βροῦν τὸ ἔργο τελειωμένο. Ὑστερα περιτείχισε καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἔκανε αὐτόν, ἀντὶς γιὰ τὸ Φάληρο, λιμάνι τῆς Ἀθῆνας. Ἔτσι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔβαλε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου τοῦ πατρίδας του!

2. **Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι Πανσανίας.** Ἐπειτα ἀπὸ τὴ νίκη τῆς Μυκάλης οἱ Ἕλληνες πῆραν τόσο θάρρος, ποὺ ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ χτυποῦν παντοῦ, πρὸ πάντων μὲ τὸ στόλο, τοὺς Πέρσες· ἄρχισαν ν' ἀγωνίζονται νὰ τοὺς διώξουν ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλληνικοὺς λιμένες, ἀπὸ ὅλα τὰ νησιά καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς παρτάλεις πόλεις. Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἔγινε στὴν ἀρχὴ ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πανσανίας. Καὶ πρῶτα πρῶτα πῆγε στὴν Κύπρο καὶ ἔδιωξε ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Πέρσες· ὕστερα ἦρθε στὸ Βυζάντιο, ποὺ ἦταν στὴ σημερινὴ Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ ἦταν ἀκόμη Πέρσες· τοὺς νίκησε καὶ κυρίεψε τὴν Πόλιν. Στὸ Βυζάντιο ὁ Πανσανίας ἔπιασε πολλοὺς βαρβάρους αἰχμαλώτους· μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἦταν καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς—καὶ μερικοὶ μάλιστα συγγενεῖς τοῦ Ξέρξη. Τότε ὁ ἀπλὸς Σπαρτιάτης, σὰν εἶδε τὰ πλούτη τους, τὴ ζωὴ τους, καὶ τὴν ἀρχοντιά τους, τόσο θαμπώθηκε, ποὺ τοῦ ἦρθε ἡ σκέψη νὰ γίνῃ σὰν ἓνας ἀπ' αὐτούς—νὰ γίνῃ δηλαδὴ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Περσῶν σατράπης σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα... Ἐγῶραψε τότε στὸν Ξέρξη ἓνα γράμμα καὶ τοῦλεγε, πὼς ἂν τοῦδινε τὴν κόρη του γυ-

αἶκα καὶ τὸν ἔκανε σατράπη, πὼς ἦταν ἕτοιμος νὰ ποτάξῃ σ' αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα! Ὁ Ξέρξης τὸ δέχτηκε ἐν εὐχαρίστησι καὶ ἄρχισε νὰ συνεννοεῖται μὲ αὐτόν. Ὁ Πausanías ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ ντύνεται καὶ νὰ ζῇ ὅπως ζοῦσαν οἱ μεγιστάνες τῶν Περσῶν· καὶ ἄρχισε νὰ φέρεται στοὺς Ἕλληνες συμμάχους μὲ περηφάνεια καὶ μὲ σκληρότητα. Γι' αὐτὸ οἱ σύμμαχοι δυσαρεστήθηκαν μὲ τοὺς Σπαρτιᾶτες καὶ γίνηκαν σύμμαχοι μὲ τοὺς Ἀθηναίους· ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι πῆραν πάλι τὴν ἡγεμονία. Οἱ Σπαρτιᾶτες σὰν ἔμαθαν τὴν προδοτικὴ δια-

Ὁ θάνατος τοῦ Πausanías.

γωγὴ τοῦ Πausanías, τὸν διάταξαν νὰ γυρίσῃ πάλι στὴ Σπάρτη· μὰ κι ἀφοῦ γύρισε στὴ πατρίδα του, ξακολουθοῦσε τὶς συνεννοήσεις του μὲ τοὺς Πέρσες, ὥς πὺ ἀποδείχτηκε φανερὰ ἡ προδοσία. Τότε οἱ ἔφοροι πῆγαν νὰ τὸν πιάσουν· Ὁ Πausanías τὸ κατάλαβε καὶ γιὰ νὰ σωθῇ, ἔτρεξε καὶ κρύφτηκε σ' ἓνα ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ μέρος ἦταν ἱερὸ καὶ ἀπὸ κεῖ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ τὸν βγάλῃ οὔτε νὰ τὸν πειράξῃ. Μὰ οἱ Σπαρτιᾶτες ἔχτισαν τὴ θύρα τοῦ ναοῦ καὶ ἔβγαλαν τὴ σκεπὴ· καὶ τὸν ἄφησαν ἐκεῖ γιὰ νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴν πείνα, ἀπὸ τὴ δίψα ἀπὸ τὸ κοῦο—ὅπως καὶ πέθανε. Λένε μάλιστα, πὼς τὸ καὶ πρῶτό λιθάρι στὴ θύρα τοῦ ναοῦ, τὸ ἔβαλε ἡ μητέρα τοῦ προδότη!..

3. **Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Ἀριστείδου.** Κατὰ κακὴ τύχη οἱ Σπαρτιάτες ἐκπλεξάν καὶ τὸ Θεμιστοκλῆ στὴ προδοσίᾳ τοῦ Πausanias. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε πίστεψαν καὶ τὸν προσκάλεσαν νὰ ἀπολογηθῇ. Ὁ Θεμιστοκλῆς φοβήθηκε μήπως οἱ Ἀθηναῖοι παρασυρθοῦν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐχτροὺς του, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει μὲ τὸν περήφανο χαρακτήρα του, καὶ τὸν καταδικάσουν· γι' αὐτὸ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ζήτησε νὰ βρῇ σωτηρίᾳ στοὺς Πέρσες. Βασιλέας ἦταν τότε ὁ γιὸς τοῦ Ξέρξη **Ἀρταξέρξης**, ποὺ δέχτηκε τὸ Θεμιστοκλῆ μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ τὸν περιποιήθηκε πολὺ. Μὰ ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης τοῦ ζήτησε νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Θεμιστοκλῆς προτίμησε νὰ πηλὴ δηλητήριον καὶ νὰ πεθάνῃ, παρὰ νὰ προδώσῃ τὴν πατρίδα του!

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλῆ **Ἀριστείδης** πέθανε ὀκτὼ χρόνια πρωτύτερα ἀπὸ αὐτόν. Μὰ αὐτὸς πέθανε τιμημένος ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀριστείδης, ἂν καὶ διαχειρίστηκε πολλὰ χρόνια τὰ χρήματα τῆς πολιτείας, φάνηκε τόσο τίμιος, ποὺ πέθανε φτωχός· τόσο μάλιστα φτωχός, ποὺ δὲν ἄφηκε οὔτε τὰ ἔξοδα τῆς ταφῆς του. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ὄχι μόνον τὸν ἔθαψαν μὲ χρήματα τῆς πολιτείας, παρὰ καὶ τὰ κορίτσια του ἐπροίκισαν!

Ὁ Κίμωνας.

1. **Οἱ πρώτες νῆκες τοῦ Κίμωνα.** Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Ἀριστείδου διεύθυνε τὰ πράγματα τῆς πολιτείας ὁ γιὸς τοῦ Μιλτιάδου **Κίμωνας**. Ὁ Κίμωνας ἦταν ἄνθρωπος γενναῖος, βοηθοῦσε τοὺς φτωχοὺς καὶ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα. Ἐγίνε ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, ποὺ εἶχαν οἱ σύμμαχοι καὶ ξακολούθησε τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Πέρσες γιὰ πολλὰ χρόνια. Καὶ πρῶτα κυρίεψε μιὰ πόλιν τῆς Μακεδονίας, τὴν **Ἡϊόνα** καὶ ἐδιώξε

ἀπὸ καὶ τοὺς Πέρσας· ἔπειτα κυνήγησε τοὺς ληστές, πού ἔβλαπταν τὴ νῆσο **Σκυρο** καὶ τὴν κατάλαβε. Ἐκεῖ βρῆκε καὶ τὸν τάφο τοῦ Θησέα· πῆρε τὰ κόκκαλά του καὶ τὰ ἔφερε στὴν Ἀθήνα, ὅπου τὰ ἔθαψε πανηγυρικά. Ὑστερα πῆγε στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γιὰ νὰ λευτερώσῃ ἀπὸ τοὺς Πέρσας τοὺς Ἕλληνες, πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ πέρα. Κοντὰ λοιπὸν στὸν ποταμὸ **Εὐρυμέδοντα**, πού εἶναι ἀντίκρου στὴν Κύπρο, νίκησε πρῶτα τὸ στόλο τῶν Περσῶν, ὕστερα ἔβγαλε τὸ στρατό του στὴ στεριά καὶ κατάστρεψε καὶ τὸν Περσικὸ στρατό, πού ἦταν ἐκεῖ στρατοπεδευμένος. Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη χάρισε τὴ λευτεριά στὶς Ἑλληνικὲς πόλεις, πού ἦταν στὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας. Γι' αὐτὸ ὅταν γύρισε στὴν Ἀθήνα ὁ δοξασμένος στρατηγός, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν δέχτηκαν μὲ μεγάλες δόξες καὶ τιμές.

2. **Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Κίμωνος.** Μὰ στὰ 464 ἔγινε στὴ Λακωνικὴ ἓνας μεγάλος σεισμός· ἡ Σπάρτη καταστράφηκε ἀπὸ τὸ σεισμὸ καὶ χιλιάδες ἄνθρωποι σκοτώθηκαν. Οἱ εἰλωτες τότε νόμισαν πὼς ἦταν κατάλληλη περίσταση νὰ λευτερωθοῦν· ἔκαναν λοιπὸν ἐπανάσταση καὶ ἀφοῦ ἐνώθηκαν μὲ τοὺς Μεσσηνίους πῆραν τὸ φρούριο τῆς Ἰθώμης. Ἔτσι ἄρχισε ἓνας νέος πόλεμος, πού λέγεται **τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος**. Οἱ Σπαρτιάτες, σὰν εἶδαν πὼς δὲν μποροῦσαν νὰ πάρουν τὸ φρούριο μονάχοι τους, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχαν πολλὴ διάθεση νὰ βοηθήσουν τοὺς Σπαρτιάτες — γιὰτὶ εἶχαν πολλὲς δυσαρέσκειες ἀπ' αὐτούς· μὰ ὁ Κίμωνας τοὺς ἔπεισε νὰ στείλουν βοήθεια μὲ αὐτὸν ἀρχηγό. Οἱ Ἀθηναῖοι πο-

Ὁ Κίμωνας.

λέμησαν με γενναιότητα, μὰ ἡ Ἰθώμη δὲν ἔπεφτε. Τότε οἱ Σπαρτιᾶτες ὑποψιάστηκαν, πὼς οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν κρυφὰ συνεννοημένοι με τοὺς Μεσσηνίους. Καὶ με τὴν πρόφαση πὼς δὲν τοὺς χρειάζονται πιά, τοὺς ἀνέγκασαν νὰ φύγουν. Οἱ Ἀθηναῖοι θύμωσαν πολὺ γιὰ τὴν προσβολὴ αὐτὴ καὶ ἀμέσως κατεδίκασαν τὸν αἴτιο τῆς ἐκστρατείας Κίμωνα σὲ δέκα χρόνων ἔξορία. Μὰ ὅταν στὰ 457 οἱ Ἀθηναῖοι στὴν Τανάγρα πολεμοῦσαν με τοὺς Σπαρτιᾶτες καὶ Θηβαίους, ὁ Κίμωνας ἦρθε νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν πατρίδα του σὰν ἀπλὸς στρατιώτης. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων δὲν τὸν δέχτηκαν· μὰ οἱ Ἀθηναῖοι σὰν τὸ ἔμαθαν αὐτό, συγκινήθηκαν καὶ τὸν ἀνακάλεσαν ἀπὸ τὴν ἔξορία. Ὁ Κίμωνας τότε γύρισε πάλι στὴν πατρίδα του καὶ τὸ πρῶτο του ἔργο ἦταν νὰ συμβιβάσῃ τοὺς Ἀθηναίους με τοὺς Σπαρτιᾶτες. Ἐπειτα ξακολούθησε τοὺς δοξασμένους ἀγῶνας του με τοὺς Πέρσες· μὰ ὅταν πολιορκοῦσε τὸ **Κίτιο**, μία πόλη τῆς Κύπρου, πληγώθηκε καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ πληγὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκρυψαν τὸ θάνατό του καὶ γύρι'αν στὴν πατρίδα τους· μὰ στὸ δρόμο ἀπάντησαν τὸν Περσικὸ στόλο καὶ τοῦ ἔπесαν ἀπάνω. Οἱ Πέρσες γιὰτὶ νόμισαν πὼς ὁ Κίμωνας διεύθυνε τὴ μάχη, ἔπесαν σὲ σύγχυση καὶ ταραχὴ καὶ νικήθηκαν. Ἔτσι ὁ Κίμωνας καὶ νεκρὸς νίκησε τοὺς ἐχτροὺς !

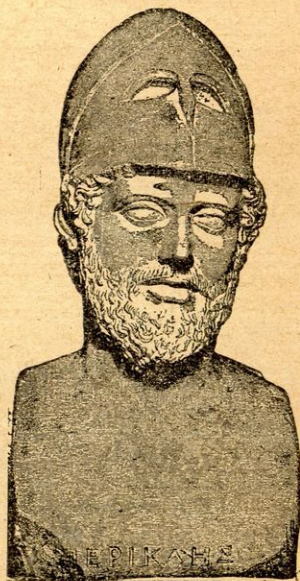
200

Ὁ Περικλῆς.

1. Ὁ Περικλῆς καὶ τὰ προτερήματά του. Ἄμα πέθανε ὁ Κίμωνας, ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας ἔγινε ὁ μεγάλος Περικλῆς. Ὁ Περικλῆς καταγόταν ἀπὸ τὴ μεγάλη καὶ πλουσία οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ ἦταν γιὸς τοῦ Ξανθίππου, ποὺ νίκησε τοὺς Πέρσες στὴ Μυκάλῃ. Εἶχε μεγάλες ἀρετὲς καὶ ἔξοχα προτερήματα, ποὺ με τὴν ἐκπαίδευση καὶ με τὴ μελέτη τὰ αὖξησε

καὶ τὰ τελειοποίησε. Ἔτσι ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους καὶ πρὸ θαυμαστοὺς ἄντρες τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Δὲν ἦταν μονάχα μεγάλος πολιτικός, μὰ καὶ στρατηγὸς σπουδαῖος καὶ ρήτορας ἑξοχος. Ὅταν μιλοῦσε, οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν πὼς ἄστραφτε καὶ βροντοῦσε καὶ ἀνατάραξε τὴν Ἑλλάδα· γι' αὐτὸ τὸν παρωμοίαζαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ἔλεγαν **ὀλύμπιο**. Ἀκόμα ἦταν στολισμένος μὲ ὅλα τὰ προτερήματα, ποὺ εἶναι στολισμένοι οἱ μεγάλοι· ἦταν δηλαδὴ τίμιος, φρόνιμος, δυνατὸς στὴν κρίση καὶ στὸ νοῦ, μεγαλοϊδεάτης, εὐγενὴς καὶ ἀτάραχος. Λένε πὼς κάποτε ἓνας ἀχρεῖος Ἀθηναῖος τὸν ἔβριζε ὅλη τὴν ἡμέρα στὴν ἀγορά, ποὺ πῆγε γιὰ κάποια ἐργασία· ὁ Περικλῆς ἔκανε τὴ δουλειά του, χωρὶς νὰ δώσῃ καμμιά προσοχή. Ὁ ἀχρεῖος ἐκεῖνος δὲν ἀρκέσθηκε στὶς βρισιές, ποὺ τοῦ εἶπε στὴν ἀγορά, μὰ τὸν παρακολούθησε καὶ τὸ βράδυ, ὅταν γύριζε σπíti του ξακολουθώντας νὰ τὸν βρίζῃ. Ὁ Περικλῆς ὅμως τραβοῦσε τὸ δρόμο του καὶ ἄκουε μὲ ἀταραξία τὶς βρισιές. Ἐπὶ τέλους ἔφτασε στὸ σπíti του· τότε διάταξε ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑπρέτες του, ὅχι νὰ χτυπήσῃ τὸν ὑβριστὴ, παρὰ νὰ πάρῃ ἓνα φανάρι, γιὰ νὰ τὸν πᾶῃ ὡς τὸ σπíti του—μήπως καὶ πάθῃ τίποτα στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας!

2. **Ὁ Περικλῆς στὴν πολιτική.** Ὁ Περικλῆς διακρίθηκε στὴν ἀρχὴ σὲ διάφορες ἐκστρατείες, ποὺ ἔδειξε μεγάλη ἀντρεία, φρονιμάδα καὶ πεῖρα στρατηγική· στὸν

Ὁ Περικλῆς

τριακοστὸ τρίτο χρόνον τῆς ἡλικίας του μπῆκε στὴν πολιτικὴ καί, μὲ τὰ προτερήματα ποὺ εἶχε, προώδεψε πολὺ γρήγορα καὶ ἀπόχτησε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ. Εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια ψηφίζοντα στρατηγὸς καὶ κυβερνοῦσε τὴν Ἀθῆνα μὲ ἰσότητά καὶ δικαιοσύνη. Ἀγαποῦσε καὶ ὑποστήριζε τὸ λαὸν ὁ Περικλῆς, μὰ ποτὲ δὲν τὸν κολάκευε· τὸν μάλωνε στὶς παρεκτροπές του, τὸν συγκρατοῦσε στὶς παραφορές του, τὸν συμβούλευε καὶ τοῦδινε θάρρος στὶς κακὰ καὶ δύσκολες περιστάσεις καὶ τὸν παρηγοροῦσε στὰ ἀτυχήματά του — ὅπως κάνει ἓνας καλὸς πατέρας στὰ παιδιά του, ποὺ ἀληθινὰ ἀγαπάει... Ὁ Περικλῆς, ἀπὸ τότε ποὺ μπῆκε στὴν πολιτικὴ, δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ σπίτι του, παρὰ μόνον ὅταν πῆγαινε στὴ βουλὴ ἢ στὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· οὔτε μιλοῦσε συχνὰ στὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, παρὰ μόνον ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ μεγάλα καὶ σπουδαῖα ζητήματα. Δὲν τοῦ ἄρρεσαν τὰ συμπόσια οὔτε αἱ διασκεδάσεις. Στὸ σπίτι του, ποὺ ἔμενε, δέχονταν ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς καὶ τοὺς καλλιτέχνες καὶ συζητοῦσε γιὰ διάφορα σπουδαῖα ζητήματα ἐπιστημονικὰ καὶ καλλιτεχνικά. Εἶναι ἀλήθεια πὼς πραγματικὸς κυβερνήτης τῆς πολιτείας ἦταν ὁ λαός· γιατί αὐτὸς ἀποφάσιζε στὴν ἐκκλησίαν του γιὰ ὅλα τὰ σπουδαῖα ζητήματα καὶ δέχονταν ὅ,τι ἦταν σωστὸ καὶ ὠφέλιμο. Μὰ τὸν ἔξυπνο καὶ μορφωμένο ἐκεῖνο λαὸν τὸν διεύθυνε καὶ τὸν ὠδηγοῦσε ὁ Περικλῆς, μὲ τὴ δύναμιν τοῦ πνεύματός του καὶ τοῦ λόγου του — κι ἔτσι μὲ τὸ ὄνομα μονάχα ἦταν **δημοκρατία**, ἐνῶ ἀληθινὰ ἦταν **μοναρχία**, δηλαδή ἡ **ἀρχή**, ἡ κυβέρνησις ἑνὸς **μόνου** ἀνθρώπου — τοῦ Περικλῆ.

21^ο

Ἡ Ἀθῆνα στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ.

1. **Ἡ δόξα τῆς Ἀθῆνας.** Ἡ Ἀθῆνα στὸν καιρὸ τοῦ Περικλῆ ἔφτασε στὴ μεγαλύτερη δύναμιν καὶ δόξαν,

πὺν οὔτε αὐτὴ οὔτε καμιά ἄλλη Ἑλληνικὴ πόλις εἶχε
φτώσει ποτέ. Γιατὶ ὁ Περικλῆς ἔκαμε τὴν Ἀθῆνα ἓνα
μεγάλον κράτος, πὺν περιλάβαινε τρακόσιες Ἑλληνικὰς

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνα, μὲ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.

πόλεις μὲ πολλὰ ἑκατομμύρια ὑπηκόους. Εἶχε μέγαλον
στόλον, πὺν ἦταν κυρίαρχος σὲ ὅλην τὴν θάλασσαν· ἔτρεχε
στὰ Ἑλληνικὰ παράλια καὶ ἔδειχνε τὴν δύναμιν τοῦ κρά-
τους, εἰσπραττε τοὺς φόρους καὶ τιμωροῦσε ὅσας πό-

λεις ἀποστατοῦσαν. Τὸ Ἀθηναῖκο ἐμπόριο ἐκτείνονταν σὲ ὅλον τὸν τότε γνωστὸ κόσμον. Ἀλλ' ἀκόμη ὁ Περικλῆς στόλισε τὴν Ἀθήνα μὲ λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ μὲ θαυμάσια καλλιτεχνήματα, ποὺ καὶ τὰ λείψανά τους μόνον ποὺ σώθηκαν ὡς τὰ σήμερα, κινοῦνε τὴν ἐκπληξὴ καὶ τὸ θαυμασμὸ τοῦ κόσμου...

2. *Μνημεῖα τῆς Ἀθήνας.* Τὰ σπουδαιότερα καλλιτεχνήματα, ποὺ ἔγιναν στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ ἦταν: ὁ *Παρθενώνας*, δηλαδὴ ναὸς ἀφιερωμένος στὴν παρθένα Ἀθηνᾶ· κτίσθηκε ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἦταν ὁ πιὸ ὠραῖος καὶ πιὸ τέλειος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ παλίου καιροῦ. Ἀπ' ἔξω ἦταν στολισμένος μὲ λαμπρὰ ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα καὶ μέσα ἦταν στημένο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ εἶχε κάμει ὁ μεγάλος καλλιτέχνης Φειδίας ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἐλεφαντόδοντο—ἀμίμητο ἀριστούργημα!

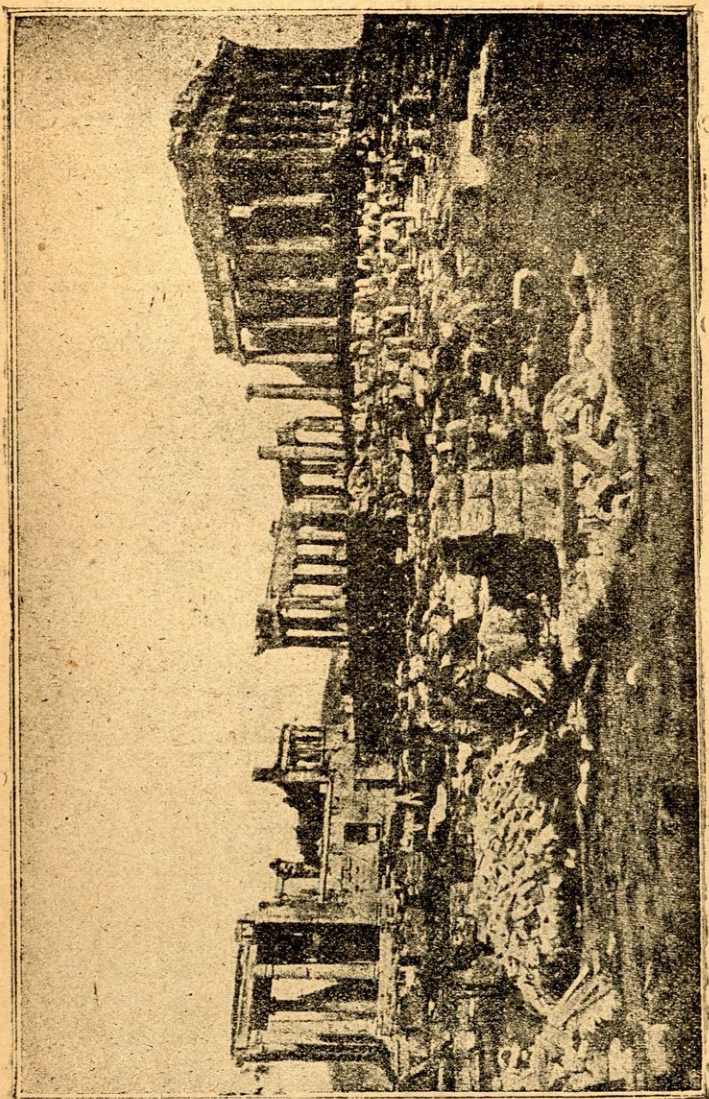
Τὰ *Προπύλαια*, ὠραία εἴσοδο στὴν Ἀκρόπολη.

Τὸ *Εὐρέχθειο*, ἀπὸ τοὺς πιὸ κομποῦς Ἑλληνικοὺς ναοὺς, ποὺ τελείωσε ἀργότερα.

Ὁ ναὸς τῆς *Ἀφτερῆς Νίκης*, δηλαδὴ τῆς Ἀθηνᾶς *Νίκης*, ποὺ χτίστηκε γιὰ νὰ θυμίζει αἰῶνια τὴν νίκη τῶν Ἀθηναίων στοὺς Περσικοὺς πολέμους.

Ἀκόμη ἔγιναν κοντὰ στὴν Ἀκρόπολη τὸ *ᾠδεῖο*, στὸ Σούνιο ὁ ναὸς τοῦ *Πόσειδῶνα* καὶ στὴν Ἐλευσίνα ὁ ναὸς τῆς *Δήμητρας*. Ἔτσι στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ ἢ Ἀθήνα ἔγινε ἡ ὠραιότερη πόλη σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἀκόμη προώδεσαν οἱ τέχνες καὶ οἱ ἐπιστῆμες καὶ φάνηκαν οἱ μεγαλύτεροι σοφοὶ καὶ καλλιτέχνες, ποὺ ποτὲ ὁ κόσμος καὶ σὲ καμμιά ἐποχὴ δὲν εἶδε τόσους μεγάλους ἄνδρες μαζί· οὔτε τόσα λαμπρὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα εἶδε ποτὲ ἄλλοτε ὁ κόσμος, ὅσα εἶδε στὸν καιρὸ τοῦ Περικλῆ. Γι' αὐτὸ ἡ ἐποχὴ αὕτη ὠνομάστηκε ὁ *χρυσὸς αἰῶνας τοῦ Περικλῆ*.

3. *Ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ Περικλῆ.* Μέσα στὴ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο αὐτὸ τῆς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς σκέφτηκε μιὰ μεγάλη ἰδέα—δηλαδὴ νὰ ἐνώση ὅλους τοὺς Ἑλ-

Ἡ Ἀφρόδιτη τῆς Ἀθήνας ὅπως εἶναι σήμερα.

λῆνες σὲ ἓνα κράτος μεγάλο, σὲ μιὰ ὁμοσπονδία, πὺν νὰ περιλαβαίνει ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις. Κατὰ ἄκακὴ ὁμῶς τύχη οἱ Ἕλληνες δὲ δέχτηκαν, γιατί δὲν ἐνίωσαν τὸ μεγάλο σχέδιο τοῦ Περικλῆ· οἱ Σπαρτιάτες μάλιστα ἀπὸ φθόνο καὶ ἀπὸ ζήλια ἔγιναν αἴτιοι νὰ ναυαγήσῃ ἡ λαμπρὴ ἐκείνη ιδέα, πὺν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη θὰ στέριωνε ἓνα κράτος Ἑλληνικὸ μεγάλο καὶ δυνατό...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ

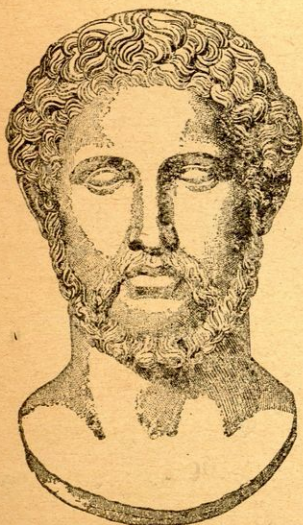
220

Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

1. *Οἱ αἰτίες τοῦ πολέμου.* Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ νίκησαν καὶ ἔδωξαν τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς Ἑλληνικὲς χῶρες, ἄρχισαν τὸ ἀλληλοφάγωμα. Καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ὅπως οἱ Κορίνθιοι, οἱ Αἰγινῆτες, οἱ Θηβαῖοι, ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ Σπαρτιάτες, ἔβλεπαν μὲ φθόνο καὶ ζήλια τὴ δύναμη καὶ τὸ μεγαλεῖο τῶν Ἀθηναίων, πὺν μεγάλωνε ὁλοένα. Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ τοὺς φοβοῦνται καὶ νὰ τοὺς μισοῦν. Γι' αὐτὸ ἡ εὐτυχία τῆς εἰρήνης δὲ μπορούσε νὰ βαστάξῃ γιὰ πολλὴν καιρὸ. Μιὰ παραμικρὴ ἀφορμὴ χρειάζονταν, γιὰ νὰ ἀνάψῃ ὁ πόλεμος· καὶ ἡ ἀφορμὴ δὲν ἄργησε νὰ παρουσιαστῇ. Τότε ἀναψὲ ὁ φοβερός πόλεμος τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, πὺν ὀνομάστηκε **Πελοποννησιακός**. Ὁ πόλεμος αὐτὸς βάσταξε 27 ὁλόκληρα χρόνια καὶ ἦταν καταστρεπτικὸς ὅχι μονάχα στὶς δύο πόλεις, παρὰ καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

2. *Τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου.* Στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου οἱ ἀντίπαλοι ἔκαναν ἀναμεταξύ τους λεηλασίες καὶ ἀρπαγές, δηλαδὴ οἱ Σπαρτιάτες μὲ τὸ στρα-

τό τους ἔφταναν ὡς τὴν Ἀττικὴν, κατὰστρεφαν τὰ κτήματα καὶ ἄρπαζαν ὅ,τιμποροῦσαν· οἱ Ἀθηναῖοι πάλι μὲ τὸ στόλο τους ἔτρεχαν στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὰ ἐβλαφταν καὶ τὰ λεηλατοῦσαν. Τὸ δεύτερο ὅμως χρόνον τοῦ πολέμου ἔπεσε στὴν Ἀθῆνα μιὰ φοβερὴ ἀσθένεια, ποὺ βάσταξε τέσσερα χρόνια καὶ θέρισε χιλιάδες ἀνθρώπους. Μέσα στὰ θύματα τῆς φοβερῆς ἀρρώστιας ἦταν καὶ ὁ μέγας Περικλῆς. Αὐτὸ ἦταν ἡ μεγαλύτερη συμφορὰ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιατί δὲν

Ὁ Ἀλκιβιάδης

βρέθηκε πιά στὴν Ἀθῆνα ἄλλος πολιτικὸς σὰν αὐτὸν—μέγας καὶ φρόνιμος, ποὺ νὰ διευθύνῃ τὸν πόλεμον στὴν φοβερὴ αὐτὴ περίστασι. Ἡ ἐξουσία ἔπεσε στὰ χέρια κατὰ φιλόδοξων καὶ τιποτένιων ἀνθρώπων, ποὺ ἀναβαν τὰ πάθη καὶ τὶς φιλοδοξίες τοῦ λαοῦ καὶ τὸν ἔσερναν σὲ ἄτοπες πράξεις καὶ ἐκστρατεῖες καταστρεπτικές.

3. *Τὸ τέλος τοῦ πολέμου.* Ἐνας ἀπὸ τοὺς φιλόδοξους καὶ ἀχαρκτηριστοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους ἦταν καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης—ἐνα μῆγμα ἀπὸ μεγάλα προτερήματα καὶ τὰ μεγαλύτερα ἐλαττώματα.

Αὐτός, γιὰ νὰ δοξαστῇ, παρακίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κάμουν μιὰ μακρινὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἐκστρατεία στὴ Σικελία, γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξουν. Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἦταν τὸ πιὸ θανατηφόρον χτύπημα στὴ δύναμιν τῆς Ἀθῆνας, ποὺ ἔφερε γρήγορα τὴν πτώση της. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖ κάτω νικῆθηκαν καὶ ἔχασαν τὸ στόλον τους καὶ τὸ καλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τους. Ἐκεῖ θάφτηκε ἡ δύναμιν καὶ ἡ δόξα τῶν Ἀθηναίων...

Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Σικελίας ἐπαναστάτησαν· ὅλοι οἱ ἐχτροὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἤρθαν νὰ πολιορκήσουν τὴν Ἀθῆνα. Στὸ τέλος ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων **Λύσαντρος**, νίκησε μὲ δόλο τοὺς Ἀθηναίους στὸν Ἑλλησποντο καὶ κοντὰ στὸ μέρος, ποὺ λεγόταν τότε **Αἶγος Ποταμοὶ** καὶ τοὺς πῆρε ὅλο σχεδὸν τὸ στόλο αἰχμάλωτο. Ἀμέσως ἔπειτα ὁ Λύσαντρος ἐπλευσε στὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν πολιορκήσε ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἐνῶ ὁ στρατὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἤρθε καὶ πολιορκήσε τὴν Ἀθῆνα ἀπὸ τὴ στεριά. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιστάθηκαν γιὰ λίγον καιρὸ, μὰ ἀφοῦ ἔσωσαν τὶς τροφὰς καὶ πολλοὶ πέθαιναν κάθε μέρα ἀπὸ τὴν πείνα, ἀναγκάστηκαν νὰ κάνουν εἰρήνη καὶ νὰ ὑποκύψουν σὲ ὅλες τὶς ταπεινώσεις καὶ ἀπαιτήσεις τῶν σκληρῶν νικητῶν. Ὑποχρεώθηκαν δηλαδὴ νὰ γκρεμίσουν τὰ τεῖχη· νὰ παραδώσουν ὅλα τὰ πλοῖα, ἐκτὸς 12· νὰ ἀφήσουν ἐλεύτερες ὅλες τὶς πόλεις, ποὺ εἶχαν ὑπήκοες καὶ ν' ἀναγνωρίζουν γιὰ ἀρχηγοὺς στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα τοὺς Σπαρτιατῆς. Ἔτσι πὰ ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀθῆνας στοὺς Σπαρτιατῆς ἦταν τέλεια...

230

Οἱ τριάντα τύραννοι.

1. **Ἡ διοίκησις τῶν τριάντα.** Μόλις ὑπογράφηκε ἡ εἰρήνη, ὁ Λύσαντρος ἀνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταργήσουν τὸ παλαιὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα καὶ νὰ δεχτοῦν **τριάντα** ἄρχοντες, φίλους τῶν Σπαρτιατῶν. Στὴν ἀρχὴ οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ διοικοῦσαν καλὰ καὶ ἥσυχά καὶ καταδίδωκαν τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς συκοφάντες. Μὰ ὅταν ἔλαβαν γιὰ ἀσφάλεια ἀπὸ τὴ Σπάρτη 700 στρατιῶτες, ἄρχισαν πὰ ἀφοβα νὰ κάνουν κάθε αὐθαιρεσίαν καὶ κάθε ἐγκλημα. Ἐξώριζαν δηλαδὴ καὶ σκότωναν τοὺς καλύτερους πολῖτες καὶ τοὺς πλούσιους, ποὺ ἤθελαν

νά τοὺς ἀρπάξουν τὴν περιουσία. Τόση ἦταν ἡ κακουργία καὶ ἡ ἀπανθρωπιά τους, ποὺ σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα σκότωσαν περισσότερους ἀπὸ 1500 ἀνθρώπους! Γι' αὐτὸ ὠνομάστηκαν **τύραννοι**.

2. **Ὁ Θρασύβουλος ἔλευ- 'Απὸ τὴν κατάσταση
θερώνει τὴν Ἀθήνα.** αὐτὴ πολλοὶ Ἀθη-
ναῖοι, ποὺ ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα καὶ τὴ λευτεριά,
ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ
νὰ πᾶνε σὲ ἄλλες πόλεις γειτονικές, γιὰ νὰ σωθοῦν. Καὶ
ἄλλοι πῆγαν στὰ Μέγαρα, ἄλλοι στὴν Κόρινθο καὶ ἄλ-
λοι στὴ Θήβα, ὅπου πολὺ τοὺς περιποιήθηκαν οἱ κά-
τοικοι. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς, ποὺ πῆγαν στὴ Θήβα ἦταν
καὶ ὁ Θρασύβουλος, ἄνθρωπος γενναῖος καὶ καλὸς στρα-
τηγός. Ὁ Θρασύβουλος αὐτὸς ἐπειδὴ δὲν ὑπόφερε νὰ
βλέπῃ τὴν πατρίδα του σὲ τέτοια κατάστασι, ἀποφά-
σισε μὲ ἄλλους ἐξόριστους νὰ τὴν λευτερώσῃ ἀπὸ τὰ
νύχια τῶν τυράννων. Παίρνει λοιπὸν 70 ἀπὸ αὐτοὺς
καὶ πιάνει τὴν ἀρχὴ τὴ **Φυλὴ**, ἓνα μικρὸ φρούριο,
ποὺ ἦταν ἀπὸ ἀπάνω στὴν Πάρνηθα. Ἐκεῖ ἤρθαν
σιγὰ σιγὰ καὶ ἄλλοι, καὶ σὲ λίγο ἔγιναν 1000. Ἀμέσως
τότε κατεβαίνει μὲ αὐτοὺς στὸν Πειραιᾶ καὶ πιάνει τὴ
Μουνιχία. Οἱ τύραννοι ἤρθαν μὲ ἀρκετὸ στρατὸ καὶ
τοὺς χτύπησαν, μὰ νικήθηκαν καὶ δυὸ ἀπ' αὐτοὺς
σκοτώθηκαν. Τότε ἔγινε ἐπανάστασι στὴν Ἀθήνα καὶ
οἱ τύραννοι, ποὺ ἀπόμειναν, ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν
στὴν Ἑλευσίνα. Στὸ τέλος ὁ Θρασύβουλος μπῆκε
θριαμβευτικὰ στὴν Ἀθήνα, κατάργησε τὴν ἐξουσία τῶν
τυράννων, ξανάφερε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα καὶ
κῆρυξε γενικὴ ἀμνηστία, γιὰ νὰ ξανάρθῃ στοὺς πο-
λίτες ἡ εἰρήνῃ καὶ ἡ ἀγάπη. Ἔτσι λοιπὸν καταλύθηκε
ἡ φοβερὴ τυραννία καὶ σφραγίστηκε τὸ λαμπρὸ κατόρ-
θωμα τοῦ Θρασύβουλου μὲ μιὰ εὐγενικὰ πράξη—τὴν
ἀμνηστία....

Οἱ Σπαρτιᾶτες ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων.

1. *Διοίκησις τῶν Σπαρτιατῶν.* Οἱ Σπαρτιᾶτες ἀπὸ τότε, ποὺ νίκησαν καὶ ταπεινώσαν τὴν Ἀθήνα, ἔγιναν ἡγεμόνες ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Μὰ ἡ διοίκησή τους δὲν ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ διοίκησις τῶν Ἀθηναίων· κυβερνοῦσαν πρὸ αὐθαίρετα, καὶ πρὸ δεσποτικά. Καὶ πρῶτα δὲν ἐπέτρεπαν τὴν αὐτονομία τῶν συμμάχων· ἔπειτα σὲ κάθε πόλιν εὐνοοῦσαν μόνον τοὺς ὀλιγαρχικοὺς καὶ σὲ 10 ἀπ' αὐτοὺς ἔδιναν τὴν ἐξουσία· κοντὰ στοὺς 10 αὐτοὺς ἔστελναν καὶ ἓνα Σπαρτιάτη ἐπόπτη τους, ποὺ τὸν ἔλεγαν *ἄρμοστή*. Μὰ οἱ 10 καὶ ὁ ἄρμοστής κυβερνοῦσαν τόσο αὐθαίρετα καὶ τυραννικά, ποὺ ἡ διοίκησή τους δὲν εἶχε καμιά διαφορὰ ἀπὸ τὴ διοίκησις τῶν τριάντα τυράννων στὴν Ἀθήνα. Καὶ κεῖνοι οἱ Ἕλληνες, ποὺ τὴν ταπεινώσει τῆς Ἀθήνας τὴ χαιρέτισαν σὰν ἡμέρα λευτεριᾶς, ἔνωσαν τώρα πὺς γελάστηκαν. Γιατὶ βρῆκαν τὸ χειρότερο. Οἱ ἀδικούμενοι λοιπὸν ἄρχισαν νὰ γογγύζουν· ἡ δυσαρέσκεια καὶ ἡ ἀγανάχτησις ἦταν γενικὴ. Γι' αὐτὸ σὲ λίγα χρόνια ἄναψαν νέοι εὐφύλιοι πόλεμοι στὴν Ἑλλάδα.

2. *Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου.* Μὰ πρὶν φτάσουν ὡς ἐκεῖ τὰ πράγματα μερικοὶ Ἕλληνες ἔκαμαν ἓνα σπουδαῖο κατόρθωμα, πολὺ μεγάλο καὶ τιμητικὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦταν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου. Ὅταν δηλαδὴ πέθανε στὴν Περσία κατὰ τὸ 404 ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος, ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ μεγαλύτερος γιὸς του Ἀρταξέρξης· ὁ νεώτερος γιὸς του *Κῦρος* ἦταν γενικὸς διοικητὴς στὴ Μικρὴ Ἀσία. Ὁ Κῦρος δὲν τὰ πῆγαινε καλὰ μὲ τὸν ἀδερφό του Ἀρταξέρξη· καὶ ὅταν πέθανε ὁ Δαρεῖος, σκέφτηκε νὰ ξεθρονίσῃ τὸν ἀδερφό του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Μά-ζεψε λοιπὸν μεγάλο στρατὸ ἀπὸ Ἀσιάτες· μὰ γιὰτὶ

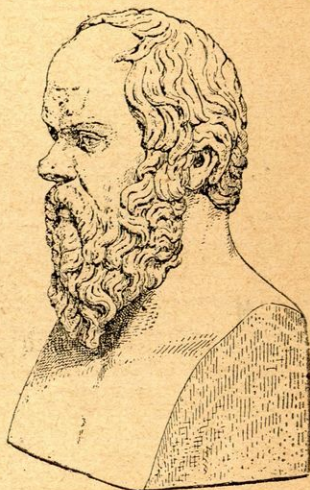
εἶχε μεγάλη ἐκτίμηση στὴν ἀντρεία καὶ στὴν τακτικὴ τῶν Ἑλλήνων, σύναξε κρυφὰ καὶ 13 χιλιάδες Ἑλληνες μισθοφόρους. Μὲ τὸ στρατὸ αὐτὸ ξεκίνησε τὴν ἀνοιξη τοῦ 401 ἐναντίον τοῦ ἀδερφοῦ του. Τὸν συνάντησε στὰ **Κούναξα**, μὰ πεδιάδα πὺν ἦταν κοντὰ στὸ σημερινὸ Βαγδάτι· ἐκεῖ ἔγινε μιὰ μάχη μεγάλη. Οἱ Ἑλληνες νίκησαν τοὺς βαρβάρους, πὺν εἶχαν ἀντικρὺ τοὺς· ἔτσι ὁ Κῦρος θὰ νικοῦσε ὅλο τὸ στρατὸ τοῦ ἀδερφοῦ του, μὰ στὴ μέση τῆς μάχης σκοτώνεται ὁ ἴδιος. Ἀμέσως τότε ὁ βαρβαρικὸς στρατὸς τοῦ ἄλλος αὐτομόλησε στὸν Ἀρταξέρξη καὶ ἄλλος σκορπίστηκε. Οἱ Ἑλληνες ἔμειναν μονάχοι—ἀνάμεσα σὲ μιὰ ἀπέραντη καὶ ἄγνωστη ἐχθρική χώρα. Ὅταν μάλιστα ἓνας πονηρὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀρταξέρξη, ὁ **Τισσαφέρνης** κατώρθωσε μὲ δόλο νὰ σκοτώσῃ ὅλους τοὺς Ἑλληνες στρατηγούς, τότε ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἀπελπιστική. Κατὰ καλὴ τύχη ὅμως μέσα στοὺς Ἑλληνες βρέθηκε ἓνας Ἀθηναῖος, ὁ **Ξενοφώντας**, πὺν ἀκολούθησε τὴν ἐκστρατεία χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε ἀξιωματικὸς οὔτε στρατιώτης. Αὐτὸν λοιπὸν μαζὶ μὲ ἄλλους τὸν ἔκαμαν οἱ Ἑλληνες ἀρχηγό· καὶ πραγματικὰ ὁ Ξενοφώντας κατώρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς Ἑλληνες, ἀφοῦ ὑπέφεραν τρομερὰ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἀπὸ τὸ κρῦο, ἀφοῦ πέρασαν βουνὰ καὶ ποτάμια καὶ ἀφοῦ ὑπόφεραν τρομερὲς στερήσεις καὶ φοβερὸς κινδύνους. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ γιὰ τοὺς Ἑλληνες ἦταν ἓνας μεγάλος θρίαμβος. Ἀπὸ τότε περιφρονοῦσαν τοὺς Ἀσιάτες· τοὺς θεωροῦσαν δόλιους καὶ ἄνανδρους καὶ εἶχαν νιώσει τὴν ἀδυναμία καὶ ἀθλιότητα τοῦ Περσικοῦ κράτους.

25°

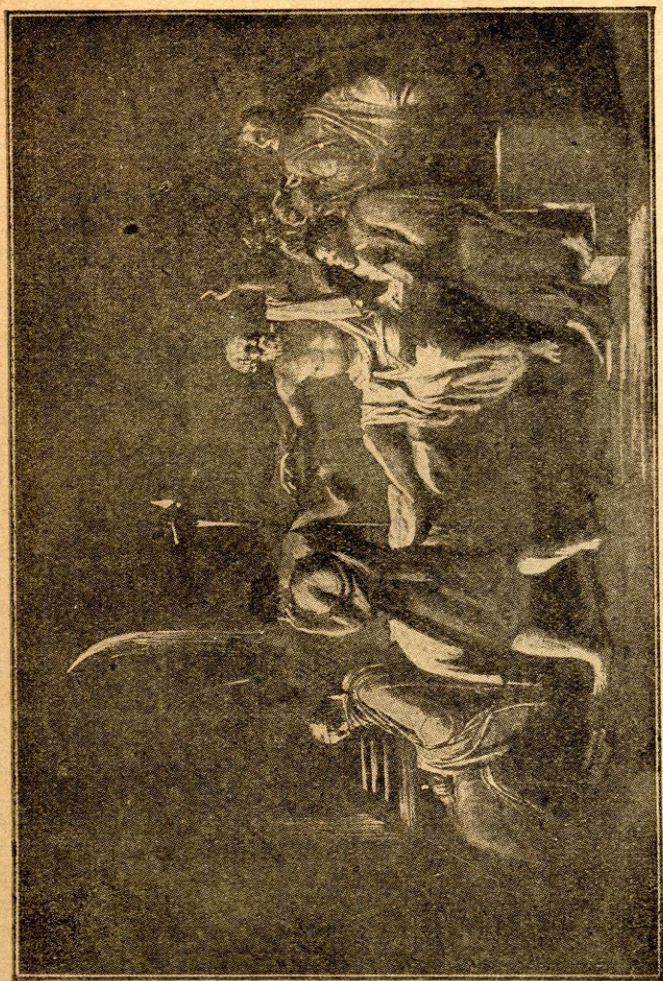
Σωκράτης

1. *Πῶς ζοῦσε καὶ γιατί* Ὁ Ξενοφώντας ἦταν *κατηγορήθη ὁ Σωκράτης*. μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, ἐνὸς Ἀθηναίου σοφοῦ, πὺν ζοῦσε τὰ χρόνια αὐτὰ στὴν

Ἀθήνα. Ὁ Σωκράτης καταγόταν ἀπὸ μιὰ μικρὴ καὶ φτωχὴ οἰκογένεια· ὁ πατέρας του σκόλιζε ἀγάλματα καὶ ἡ μητέρα του ἦταν μαμή. Στὴν ἀρχὴ ἔμαθε κι αὐτὸς τὴν τέχνη τοῦ πατέρα του, μὰ ὕστερα τὴν παράτησε καὶ ἄρχισε νὰ σπουδάζῃ τὴ φιλοσοφία. Ὁ Σωκράτης προικισμένος ἀπὸ τὴ φύση μὲ πνεῦμα ἑξοχο καὶ ἐξυπνάδα θαυμαστή, κατῴρθωσε μὲ τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴ μελέτη νὰ γίνῃ ὁ πιὸ σοφὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλλήνες καὶ ὁ πιὸ τέλειος ἄνθρωπος σὲ κάθε ἀρετῇ. Ἀπὸ τότε ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν πέρασε διδάσκοντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸ πάντων τοὺς νέους τί εἶναι ἀλήθεια, τί εἶναι δικαιοσύνη καὶ τί εἶναι εὐσέβεια στοὺς θεοὺς· τοὺς συμβούλευε νὰ νικοῦνε τὶς ἐπιθυμίες τους, νὰ ἀκοῦνε τοὺς νόμους καὶ νὰ ἀγαποῦνε τὴν πατρίδα, ποὺ κανένα πράγμα στὸν κόσμον δὲν εἶναι, ὅπως ἔλεγε, πολυτιμότερο καὶ ἀγιώτερο. Καὶ δὲν τὰ δίδασκε μονάχα αὐτὰ ὁ μεγάλος αὐτὸς σοφός, παρὰ καὶ ὁ ἴδιος ἔδινε τὸ παράδειγμα μὲ τὴν ἀπλὴ καὶ ἐνάρετη ζωὴ του. Ὁ Σωκράτης δὲν εἶχε ὠρισμένον τόπον, ποὺ δίδασκε· δίδασκε παντοῦ ὅπου βρῖσκονταν—καὶ μάλιστα δωρεάν· καὶ κατηγοροῦσε πικρὰ κάτι ψευδοδασκάλους, τοὺς **σοφιστὰς**, ποὺ ἔπερναν λεπτὰ γιὰ τὴ διδασκαλία τους. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπόδειχνε τὴν ἀμάθεια τῶν ἀνθρώπων καὶ κατάκρινε τὰ ἑλαττώματά τους, γι' αὐτὸ ἀπόχτησε πολλοὺς ἐχτροὺς· τρεῖς μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς τὸν καταγγείλαν πὼς δὲν πίστευε στοὺς θεοὺς, ποὺ πίστευε ἡ πόλις, καὶ πὼς παρὰσερνε τοὺς νέους στὸ κακό!

Ὁ Σωκράτης

Ο θάνατος τοῦ Σωκράτη.

2. *Δίκη καὶ θάνατος τοῦ Σωκράτη*. Ὁ Σωκράτης μὲ θάρος παρουσιάστηκε στὸ δικαστήριο καὶ ἀπελογήθηκε καλὰ. Μὰ δὲν παρεκάλεσε τοὺς δικαστὲς οὔτε ἔκλαψε, ὅπως ἔκαναν πάντοτε οἱ κατηγορούμενοι ἀπολογήθηκε μὲ ἀπάθεια καὶ μὲ σοβαρότητα. Γι' αὐτὸ οἱ δικαστὲς θύμωσαν καὶ τὸν κατεδίκασαν γιὰ θάνατο—τὸ μεγάλο δάσκαλο τῆς ἀρετῆς!

Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταδίκη οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔρριξαν στὴ φυλακή, ὅπου ἔμεινε 30 ἡμέρες, γιὰτὶ λόγοι θρησκευτικοὶ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ ἐκτελεσθῇ ἀμέσως ἡ θανατικὴ ποινή. Σὲ ὅλο τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ μαθητὲς του, δὲν ἔπαυσαν ν' ἄρχωνται στὴ φυλακή, γιὰ νὰ τὸν βλέπουν καὶ νὰ εἶναι ἀπαρηγόρητοι γιὰτὶ ἔχαναν ἓνα τέτοιο δάσκαλο, ποὺ ὅμοιον δὲν ἦταν δυνατόν νὰ βροῦν. Μὰ κεῖνος οὔτε τὴν ἀταραξία του ἔχασε οὔτε τὴν χαρὰ τῆς ψυχῆς· τὸ ἐναντίο αὐτὸς τοὺς παρηγοροῦσεν καὶ τοὺς συμβούλευε. Ὅταν μάλιστα ἓνας πλούσιος μαθητὴς του, ὁ *Κρίτωνας*, δωροδόκησε τὸ δεσμοφύλακα καὶ ἔκαμε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εὐκόλῃ τὴν δραπέτευσή του ἀπὸ τῆ φυλακῆ, ὁ Σωκράτης δὲ θέλησε νὰ φύγῃ καὶ νὰ σωθῇ· ἀντίθετα τοῦ ἀπόδειξε καὶ τὸν ἔπεισε, πὼς τὸ μεγαλύτερο καθήκον τοῦ πολίτη εἶναι νὰ ὑπακούῃ στοὺς νόμους τῆς πατρίδας—κι ἂν ἀκόμα τὸν ἀδικοῦνε.... Ἔτσι ὁ μέγας σοφὸς ἔπαιε τὸ δηλητήριο ἀτάραχος καὶ γελαστὸς καὶ πέθανε, χωρὶς νὰ ἀπαρνηθῇ καμμιά ἀπὸ τίς ἀρχές ποὺ δίδασκε ὅταν ζοῦσε καὶ εὐτυχοῦσε.

260

Πόλεμος τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τοὺς Πέρσες.

1. Ὁ *Ἀγησίλαος* στὴν *Ἀσία*. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ταπεινώση τῶν Ἀθηναίων, ὁ Τισσαφέρνης προσπάθησε νὰ ὑποτάξῃ τίς Ἑλληνικὰς πόλεις, ποὺ ἦταν στὴ Μικρὰ Ἀσία. Μὰ αὐτὲς ἦρθαν καὶ ζήτησαν τὴ βοήθεια τῶν

Σπαρτιατῶν, πού εἶχαν πάρει τότε τὴν ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σπαρτιᾶτες τοὺς ἔστειλαν τὸ βασιλεῖα Ἀγησίλαο μὲ ἀρκετὸ στρατό. Ὁ Ἀγησίλαος εἶχε πολλὰ σωματικά ἐλαττώματα — ἦταν κουτσός, κοντός καὶ ἄσχημος. Μόλα αὐτὰ ἦταν μέγας στρατηγός, ψυχὴ εὐγενικιά, μὲ αἰσθήματα πανελλήνια — πού ἤθελε δηλαδὴ νὰ εἶναι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι καὶ λεύτεροι, νὰ ἔχουν τὰ ἴδια πατριωτικά ὄνειρα καὶ ἕναν καὶ τὸν ἴδιο ἐχτρώ — τοὺς Πέρσες. Ὁ Ἀγησίλαος ὅταν ἔφτασε στὴν Ἀσία, ἔδειξε ὅλα αὐτὰ τὰ προτερήματα· γιατί νίκησε τοὺς Πέρσες σὲ πολλές μάχες καὶ προχώρησε στὴ σατραπεία τοῦ Φαρναβάζου, ὅπου λευτέρωσε πολλές Ἑλληνικὲς πόλεις. Τότε σὰν ἐνιωσε πόσο ἄθλιο καὶ ἐξασθενημένο ἦταν τὸ Περσικὸ κράτος, τοῦ ἤρθε ἡ ιδέα νὰ τὸ καταλύσῃ καὶ νὰ τὸ κυριέψῃ. Κατὰ κακὴ τύχη ὅμως, ἐνῶ ἐτοιμάστηκε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μεγάλο του σχέδιο, ἔλαβε ξαφνικὰ διαταγὴ νὰ γυρίσῃ στὴ Σπάρτη....

2. *Μάχη στὴν Κορώνεια*. Νά τί εἶχε συμβῆ. Οἱ Πέρσες σὰν εἶδαν, πὼς ἦταν δύσκολο νὰ νικήσουν τὸν Ἀγησίλαο καὶ νὰ τὸν διώξουν ἀπὸ τὴν Ἀσία, σκέφτηκαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν δυσαρέσκεια, πού εἶχαν οἱ Ἕλληνες ἐναντίο τῶν Σπαρτιατῶν γιὰ τὴ τυραννικὴ τους διοίκηση. Ἔστειλαν λοιπὸν χορήματα στοὺς Κορινθίους, τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς ἔπεισαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο τῆς Σπάρτης. Ἔτσι ἄναψε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Ἑλλάδα. Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Σπαρτιᾶτες· γι' αὐτὸ οἱ Σπαρτιᾶτες φοβήθηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ καλέσουν πίσω τὸν Ἀγησίλαο. Ὁ Ἀγησίλαος εἶδε τότε μὲ λύπη μεγάλη νὰ σβύνη τὸ ὥραϊο του σχέδιο· μὰ ἀναγκάστηκε νὰ τὰ παρατήσῃ ὅλα καὶ νὰ τρέξῃ ἀμέσως στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας του, πού κινδύνευε. Ὅταν γύρισε ὁ Ἀγησίλαος στὴν Ἑλλάδα, ἀπάντησε τοὺς ἐνωμένους ἐχτροὺς στὴν *Κορώνεια* τῆς Βοιωτίας· ἐκεῖ ἔκαμε μὲ

αὐτοὺς μιὰ μάχη φονική, πὺν τοὺς νίκησε, ἀλλὰ πληγώθηκε καὶ ἔχασε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του.

3. *Εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδα*. Ὁ πόλεμος ξαπλοῦθησε, μὰ ἡ Σπάρτη ἔχανε ὀλοένα καὶ οἱ ἐχθροὶ κάθε μέρα γίνονταν περισσότεροι. Τότε οἱ Σπαρτιάτες γιατί δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ βγάλουν πέρα μὲ τόσοις ἐχτροὺς, ἀκολούθησαν πολιτική, πὺν ἦταν προδοτικὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἔστειλαν δηλαδὴ στὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν ἓνα πονηρὸν ἄνθρωπο, τὸν *Ἀνταλκίδα*· αὐτός, ὅστερα ἀπὸ πέντε χρόνων ἐνέργειες, κατώρθωσε νὰ κλείσῃ μὲ τοὺς Πέρσες τὴν Ἀνταλκίδειο εἰρήνην — μιὰ εἰρήνη αἰσχρὴ καὶ προδοτικὴ. Γιατί, γιὰ νὰ φυλάξῃ τὰ συμφέροντά της ἡ Σπάρτη δὲν ντράπηκε νὰ παραδώσῃ στὰ νύχια τῶν Περσῶν ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μικρῆς Ἀσίας!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ

270

Σπαρτιάτες καὶ Θηβαῖοι

1. *Οἱ Σπαρτιάτες παίρνουν τὴν Καδμεία*. Οἱ Σπαρτιάτες τώρα πιά μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν Περσῶν βοήκαν καιρὸ νὰ ταπεινώσουν τοὺς ἐχτροὺς των καὶ νὰ διαλύσουν κάθε ἄλλη συμμαχία, γιὰ νὰ δυναμώσουν τὴ δική τους. Πρὸ πάντων μισοῦσαν τοὺς δυνατοὺς Θηβαίους. Καὶ μιὰ φορὰ στὰ 382, πὺν περνοῦσε ἀπὸ τὴ Θήβα στρατὸς Σπαρτιατικὸς μὲ τὸ στρατηγὸ *Φοιβίδα*, ξαφνικὰ κατάλαβε τὴν ἀκρόπολὴ τῆς *Καδμείας*· ἀμέσως ἔρριξε στὴ φυλακὴ τὸ στρατηγὸ τῶν δημοκρατικῶν *Ἰσμηνία* καὶ παρέδωκε τὴν ἐξουσία στὸ φίλον τῶν Σπαρτιατῶν *Λεοντιάδην*· ἔτσι ἡ Θήβα ἔπεσε στὰ χεῖρα τῶν Σπαρτιατῶν. Τότε οἱ δημοκρατικοὶ καὶ ἄλλοι

ἐπίσημοι Θηβαῖοι φοβήθηκαν· ἔφυγαν καὶ ἦρθαν στὴν Ἀθήνα, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς περιποιήθηκαν πολὺ. Ἡ παράνομη αὐτὴ πράξις τῶν Σπαρτιατῶν ἔκαμε κακὴ ἐντύπωση σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, γιατί ἐγινε μὲ δόλο καὶ μὲ βία, ἐνῶ ἦταν πλέον εἰρήνη. Οἱ Σπαρτιᾶτες, σὰν τὸ ἔμαθαν αὐτό, φάνηκαν πὼς θύμωσαν καὶ τιμώρησαν γιὰ τὰ μάτια τὸ Φοιβίδα· μὰ δὲν διώρθωσαν τὸ πρᾶμα, παρὰ ξακολούθησαν νὰ κρατοῦνε τὸ παράνομα τὴν Καδμεία.

2. **Ἡ Θήβα λευτερώνεται.** Τρεῖς χρόνια ἀκόμα βᾶσταξε ἡ τρομοκρατία τῶν Σπαρτιατῶν στὴν Ἑλλάδα· καὶ ὅλοι περίμεναν νὰ τιμωρηθῇ ἡ Σπάρτη γιὰ τὴν ἐμπάθειά της καὶ τὴν ἀπιστίαν της. Καὶ πραγματικὰ δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ αὐτό. Μαζὶ δηλαδὴ μ' αὐτοὺς, ποὺ ἔφυγαν καὶ πῆγαν στὴν Ἀθήνα ἦταν καὶ ὁ Πελοπίδας, ἓνας νέος πλούσιος καὶ ἀνδρεῖος, ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα καὶ τὴ λευτεριά. Ὁ Πελοπίδας γιατί δὲν ὑπόφερε νὰ βλέπῃ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὴν πατρίδα του, ἀποφάσισε νὰ τὴν λευτερώσῃ, ὅπως μιὰ ἄλλη φορὰ ὁ Θρασύβουλος λευτέρωσε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς τριάντα τυράννους. Συνεννοεῖται λοιπὸν μὲ μερικοὺς δημοκρατικοὺς καὶ ἄλλους φίλους του, ποὺ εἶχαν μείνει στὴ Θήβα, παίρνει καὶ ἔντεκα ἄλλους ἐξόριστους καὶ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 379 τραβᾷ γιὰ τὴ Θήβα. Μὰ γιὰ νὰ μὴ γνωριστοῦν, ἦταν ὅλοι ντυμένοι σὰν κυνηγοί. Ἦταν νύχτα ὅταν ἔφτασαν στὴ Θήβα. Οἱ κάτοικοι ἦταν στὰ σπίτια τους. Τότε οἱ συνωμότες μπαίνουν στὴν πόλιν, σκοτώνουν τοὺς τυράννους καὶ τὸ πρῶτον καλοῦν τὸ λαὸ στὴ λευτεριά. Ὁ λαὸς ἔτρεξε καὶ χαίρετις τοὺς συνωμότες γιὰ σωτῆρες καὶ λευτερωτές. Ὑστερα οἱ συνωμότες μαζὶ μὲ ἄλλους ἐξόριστους, ποὺ ἔφτασαν, καὶ μὲ πολλοὺς Ἀθηναίους πολιορκοῦνε τὴν Καδμείαν καὶ ἀναγκάζουν τὴ Σπαρτιατικὴ φρουρά, ποὺ ἦταν ἐκεῖ, νὰ φύγῃ ντροπιασμένη.

Ἡ προσβολὴ αὐτὴ πείραξε κατάκαρδα τοὺς Σπαρτιᾶτες καὶ γι' αὐτὸ ἀποφάσισαν νὰ τιμωρήσουν τοὺς Θη-

βαίους. Αὐτοὶ ὁμως μὲ τοὺς δυὸ μεγάλους τῶν στρατηγούς, τὸν *Πελοπίδα*, ποὺ σύστησε τὸν ἱερὸ λόγον, καὶ τὸν ἀνδρεῖο καὶ μεγαλόψυχο *Ἐπαμεινώντα*, ποὺ βρῆκε τὴ *λοξὴ φάλαγγα*, κατώρθωσαν νὰ νικήσουν πολλὰς φορὰς τοὺς ἀνίκητους ὡς τότε Σπαρτιᾶτες.

280

Ἡγεμονία τῶν Θηβαίων.

1. *Ἡ μάχη στὰ Λεῦκτρα*. Ἐπειτα οἱ Θηβαῖοι μὲ τοὺς δυὸ μεγάλους στρατηγούς τῶν Πελοπίδα καὶ

Ἐπαμεινώντας

Ἐπαμεινώντα κυρίεψαν ὅλες τὶς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ ὠργανώθηκαν τόσο καλὰ πολιτικά καὶ στρατιωτικά, ποὺ ἔγιναν τὸ πῦρ γερὸ καὶ δυνατό κράτος στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ὁμως ἀναψε τὴ ζήλια καὶ τὸ φθόνο τῆς Σπάρτης· καὶ ἀμέσως στέλνει τὸ βασιλεῖα *Κλεόμβροτο* μὲ 14,000 Σπαρτιᾶτες καὶ συμμάχους, γιὰ νὰ ταπεινώσουν τοὺς Θηβοίους. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώντας καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ

6,000 ἄντρες τοὺς συναντοῦν στὰ Λεῦκτρα, ἓνα χωριὸ τῆς Βοιωτίας· τοὺς πέφτουν ἀπάνω καὶ τοὺς τσακίζουν ἀλύπητα. Τέσσερες χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι σκοτώθηκαν στὴ μάχη αὐτή· μέσα σ' αὐτοὺς ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος. Ἀπὸ τοὺς Θηβαίους σκοτώθηκαν μονάχα 600! Ἔτσι ἡ νίκη τῶν Θηβαίων ἦταν μεγάλη. Οἱ Σπαρτιᾶτες, ποὺ νομίζονταν ἀνίκητοι, ταπεινώθηκαν καὶ ἔχασαν τὴν πρωτοτερινή τους δόξα. Ἀπὸ τότε οἱ Θηβαῖοι ἔγιναν ἡγεμόνες σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

2. *Ἡ μάχη στὴ Μαντινεία.* Ὑστερα ἀπὸ τὴ νίκη, ποὺ κέρδισαν οἱ Θηβαῖοι στὰ Λεῦκτρα, ὁ Ἐπαμεινών-
τας ἤλθε τρεῖς φορές στὴν Πελοπόννησο καὶ προχώ-
ρησέ μάλιστα ὡς στὴ Σπάρτη. Ἦταν ἡ πρώτη φορά,
ποὺ παρουσιάζονταν ἐχτρὸς ἐμπρὸς στὴ Σπάρτη. Τί
μεγάλη ταπείνωση γιὰ τὴ Σπάρτη καὶ τί δόξα γιὰ τοὺς
Θηβαίους! Οἱ Θηβαῖοι δὲν πείραξαν τὴ Σπάρτη,
μὰ λευτέρωσαν τὴ Μεσσηνία καὶ ἔχτισαν πάλι τὴ
Μεσσήνη κάτω ἀπὸ τὴν Ἰθώμη. Ἐπειτα ὁ Ἐπαμει-
νώντας ἔνωσε τοὺς Ἀρκάδες σὲ μιὰ ὁμοσπονδία καὶ
ἔχτισε μιὰ μεγάλη πόλη, τὴ Μεγαλόπολη. Μὰ σὲ λίγο
ἄρχισαν καὶ οἱ Θηβαῖοι νὰ δυσαρעστοῦν τοὺς συμμάχους
τῶν μὲ τυραννικοὺς τρόπους, ὅπως ἄλλοτε οἱ Σπαρ-
τιᾶτες. Γι' αὐτὸ οἱ σύμμαχοι ἄρχισαν νὰ τοὺς φεύ-
γουν. Ὁ Ἐπαμεινώντας ἀναγκάστηκε νὰ ἔρῃ τότε καὶ
τέταρτη φορά στὴν Πελοπόννησο· καὶ θὰ κυρίευε τὴ
φορά· αὐτὴ τὴ Σπάρτη, ἂν δὲν προδίδονταν τὸ σχέδιό
του. Τότε θέλησε νὰ δώσῃ ἓνα τελευταῖο χτύπημα
στοὺς Σπαρτιᾶτες. Τοὺς συνάντησε λοιπὸν στὴ *Μαν-
τινεία*, ποὺ ἦταν κοντὰ στὴ σημερινὴ Τρίπολη. Ἐκεῖ
γίνεται μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ φονικὲς μάχες. Ὁ Ἐπαμει-
νώντας μὲ τὴ λοξή του φάλαγγα νίκησε τοὺς Σπαρτιᾶ-
τες. Μὰ ἀπάνω στὴ μάχη καρφώνεται ἓνα ἀκόντιο στὸ
στῆθος του. Τότε οἱ Θηβαῖοι τὸν μετᾶφεραν στὸ στρα-
τόπεδο, ὅπου οἱ γιατροὶ εἶπαν, πὼς ἂν τοῦ βγάλουν τὸ
ἀκόντιο, θὰ πεθάνῃ ἀμέσως. Ὁ γενναῖος ἄντρας ἄκουσε
μὲ ἀταραξία τὴ γνώμη τῶν· γιατρῶν· ρώτησε μονάχα
ποιοὶ νίκησαν καὶ ἂν σώθηκε ἡ ἀσπίδα του. Ὅταν τοῦ
εἶπαν πὼς οἱ Θηβαῖοι νίκησαν καὶ πὼς σώθηκε ἡ ἀσπί-
δα του, χάρηκε καὶ διάταξε νὰ τοῦ βγάλουν τὸ ἀκόντιο.
Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἓνας φίλος του ποὺ ἦταν κοντὰ, τοῦ
εἶπε μὲ δάκρυα στὰ μάτια:

— Τί κρῖμα, Ἐπαμεινόντα, νὰ πεθαίνῃς ἄτεκνος.

— «Ὅχι, δὲν πεθαίνω ἄτεκνος», ἀπάντησε ὁ Ἐπα-
μεινώντας· «ἀφήνω δυὸ ἀθάνατες θυγατέρες—τὴ νίκη
τῶν Λεύκτρων καὶ τὴ νίκη τῆς Μαντινείας».

Ἐπειτα ἀπὸ λίγο τοῦ ἔβγαλαν τὸ ἀκόντιον καὶ ὁ μέγας στρατηγὸς πέθανε. Ὁ ἄλλος μέγας στρατηγὸς Πελοπίδας πέθανε ἕνα χρόνο πρωτύτερα ἀπὸ τὸν Ἐπαμεινώντα πολεμώντας στὴ Θεσσαλία· ὅταν πέθανε καὶ ὁ Ἐπαμεινώντας, ἡ Θήβα ἔχασε τὴ δύναμή της καὶ ἔπεσε στὴν πρωυτερινή της ἀφάνεια καὶ ἀδυναμία. Μὰ ἡ Σπάρτη καὶ ἡ Ἀθήνα καὶ ὅλες οἱ ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις ἦταν τόσο ἐξαντλημένες, ποὺ καμμιά δὲν μποροῦσε πιά νὰ πάρῃ τὴν ἡγεμονίαν στὴν Ἑλλάδα. Τότε μὲν νέα Ἑλληνικὴ χώρα ἀναφάνηκε στὰ βορινὰ ἢ χώρα αὐτὴ ἦταν ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

290

Ἡ Μακεδονία καὶ ὁ Φίλιππος.

1. *Ἡ Μακεδονία.* Ἡ Μακεδονία ἦταν χώρα Ἑλληνική, ποὺ ὡς τότε δὲν εἶχε ἀνακατευτῇ στὰ Ἑλληνικὰ πράματα. Οἱ Μακεδόνες ἦταν Ἕλληνες καὶ εἶχαν τὶς ἴδιες συνήθειες καὶ τὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Μὰ ἦταν χωρισμένοι σὲ πολλὰ φυλές—ὡς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἕνας βασιλέας, ποὺ εἶχε τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὸν ἥρωα Ἡρακλῆ, τοὺς ἔνωσε καὶ ἔκαμε ἕνα κράτος μεγάλο καὶ δυνατό.

2. *Ὁ Φίλιππος καὶ τὰ σχέδιά του.* Στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐπαμεινώντα καὶ τοῦ Πελοπίδα τὸ βασίλειο τῆς Μακεδονίας ἔπεσε σὲ μεγάλες ταραχές, γιὰ τὴν ζήτησιν νὰ πάρουν πολλοὶ τὸν θρόνο. Ὁ Πελοπίδας τότε πῆγε στὴ Μακεδονία, ἀνέβασε στὸ θρόνον τὸν Ἀλέξανδρο Β', πρῶτο γιὸ τοῦ βασιλέα ποὺ εἶχε πεθάνει, καὶ ὕστερα γύρισε στὴ Θήβα. Μὰ πῆρε μαζί του γιὰ

δημο τοὺν τρίτο ἀδελφὸ τοῦ Ἀλέξανδρου Φίλιππο—
ἓνα νέον ἔξυπνο, φιλόδοξο, μὲ μεγάλο μυαλὸ καὶ με-
γαλύτερη δραστηριότητα. Ὁ Φίλιππος ἔμεινε τρία χρό-
νια στὴ Θήβα· καὶ κοντὰ στοὺς δύο μεγάλους στρα-
τηγούς Πελοπίδα καὶ Ἐπαμεινώντα ἀπόχτησε πολλές
γνώσεις, σπούδασε τὰ πολεμικὰ καὶ
γνώρισε καλὰ τὴν κατάστασι τῶν
Ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Φίλιππος
ὅταν ἔμαθε πὺς σκοτώθηκε σὲ μιὰ
μάχη ὁ δεύτερος ἀδελφός του Περ-
δίκκας ποὺ εἶχε ἀνεβῆ στὸ θρόνο,
δὲν χάνει καιρό, φεύγει κρυφὰ ἀπὸ
τὴ Θήβα, τρέχει στὴ Μακεδονία καὶ
παίρνει τὸ θρόνο. Καὶ πρῶτα νικάει
τοὺς γειτονικοὺς λαούς· ἔπειτα διορ-
γανώνει τὸ στρατό του καὶ κατορ-
θώνει νὰ ὑποτάξῃ στὸ κράτος του

Ὁ Φίλιππος

τὴ Θράκη καὶ τὴ Θεσσαλία· τελευταῖα, ὕστερα ἀπὸ πολ-
λὲς πετυχημένες ἐκστρατεῖες, τοῦ ἦρθε ἡ ἰδέα νὰ ἐνώ-
σῃ κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχηγία του ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ
ἔπειτα μὲ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Μακεδονικὰ στρατεύματα
νὰ πάῃ νὰ ὑποτάξῃ τὸ Περσικὸν κράτος...

30°

Ὁ Φίλιππος ἀρχηγὸς ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

1. **Ἀνάμιξη τοῦ Φιλίππου** Γι' αὐτὸ ὁ Φίλιππος
στὰ Ἑλληνικὰ πράματα. ζητοῦσε ἀφορμὴ γιὰ
νὰ ἀναμιχτῇ στὰ Ἑλληνικὰ πράματα. Καὶ ἡ ἀφορμὴ
δὲν ἄργησε νὰ παρουσιαστῇ. Οἱ Θηβαῖοι δηλαδὴ ποὺ
ἠθέλαν νὰ τιμωρήσουν τοὺς Φωκεῖς, γιὰτὶ καλλιέργη-
σαν κάτι χωράφια, ποὺ ἀνῆκαν στὸ μαντεῖο τῶν Δελ-
φῶν, ζήτησαν τὴ βοήθεια τοῦ Φιλίππου. Αὐτός, ἄλλο
ποὺ δὲν ἠθέλε· κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ νίκησε καὶ

σκόρπισε τοὺς Φωκεῖς. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη εὐκαιρία, ποὺ ἀναμίχθηκε ὁ Φίλιππος στὰ Ἑλληνικὰ πράματα. Σὲ λίγα χρόνια ὁμοῦ τοῦ δόθηκε νέα εὐκαιρία νὰ ἀνακατωθῇ στὰ Ἑλληνικὰ πράματα. Οἱ Ἀμφισσεῖς δηλαδὴ καλλιέργησαν κι αὐτοὶ μερικὰ μέρη, ποὺ ἀνῆκαν στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Τότε τὸ Ἀμφικτυονικὸ συνέδριο ἀνάθεσε στὸ Φίλιππο νὰ τοὺς τιμωρήσῃ γιὰ τὴν ἱεροσυλία αὐτῇ. Ὁ Φίλιππος ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία καὶ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα· ἔστειλε ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ του στὴν Ἀμφισσα, ἐνῶ αὐτὸς μὲ τὸ περισσότερο μέρος τοῦ στρατοῦ τρέχει καὶ πιάνει τὴν Ἑλλάτεια (τὸ σημερινὸ Δραχμάνι) — μιὰ ἀπὸ τὶς ὀχυρὲς πόλεις, ποὺ ἦταν στὴ Φωκίδα.

2. **Ἡ μάχη στὴ Χαιρώνεια.** Μόλις ἔγινε τὸ πρῶμα αὐτὸ γνωστό, φόβος καὶ τρόμος ἔπιασε ὅλους τοὺς Ἕλληνες. Τώρα ὅλοι καταλάβαιναν τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Μὲ τὶς ἐνέργειες λοιπὸν τοῦ Δημοσθένη οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν συμμαχία μὲ τοὺς Θηβαίους· καὶ ὁ σκοπὸς ἦταν νὰ πάρουν οἱ δύο αὐτὲς πόλεις ἀπάνω τους τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Μαζὶ μ' αὐτὲς πῆγαν καὶ ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ἔτσι ἔκαμαν ἓνα στρατὸ συμμαχικὸ ἀπὸ 40 χιλιάδες ἄντρες, γιὰ νὰ βγάλῃ πέρα τὸν ἀγῶνα μὲ τὸ Φίλιππο. Οἱ δύο στρατοὶ συναντήθηκαν στὴ **Χαιρώνεια**, μιὰ πόλη τῆς Βοιωτίας· ἐκεῖ τὸ 338 ἔγινε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ φονικὲς καὶ πιὸ πεισματικὲς μάχες. Γιατὶ καὶ τὰ δύο μέρη πολέμησαν μὲ πολλὴ γενναιότητα. Ὁ Φίλιππος εἶχε μαζί του καὶ τὸ γιό του Ἀλέξανδρο, δεκαεφτά χρονῶν παιδί, ποὺ ἀπὸ τότε ἔδειξε τὰ στρατιωτικὰ προτερήματά του· γιατί κατώρθωσε νὰ τσακίσῃ καὶ νὰ κατακόψῃ τὸν ἱερὸ λόχο τῶν Θηβαίων, ποὺ ἦταν παραταγμένος ἀντίκρου του. Στὸ τέλος ὅλοι οἱ σύμμαχοι νικήθηκαν· ἄλλοι σκοτώθηκαν, ἄλλοι πιάστηκαν σκλάβοι καὶ οἱ περισσότεροὶ σώθηκαν μὲ τὴ φυγὴ. Οἱ Ἕλληνες ἀργότερα, στὸ μέρος, ποὺ θάφτηκαν οἱ δοξασμένοι νεκροί, ἔστησαν ἓνα μαρμαρίνο λιοντάρι—ἀθάνατο σύμβολο τῆς ἀντρείας τῶν!

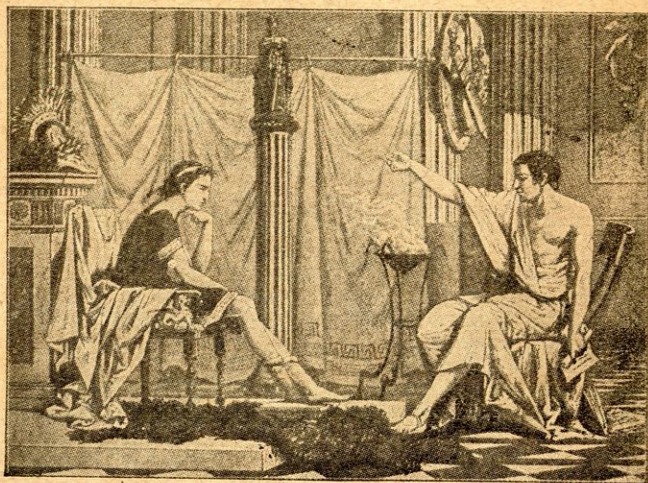
Τὸ μνημεῖο αὐτὸ ἔπεσε ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, μὰ ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ τὸ ἔστησαν πάλι στὴν ἴδια θέσῃ, ὅπου ὑπάρχει ὡς τὰ σήμερα.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ νίκη αὐτὴ ὁ Φίλιππος θὰ μπορούσε νὰ ὑποτάξῃ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Μὰ δὲ θέλησε νὰ τὸ κάμῃ αὐτό, οὔτε σὲ κανένα ἔκανε τίποτε κακό. Τὸ σχέδιό του ἦταν νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Ἑλληνεῖς καὶ νὰ χτυπήσῃ τὸν αἰώνιο ἐχθρὸ τῶν Ἑλλήνων—τοὺς Πέρσες. Γι' αὐτὸ κάλεσε στὴν Κόρινθο συνέδριο ὅλων τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ τοὺς ἐκθέσῃ τὸ μεγάλο του σχέδιο· καὶ πραγματικὰ ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, ποὺ ἀναγνώρισαν τὸ Φίλιππο ἀρχηγὸ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐπειτα ἀπὸ τὸ συνέδριο ὁ Φίλιππος γύρισε στὴ Μακεδονία καὶ ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸν μέγαν αὐτὸ ἐθνικὸ πόλεμο· κατὰ κακὴ ὁμως μοῖρα μέσα στίς ἐτοιμασίς σκοτώθηκε ἀπὸ ἓνα σωματοφύλακά του καὶ ἔτσι δὲν πρόφτασε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγάλο του σχέδιο...

Ὁ Μέγαν Ἀλέξανδρος.

1. *Ἀνατροφή τοῦ Ἀλεξάνδρου.* Τὸ μεγάλο σχέδιο τοῦ Φιλίππου ἀνάλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ γιὸς καὶ διάδοχός του Ἀλέξανδρος. Εἴκοσι χρονῶν ἦταν ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο· μὰ ἦταν προικισμένος ἀπὸ τὴ φύση μὲ ἔξοχα προτερήματα, ποὺ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία ἔδειξαν πὼς θὰ γίνῃ μέγαν ἄνθρωπος. Τὰ προτερήματα αὐτὰ τὰ ἀνάπτυξε ἡ ἀνατροφή, ποὺ πῆρε ἀπὸ τοὺς πιὸ καλοὺς δασκάλους τοῦ καιροῦ του. Ὅταν εἶχε γίνῃ 12 χρονῶν, ὁ πατέρας του τοῦ πῆρε γιὰ δάσκαλο τὸν πιὸ μέγαν φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς. Αὐτὸς ἦταν ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ τὸν ἔστειλε μαζί μὲ τὸ δάσκαλό του μακριὰ ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ζωὴ καὶ τίς βασιλικὲς περιποιήσεις—σὲ μιὰ μικρὴ πόλιν τῆς Μακεδονίας,

γιά νά μὴν ἔχη σὲ τίποτε ἄλλο τὸ νοῦ του, παρὰ στὰ μαθήματά του. Ὁ μέγας φιλόσοφος τρία χρόνια ἔμεινε στὴν πόλιν ἐκείνη διδάσκοντας τὸν Ἀλέξανδρο καὶ προσπαθώντας νὰ πλάσῃ τὸ χαρακτήρα του εὐγενικό καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπη πρὸς τὰ ὠραῖα καὶ μεγάλα πράγματα. Γι' αὐτὸ στὸ δάσκαλό του ὁ Ἀλέξανδρος διατήρησε πάντοτε μεγάλο σεβασμὸ καὶ ἀγάπη

Ἀλέξανδρος καὶ Ἀριστοτέλης.

καὶ τὴ πῶς βαθύτερη εὐγνωμοσύνη—ποὺ τίποτε δὲν μπόρεσε νὰ τὴν σβύσῃ ποτέ...

2. Οἱ πρῶτες πολεμικὲς πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἀλέξανδρος βρέθηκε μέσα σὲ πολλὰς δυσκολίες καὶ κινδύνους. Πρῶτα πολλοὶ δυνατοὶ Μακεδόνες γύρευαν νὰ τοῦ πάρουν τὸ θρόνο· ἔπειτα οἱ γειτονικοὶ λαοὶ ἐπαναστάτησαν καὶ ὅλες οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις νόμισαν κατάλληλη τὴν περίπτωση ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους. Μ' ὅλα αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος δὲ δείλιασε οὔτε φοβήθηκε. Καὶ

πρώτα κατάβαλε αὐτούς, πού ζητοῦσαν τὸ θρόνο· ἔπειτα τιμώρησε τὸ δολοφόνο τοῦ πατέρα του καὶ τοὺς βοηθούς του· ὕστερα μὲ πολὺ στρατὸ ἔτρεξε στὴν Ἑλλάδα καὶ κάλεσε στὴν Κόρινθο ὅλους τοὺς Ἕλληνες σὲ συνέδριο, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατέρας του. Ἡ γρήγορη αὐτὴ ἐμφάνιση τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Ἑλλάδα, πού κανέναν δὲν τὴν περίμενε, τρόμαξε τοὺς Ἕλληνες· καὶ ὅλοι τὸν ἀναγνώρισαν, ὅπως τὸν πατέρα του, ἀρχιστράτηγο ὅλων τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίο τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ὁ Ἀλέξανδρος γύρισε στὴ Μακεδονία καὶ ξεστράτευσε στὴ Θράκη, γιὰ νὰ δείξη τὴ δύναμή του στοὺς γύρω βαρβάρους. Μὰ τότε ἔφτασε μιὰ παρὰ ξενὴ εἶδηση στὴν Ἑλλάδα— πὼς στὴν ἐκστρατεία ἐκείνη σκοτώθηκε ὁ Ἀλέξανδρος. Πολλὲς Ἑλληνικὲς πόλεις νόμισαν κατάλληλη τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους. Οἱ Θηβαῖοι μάλιστα πολυόρκησαν τὴν Κάδμεια, πού ἦταν Μακεδονικὴ φρουρά. Μὰ ξαφνικά, σὰν ἀστραπή, φτάνει ἔξω ἀπὸ τὴ Θήβα ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ στρατὸ του. Ἀμέσως τὴν πολιορκεῖ καὶ σὲ λίγες ἡμέρες τὴν κυριεύει. Τρομερὴ ἦταν τότε ἡ ἐκδίκηση τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πολλοὶ Θηβαῖοι σφάγηκαν, οἱ περισσότεροι ἔγιναν σκλάβοι καὶ ἡ πόλη γκρεμίστηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια! Μόνο τοὺς ναοὺς δὲν ἄφησε νὰ πειράξουν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ σπῆτι τοῦ μεγάλου ποιητῆ Πινδάρου. Τὸ πάθιμ' αὐτὸ τῶν Θηβαίων τόσο τρόμαξε τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, καὶ πρὸ πάντων τοὺς Ἀθηναίους, πού ὅλοι ἔστειλαν στὸν Ἀλέξανδρο ἀντιπρόσωπους γιὰ νὰ ζητήσουν συγχώρηση γιὰ τὶς ἐπαναστατικὰς τῶν κινήσεις· καὶ ἀκόμη νὰ τοῦ δηλώσουν ὑποταγή. Ὁ Ἀλέξανδρος φέρθηκε μὲ μεγαλοφροσύνη· τοὺς συγχώρησε ὅλους καὶ γύρισε στὴ Μακεδονία...

Νίκες καὶ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

1. *Οἱ πρῶτες νῆκες τοῦ Ἀλεξάνδρου.* Ὅταν γύρισε στὴ Μακεδονία ὁ Ἀλέξανδρος ἄρχισε τὶς ἐτοιμασίες γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἀσίας· καὶ ἀφοῦ ἐτοιμάστη-

Ὁ Ἀριστοτέλης κατευοδώνει τὸ μαθητὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποὺ φεύγει γιὰ τὴν Ἀσία.

κε, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 334 πέρασε ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο στὴ Μικρασία μὲ 30,000 πεζοὺς καὶ 5,000 ἵππεῖς. Στὸ Γρανικὸ ποταμὸ ἀπάντησε τοὺς Πέρσες μὲ πολὺ περισσότερο στρατὸ καὶ λαμπρὸ ἱππικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἔπεσε ἀπάνω ἀκράτητος· τοὺς νίκησε καὶ τοὺς κα-

τάκοψε. Ἐπειτα ἀπὸ τῆ νίκῃ αὐτῇ ὁ Ἀλέξανδρος προχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ καὶ κοντὰ στὴν πόλιν Ἰσσὸ ἀπάντησε τὸ βασιλεῖα Δαρεῖο μὲ 600,000 ἄντρες! Ἐκεῖ ἔκαμε νέα μάχη καὶ νίκησε πάλι τοὺς Πέρσες. Ὁ Δαρεῖος σώθηκε μὲ τὴ φυγὴ—μὰ στὰ χέρια τοῦ νικητῆ ἔπεσαν οἱ θησαυροὶ τοῦ Δαρείου καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του.

2. *Κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου.* Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ὑπόταξε τὴ Συρία, τὴ Φοινίκη καὶ τὴν Παλαιστίνην· ἀπὸ κεῖ πῆγε στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν κυρίεψε, χωρὶς νὰ τοῦ ἀντισταθῇ κανένας. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ὁ Ἀλέξανδρος γύρισε πάλι στὴν Ἀσία καὶ στὴν πεδιάδα τῶν *Γαυγαμήλων* τὸν περίμενε ὁ Δαρεῖος· ἐκεῖ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 331 ὁ Ἀλέξανδρος ὥρμησε στὸ κέντρο τοῦ ἐχθροῦ, πού ἦταν ὁ Δαρεῖος. Ὁ Περσικὸς στρατὸς πάλι νικηθῆκε καὶ σκορπίστηκε· ὁ Δαρεῖος σώθηκε μὲ τὴ φυγὴ καὶ τράβηξε στὴ Μηδία. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα μπῆκε νικητὴς στὴ Βαβυλῶνα· ἀργότερα κατάλαβε καὶ τὶς ἄλλες πρωτεύουσες τῆς Περσίας, τὰ Σοῦσα, τὴν Περσέπολιν καὶ τὶς Πασαργάδες. Ἐπειτα τράβηξε στὴ Μηδία, γὰρ νὰ πιάσῃ τὸ Δαρεῖο· ὅταν ὅμως ἔφτασε στὴν πρωτεύουσά της, τὰ Ἐκβάτανα, μαθαίνει πὼς ὁ σατραπὴς Βῆσπος εἶχε πιάσει αἰχμάλωτο τὸ Δαρεῖο καὶ πὼς κήρυξε τὸν ἑαυτοῦ βασιλεῖα. Ἀμέσως τὸν κυνηγᾷ καὶ σὲ τρία μερόνυχτα τὸν προφτάνει· ὁ Βῆσπος, ὅταν εἶδε τὸν κίνδυνο νὰ πιαστῇ, σκοτώνει τὸ Δαρεῖο καὶ τρέχει στὴ Βακτριανή. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἔφτασε καὶ βρῆκε τὸ Δαρεῖο σκοτωμένο, τόσο συγκινήθηκε πὺ δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του! Παράδωσε τὸ λείψανο στοὺς συγγενεῖς του καὶ διάταξε νὰ θαφτῇ μὲ βασιλικὰς τιμὰς. Ἀργότερα, σὰν ἔπιασε τὸ Βῆσσο, τὸν παράδωσε στὸν ἀδελφὸ τοῦ Δαρείου καὶ κείνος τὸν σκότωσε, ἀφοῦ τὸν βασάνισε σκληρά. Στὰ μέρη ἐκεῖνα πῆρε γυναῖκα του τὴ *Ρωξάνη*, κόρη ἐνὸς γενναίου ἄρχοντα, γὰρ νὰ δείξῃ πὼς αὐτοὺς πὺ ὑπόταξε, δὲν τοὺς θεωροῦσε δούλους του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ

συμπλήρωσε τὴν κατάκτηση τοῦ Περσικοῦ κράτους, προχώρησε καὶ κατέκτησε τὶς Ἰνδίες, τόπους ποὺ κανένας Ἕλληνας δὲν εἶχε πατήσει ὡς τότε. Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ γυρίσῃ πάλι στὴν Περσία. Ἦρθε λοιπὸν στὰ Σοῦσα κι ἀπὸ κεῖ στὰ Ἐκβάτανα· τελευταῖα ἦρθε στὴ Βαβυλῶνα κι ἄρχισε νὰ τακτοποιῇ τὸ ἀπέραντο κρά-

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν Ἰνδία.

τος του. Κι εἶχε στὸ νοῦ του ἓνα μεγάλο σχέδιο ὁ Ἀλέξανδρος· ἐσκόπευε δηλαδὴ νὰ διαδώσῃ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἀσιάτες μὲ τοὺς Ἕλληνες σὲ ἓνα δυνατὸ καὶ μεγάλο ἔθνος. Μὰ δὲν πρόφτασε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγάλο του σχέδιο· γιατί σὲ λίγο ἀρρώστησε καὶ πέθανε τὸ 323 σὲ ἡλικία 33 χρονῶν! Βασίλεψε 12 μονάχα χρόνια καὶ 8 μῆνες· μὰ στὸ μικρὸ αὐτὸ διάστημα τῆς

Θάνατος Ἀλεξάνδρου.

βασιλείας του δημιούργησε ένα κράτος άπέραντο καὶ κατώρθωσε τόσα μεγάλα κατορθώματα, πού κανένας άνθρωπος δὲν κατώρθωσε οὔτε θὰ κατορθώσει. Γι' αὐτὸ πολὺ δίκαια ἡ Ἱστορία τὸν ὠνόμασε «**Μεγάλον**».

330

Οἱ Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

1. **Φιλονικίες τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου.** Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν πέθανε, δὲν ἄφησε διάδοχο· ἄφησε μονάχα τὴ γυναῖκα του Ρωξάνη ἔγκυο. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν φιλονικίες ἀναμεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου—δηλαδὴ ποῖος θὰ γίνῃ διάδοχός του· κι ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς συγκρούσεις ἀποφάσισαν νὰ ἀνακηρύξουν βασιλέα ἕνα νόθο ἀδελφὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν **Ἀρριδαῖο** καὶ τὸ παιδί πού θὰ γεννοῦσε ἡ Ρωξάνη, ἂν ἦταν ἀγόρι. Ὁ Περδίκκας, πού τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς του ὁ Ἀλέξανδρος τοῦδωσε τὸ δαχτυλίδι του γιὰ νὰ σφραγίσῃ τὰ ἔγγραφα, γέννηκε ἐπιμελητὴς τῆς βασιλείας—μὲ ἐξουσία ἀπεριόριστη. Πραγματικὰ ἔπειτα ἀπὸ λίγον καιρὸ ἡ Ρωξάνη γέννησε ἀγόρι, πού τοῦδωσαν τὸ ἀγαπημένο ὄνομα **Ἀλέξανδρος**. Ὁ Περδίκκας μόλις πῆρε τὴν ἐξουσία μοίρασε τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στοὺς πῶς ἐπίσημους στρατηγούς του. Δὲν πέρασε ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ ἄρχισαν ἀναμεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μακροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι πού βάσταξαν 22 χρόνια! Καθένας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς εἶχε τὴ φιλοδοξία νὰ γίνῃ κύριος ὅλου τοῦ κράτους—παραμερίζοντας τὸ μικρὸ γιὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.... Στοὺς πολέμους αὐτοὺς ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου—ὁ ἀδελφός του Ἀρριδαῖος, ἡ μητέρα του Ὀλυμπιάδα, ἡ γυναῖκα του Ρωξάνη μαζί μὲ τὸν μικρὸ Ἀλέξανδρο—ὅλοι βρῆκαν τρομερὸ θάνατο!....

2. *Τὸ κράτος μοιράζε- Στὸ τέλος, ὕστερα ἀπὸ*
ται σὲ τέσσερα βασιλεια. μιὰ μεγάλη μάχη,
 πὺν ἔγινε κοντὰ στὴν Ἰψὸ τῆς Φρυγίας, τελείω-
 σαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, γιατί σκοτώθη ὁ Ἀντίοχος,
 ἕνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τοῦ Ἀλεξάνδρου, πὺν εἶχε
 κατορθώσει νὰ γίνῃ κύριος στὶς περισσότερες γῶρες
 τοῦ κράτους. Τότε τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάν-
 δρου μοιράστηκε σὲ τέσσερα βασιλεια, πὺν ἦταν ἀνε-
 ξάρτητα ἀναμεταξύ των· δηλαδὴ τὸ βασίλειο τῆς Μα-
 κεδονίας καὶ Ἑλλάδας, πὺν τὸ πῆρε ὁ *Κάσσανδρος*, τὸ
 βασίλειο τῆς Θράκης, πὺν τὸ πῆρε ὁ *Λυσίμαχος*, τὸ
 βασίλειο τῆς Συρίας, πὺν πῆρε ὁ *Σέλευκος* καὶ τὸ βα-
 σίλειο τῆς Αἰγύπτου, πὺν πῆρε ὁ *Πτολεμαῖος*. Μὰ καὶ
 πάλι ἡ εἰρήνη δὲ στεριώθηκε· γιατί οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγά-
 λου Ἀλεξάνδρου καὶ οἱ ἀπόγονοί των ξακολούθησαν τὸν
 πόλεμο—ἕναν πόλεμο ἀδιάκοπο, πὺν ἔβλαψε πάρα πολὺ
 τὸ κράτος. Κατὰ καλὴ τύχη ὅμως, μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς
 πολέμους τὸ μεγάλο ἔργο καὶ τὸ σχέδιο τοῦ Μεγάλου
 Ἀλεξάνδρου—δηλαδὴ τὸ ἐξελληνίσμα τῆς Ἀσίας, οὔτε
 ἔπαψε οὔτε κόπηκε. Πολλὲς νέες πόλεις χτίστηκαν, βα-
 σίλεια νέα ιδρύθηκαν καὶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἐργά-
 ζονταν μὲ προθυμία καὶ φιλοτιμία νὰ μπάζουν καὶ νὰ
 διαδίδουν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὴν Ἑλληνικὴ ἐκ-
 παίδευση καὶ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμό....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Ἡ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

340

Ἡ Ἑλλάδα ὕστερα ἀπὸ τὸ Μεγάλο Ἀλέξανδρο
 καὶ ἡ ἐμφάνιση τῆς Ρώμης.

1. *Ἡ Παλιὰ Ελλάδα.* Οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις ἀπὸ
 τὴν ἀρχὴ ζητοῦσαν νὰ λευτερωθοῦν ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν
 Μακεδόνων· πάντα ζητοῦσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.
 Γι' αὐτὸ μὲν ἔμαθαν τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλε-

ξάνδρου, ἐπαναστάσασαν. Μὰ πάλι οἱ Μακεδόνες κα-
τῶρθωσαν νὰ τίς νικήσουν καὶ νὰ τίς ὑποτάξουν. Τὴν
ἐποχὴ αὐτῇ, ποὺ εἶχε ξεπέσει ἡ Σπάρτη, ἡ Ἀθήνα καὶ
ἡ Θήβα, ἔγινε στὴν Ἑλλάδα ἕνας νεωτερισμός, ποὺ θὰ
μποροῦσε νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Πολλὲς δηλαδὴ πό-
λεις ἐνώθησαν σὲ συμμαχία καὶ ἔτσι ἔκαμαν **συμπολι-
τεία**, ἕνα εἶδος ὁμοσπονδίας. Κάθε πόλη ἔστελνε τοὺς
ἀντιπροσώπους της, ποὺ σχημάτιζαν μιὰ κοινὴ βουλὴ
— τὴ βουλὴ τῆς συμπολιτείας, ἐνῶ κάθε πόλη εἶχε ξε-
χωριστὴ διοίκηση τῆς κοινότητος, μὲ δικούς της ἄρχον-
τες καὶ δικούς της νόμους. Τὴν κυβέρνησις στὴ συμπο-
λιτεία τὴν εἶχε ὁ στρατηγός, ποὺ ἦταν ἀληθινὰ ὁ
στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ στρατοῦ τῆς συμπολιτείας. Ἄλλοι
ἄρχοντες ἦταν ὁ γραμματέας, ὁ ἱππαρχος καὶ ὁ τα-
μίας. Οἱ συμπολιτείες ἦταν δύο, ἡ **Αἰτωλικὴ** καὶ ἡ
Ἀχαϊκὴ. Κατὰ κακὴ ὁμως τύχη ἀντὶς νὰ ἐνωθοῦνε—
καὶ ἔτσι ἡ Ἑλλάδα θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ δυνατὴ ὁμοσπον-
δία—ἐπολέμησε ἄγρια ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Στὰ 230 ἡ
Σπάρτη ἀπόκτησε ἕνα λαμπρὸ βασιλεῖα, τὸν **Κλεομένη**,
ποὺ ξανάφερε τοὺς παλιούς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ
ἔκαμε πάλι τὴν πατρίδα του δυνατὴ καὶ σεβαστῇ. Μὰ
θέλησε νὰ δώσῃ πάλι στὴ Σπάρτη τὴν ἡγεμονία σὲ
ὅλη τὴν Πελοπόννησο· γι' αὐτὸ ἤρθε σὲ πόλεμο μὲ τὴν
Ἀχαϊκὴν συμπολιτεία. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ζήτησε τότε
τὴ βοήθεια τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι ὁ Κλεομένης νικήθηκε
καὶ ἡ Σπάρτη ταπεινώθηκε γιὰ πάντα. Μὰ ἀπὸ τὴ νίκη
ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία δὲν ὠφελήθηκε τίποτε· γιατί
ἀπὸ τότε οἱ Μακεδόνες ἔγιναν κύριοι σὲ ὅλη τὴν Πε-
λοπόννησο. Καὶ ὕστερα οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ξακολού-
θησαν· ἡ Ἑλλάδα ἔγινε γι' αὐτὸ τόσο ἀδύνατη, ποὺ
ἔδωσε τὴν εὐκαιρία σὲ μιὰ ξένη δύναμη νὰ ἀναμειχτῇ
στὰ πράγματά της. Ἡ δύναμη αὐτὴ ἦταν οἱ **Ρωμαῖοι**.

2. **Τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος**. Στὴ μέση σχεδὸν τῆς Ἰτα-
κίας κατοικοῦσε ἕνας λαὸς συγγενὴς μὲ τοὺς Ἕλληνες,
οἱ **Λατῖνοι**· ἡ χώρα τους ἐλέγονταν **Λάτιο** καὶ εἶχε πολ-
λὲς πόλεις. Ἡ πιὸ δυνατὴ καὶ ὀνομαστὴ ἀπ' ὅλες αὐτὲς

τὶς πόλεις ἔγινε ἡ **Ρώμη**, ποὺ ἦταν κοντὰ στὸν Τίβερα ποταμὸ καὶ ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἡ **Ρώμη** χτίστηκε στὰ 753 πρὶν γεννηθῇ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ **Ρωμύλο**, ἕναν ἀπόγονο—καθὼς ἔλεγαν— τοῦ ξακουμένου ἥρωα **Αἰνεία**, ποὺ περιπλανήθηκε στὰ μέρη ἐκεῖνα ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς πατρίδας του Τροίας. Μὲ τὸν καιρὸ ἡ **Ρώμη** δυνάμωσε καὶ ἄρχισε τὸν πόλεμο μὲ τοὺς γύρω λαούς· ἔτσι κατώρθωσε νὰ ὑποτῇ ὅλους τοὺς λαούς, ποὺ ἦταν στὴ **μέση Ἰταλία**. Ἐπειτα ἄνοιξε ἡ ὄρεξή της περισσότερο καὶ ἔρριξε τὰ μάτια στὴν **κάτω Ἰταλία**, ποὺ ἦταν γεμάτη ἀπὸ πλούσιες Ἑλληνικὲς ἀποικίες. Στὴ χώρα αὕτῃ τόσο πολλὲς ἦταν οἱ Ἑλληνικὲς ἀποικίες, ποὺ τὴν ἔλεγαν τότε **Μεγάλῃ Ἑλλάδα**. Μία ἀπὸ τὶς πιὸ πλούσιες καὶ πιὸ μεγάλες Ἑλληνικὲς ἀποικίες ἦταν καὶ ὁ **Τάραντας**· οἱ Ταραντῖνοι, ὅταν εἶδαν πὼς κινδύνευαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸ βασιλεῖα τῆς Ἠπείρου **Πύρρο**. Στὴν ἀρχὴ οἱ Ρωμαῖοι νικῆθηκαν ἀπὸ τὸν Πύρρο, μὰ στὸ τέλος μὲ τὴν ἐπιμονή τους τὸν νίκησαν καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ γυρίσῃ πάλι στὴν πατρίδα του. Τότε οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἱδρύσαν ἀποικίες, ἔχτισαν πόλεις καὶ διάδωσαν παντοῦ τὴ γλῶσσα τους. Ὅταν γνωρίστηκαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἔμαθαν πολλὰ πράματα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἄρχισαν νὰ καταγίνονται καὶ αὐτοὶ στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες—ἄρχισαν νὰ πολιτίζονται. Μὰ οἱ πιὸ φοβεροὶ πόλεμοι, ποὺ ἔκαμαν οἱ Ρωμαῖοι, ἦταν οἱ πόλεμοι μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν ἕνα μεγάλο κράτος στὴν Ἀφρική καὶ ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη ναυτικὴ δύναμη στὸν κόσμον τότε. Πολλὰ χρόνια οἱ Ρωμαῖοι πολέμησαν μ' αὐτούς· πολλὲς φορὲς νικῆθηκαν, μὰ στὸ τέλος τοὺς νίκησαν καὶ τοὺς κατὰστρεψαν τελειωτικά. Τότε πιά τὸ κράτος τῆς **Ρώμης** ἔγινε τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ δυνάττον κράτος σὲ ὅλον τὸν κόσμον...

Ἡ Ἑλλάδα ὑποδουλώνεται στοὺς Ρωμαίους.

1. *Οἱ πόλεμοι τῶν Ρω-* Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ὑπό-
μαίων με τοὺς Μακεδόνες. ταξαν τοὺς Καρχηδο-
 νίους, κήρυξαν τὸν πόλεμο στὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδο-
 νίας Φίλιππο· γιατί ὁ Φίλιππος εἶχε συμφωνήσει μὲ
 τοὺς Καρχηδονίους νὰ πολεμήσουν μαζὶ τοὺς Ρω-
 μαίους. Ὁ πόλεμος τῶν Ρωμαίων μετὰ τὸν Φίλιππο βά-
 σταξε δυὸ χρόνια· στὸ τέλος οἱ Ρωμαῖοι στὶς *Κυνὸς*
Κεφαλές, κοντὰ στὰ Φόρσαλα τῆς Θεσσαλίας, νίκη-
 σαν τὸ Φίλιππο καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ κἀνῃ εἰρήνη μὲ
 ὄρους βαριοὺς καὶ ξεφτελιστικούς. Ἐπειτα οἱ Ρωμαῖοι
 πολέμησαν μετὰ τὸ βασιλεῖα τῆς Συρίας Ἀντίοχο καὶ τὸν
 νίκησαν κι αὐτόν. Ὅταν πέθανε ὁ Φίλιππος ἀνέβηκε
 στὸ θρόνο ὁ γιὸς του *Περσέας*, ποὺ μισοῦσε τοὺς Ρω-
 μαίους, γιατί εἶχαν πολὺ ξεφτελίσει τὸν πατέρα του·
 ἤθελε λοιπὸν νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ. Ἀρχισε νὰ ἐτοιμάζεται
 κρυφὰ καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐνώσῃ ὅλες τὶς Ἑλληνικὰς
 πόλεις, γιὰ νὰ πολεμήσουν μαζὶ τοὺς Ρωμαίους. Οἱ Ρω-
 μαῖοι ὅμως ἔμαθαν τὶς ἐτοιμασίαις τοῦ Περσέα καὶ χω-
 ρὶς νὰ χάσουν καιρὸ τοῦ κήρυξαν τὸν πόλεμο. Οἱ δύο
 στρατοὶ συναπαντήθηκαν κοντὰ στὴν *Πύδνα*, μὲ πόλη
 τῆς Μακεδονίας· ἐκεῖ ἔγινε μιὰ μάχη μεγάλῃ, ποὺ οἱ
 Ρωμαῖοι νίκησαν τὸν Περσέα καὶ κατὰστροφαν ὅλο τὸ
 στρατό του. Ὁ Περσέας τότε ἔπεσε στὰ χέρια τῶν
 Ρωμαίων καὶ πέθανε στὴ φυλακὴ. Ἔτσι οἱ Ρωμαῖοι
 ὑπόταξαν τὴ Μακεδονία τελειωτικὰ.

2. *Οἱ Ρωμαῖοι ὑποτάζουν* Ἐπειτα ἀπὸ τὴ
καὶ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὰς χώρας. νίκη αὐτὴ οἱ Ρω-
 μαῖοι φέρθηκαν μετὰ μεγάλῃ σκληρότητι καὶ ἀπανθρω-
 πιά σὲ μιὰ ἄλλῃ Ἑλληνικὴ χώρα, τὴν Ἡπειρὸν κατὰ-
 στροφαν 70 πόλεις καὶ πῆραν σκλάβους 150 χιλιάδες
 κατοίκους τῆς — χωρὶς νὰ τοὺς δώσουν καμιά ἀφορμὴ
 οἱ δυστυχισμένοι Ἡπειρώτες... Ἐπειτα πῆραν ἀπὸ τοὺς

Ἀχαιοὺς 1000 πολῖτες, τοὺς πιὸ καλοὺς καὶ σημαντικούς, καὶ τοὺς ἔφεραν γιὰ ὄμηρους στὴ Ρώμη. Μέσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Μεγαλοπολίτης **Πολύβιος**, ποὺ ἔγινε κατόπιν μεγάλος ἱστορικός. Ὑστερα ἀπὸ 17 χρόνια οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ γυρίσουν στὴν Ἑλλάδα, μὰ οἱ περισσότεροί ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν πεθάνει στὴν ξενιτεία. Μ' ὅλα αὐτὰ οἱ φιλονικίες ἀναμεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔπαυαν· οὔτε ὁ κίνδυνος ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσε ὅλους, δὲν τοὺς ξύπνησε καὶ δὲν τοὺς ἔνωσε.... Οἱ Ἀχαιοὶ τρώγονταν μὲ τοὺς Σπαρτιᾶτες ποὺ τώρα εἶχαν καταντήσει νὰ βοηθοῦν τὰ σχέδια τῶν Ρωμαίων. Δὲν ντράπηκαν μάλιστα νὰ προσκαλέσουν τοὺς Ρωμαίους, γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Ἀχαιούς. Ἔτσι οἱ Ρωμαῖοι νίκησαν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὴν Κόρινθο, μὰ ἀπὸ τίς πιὸ πλούσιες καὶ πιὸ σπουδαῖες Ἀχαϊκὲς πόλεις, τὴν κυρίεψε καὶ τὴν κατ' ἑστρεψε ἕνας ἄγριος στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων, ὁ **Μόμμιος**. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸ ὁ Μόμμιος κυρίεψε καὶ τίς ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις καὶ τότε ἡ Ἑλλάδα ἔγινε στὸ 146 Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Στὸ τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπόταξαν καὶ ἄλλες χῶρες καὶ ἔτσι ἔγιναν κύριοι ὅλου τοῦ κόσμου — κοσμοκράτορες. Ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι ἄρχισαν νὰ σπουδάζουν καὶ νὰ μορφώνονται μὲ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ γι' αὐτὸ ἀγαποῦσαν τώρα τοὺς Ἕλληνες καὶ εὐεργέτησαν πολὺ τὴν Ἑλλάδα — μὲ δημόσια ἔργα, ὑδραγωγεία, ναοὺς καὶ ἄλλα. Μὰ τελευταῖα ἄρχισαν στὴ Ρώμη ἐμφύλιες ταραχὲς καὶ πόλεμοι· τότε τὸ πολίτευμα ἀπὸ δημοκρατικὸ ἔγινε **μοναρχικὸ** καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν Ρωμαίων πῆραν τὸ ὄνομα **αὐτοκράτορες**. Πρῶτος αὐτοκράτορας ἔγινε ὁ **Οὐταβιανὸς Αὐγουστός**, ποὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ γεννήθηκε καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός...

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

	π.Χ.
Μετανάστευση τῶν Δωριέων.....	1200—1100
Δεύτερος Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς	750
Ὁ Λυκοῦργος βάνει νόμους στὴ Σπάρτη	850
Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος	750
Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος	650
Ὁ Σόλωνας βάνει νόμους στὴν Ἀθήνα	594
Ἡ τυραννία στὴν Ἀθήνα	560—510
Ἰωνικὴ ἐπανάσταση	500—494
Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα	490
Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν	480
Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας	480
Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν	479
Νίκες τοῦ Κίμωνα στὸν Εὐρυμέδοντα.....	465
Ὁ Περικλῆς	449
Πελοποννησιακὸς πόλεμος	431—404
Ὁ Θρασύβουλος λευτερώνει τὴν Ἀθήνα.....	403
Ἐκστρατεία Κύρου	401
Θάνατος τοῦ Σωκράτη	399
Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου στὴν Ἀσία.....	396
Εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδα	386
Ὁ Φοιβίδας παίρνει τὴ Θήβα	383
Ὁ Πελοπίδας λευτερώνει τὴ Θήβα	379
Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων	371
Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας	362
Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας	359
Ἡ μάχη στὴ Χαιρώνεια	338
Θάνατος τοῦ Φιλίππου-ὁ Ἀλέξανδρος βασιλεὺς	336
Νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Γρανικὸ ποταμὸ	334
Νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Ἴσσο	333
Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου	323
Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία	280
Ὁ Πύρρος στὴν Ἰταλία	280
Πόλεμος τῶν Ρωμαίων μὲ τὸ Φίλιππο	200—189
Πόλεμος τῶν Ρωμαίων μὲ τὸν Περσέα	171—168
Ἡ Ἑλλάδα ὑποτάσσεται στοὺς Ρωμαίους	146

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1ο Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος	3
----------------------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ.

2ο Οἱ μεταναστεύσεις	4
3ο Ἑλληνικὲς ἀποικίαι	6
4ο Ἡ ἐθνικὴ ἑνωσις τῶν Ἑλλήνων.....	8
5ο Ποιά ἄλλα μέσα συνέδεαν τοὺς Ἕλληνας	10
6ο Σπάρτη καὶ Λυκούργος	13
7ο Νόμοι τοῦ Λυκούργου	15
8ο Ἀνατροφή τῶν παιδιῶν—ξενιτεμὸς τοῦ Λυκούργου.....	17
9ο Κατακτητικοὶ πόλεμοι τῆς Σπάρτης	20
10ο Ἀθήνα καὶ τὸ πολίτευμά της	22
11ο Νόμοι τοῦ Σόλωνα	25
12ο Ἡ τυραννία στὴν Ἀθήνα	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

13ο Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοὺς Πέρσας.....	30
14ο Τὰ κατόπιν ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα.....	35
15ο Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη στὴν Ἑλλάδα	37
16ο Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος	40
17ο Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοὺς Πέρσας	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

18ο Τὸ περιτεχίσμα τῆς Ἀθήνας. Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀρίστεδης.....	45
19ο Ὁ Κίμωνας	48
20ο Ὁ Περικλῆς	50
21ο Ἡ Ἀθήνα στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ

220 Πελοποννησιακός πόλεμος	56
230 Οἱ τριάντα τύραννοι	58
240 Οἱ Σπαρτιᾶτες ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων	60
250 Ὁ Σωκράτης	61
260 Πόλεμος τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ τοὺς Πέρσας	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ

270 Σπαρτιᾶτες καὶ Θηβαῖοι	66
280 Ἡγεμονία τῶν Θηβαίων	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

290 Ἡ Μακεδονία καὶ ὁ Φίλιππος	70
300 Ὁ Φίλιππος ἀρχηγὸς ὄλων τῶν Ἑλλήνων	71
310 Ὁ Μεγάλος Ἀλέξανδρος	73
320 Νίκες καὶ κατακτήσεις τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου	76
330 Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'.

Ἡ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

340 Ἡ Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς Ρώμης	82
350 Ἡ Ἑλλάδα ὑποτάσσεται στοὺς Ρωμαίους	84

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 4

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΝΙΚΟΛ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

- Ἱστορικοὶ Χρόνοι τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Γ' τάξ. 10.—
Ἱστορικοὶ Χρόνοι τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Δ' τάξ. 10.—
Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας (ἐγκεκκριμένη) Ε' τάξ. 12.05
Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ » ΣΤ' τάξ. 13.45

Φ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

- Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδας τεῦχος πρῶτο Γ' τάξ.6.50
Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδας » δεύτερο Δ' τάξ.6.50
Βυζαντινὴ Ἱστορία Ε' τάξ. 6.50
Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ΣΤ' τάξ.6.50

ΕΠ. Γ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ (ΝΩΝΤΑ ΕΛΑΤΟΥ)

- Θεοὶ καὶ Ἡρώες Α' τεῦχος (Δευκαλίωνας-Ἡρακλῆς) .. 10.—
Θεοὶ καὶ Ἡρώες Β' τεῦχος (Ἀργοναῦτες-Θησέας)10.—
Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ Δ' δημοτ.10.—

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

- Ἡ Πατρίδα μας στὰ Παλιὰ Χρόνια 10.—
Βυζαντινὲς Ἱστορίες (ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Καρ.
Ντιλ ὑπὸ Προβελάκι). Ὑπὸ ἐκτύπωσιν.